OBSCURA

STUDENTSKÝ HISTORICKÝ ČASOPIS

10. ROČNÍK / 2024

ROČNÍK 10 | 2024

OBSCURA

STUDENTSKÝ HISTORICKÝ ČASOPIS

ffabula

Obscura
Studentský historický časopis
1/2024, ročník 10

Šéfredaktorka: Lucie Dvořáková
Zástupce šéfredaktorky: Jonáš Vicherek
Redakce:
Kateřina Fantová; Vjačeslav Glazov; Jana Hejdová; Lenka Hrdinová; Nikola Kottová; Lenka Mošnerová; Marek Palys; Julie Pechová; Martin Piják; Pavel Podrápský; Kateřina Stará; Katarína Tišliarová; Lucie Uxová
Jazykové korektury:
Michaela Hájková; Kateřina Hajná; Tomáš Matys; Kateřina Stará; Lucie Uxová
Sazba: Abylay Kassenov
Grafický navrh: Lucie Dvořáková
Tisk:

Časopis Obscura vydává Spolek studentů historie FF UK
Adresa redakce: Náměstí Jana Palacha 1/2, 116 38, Praha 1
IČO: 22869476
Web: www.obscura.ffabula.cz
E-mail: obscura@ffabula.cz

Obscura vychází jednou ročně. Číslo vyšlo v prosinci 2024.

ISSN 2571-1687 (print)

Otištěné texty prošly jazykovou korekturou. Za věcnou správnost textů odpovídají jejich autoři*rky. Redakce se nemusí shodovat s názory uvedenými v příspěvcích. Časové údaje v čísle jsou platné k datu uzavření publikační výzvy, tj. k 23. 6. 2024.

OBSAH

Lucie DVOŘÁKOVÁ
Editorial 5

Reflexe

Václav PADĚRA
Byl „král požádaný“ žádoucí?
Zikmund Korybutovič a otázka českého krále 20. let 15. století 8

Vojtěch KUNA
„Císaři, co je císařovo, a Bohu, co jest Boží,“
aneb Rudolfův majestát pohledem
Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka 16

Jan SKLENÁŘ
Pan Brouček v 15. století
aneb historické zhodnocení Čechova románu 34

Postřehy

Cyril MRÁZEK
Proč *Psát dějiny* 47

Petr KORYČAN
Zítřek a dějiny 53

Petr FRANC
Vibes Culture: umění v době algoritmu 57

Recenze

Ondřej PELEŠKA
Úsvit všeho aneb představit si dějiny jinak 64

Hugo CHADIMA
Mircea Eliade: Posvátné a profánní 67

Kunst

Kateřina STARÁ
„Dějiny fotografie jako dějiny umění?
Ne, raději jako kulturní dějiny."
Reflexe výstavy o fotografce Lucii Moholy 70

Lucie DVOŘÁKOVÁ
Když je i velké plátno příliš malé: recenze filmu Napoleon (2023) 78

Lenka HRDINOVÁ
Císařovna Alžběta dvakrát jinak 84

Rozhovory

Kateřina FANTOVÁ
Paul Josephson: studying history of science
in Russia and the Soviet Union 87

Matěj HRŮZA
Rozhovor s profesorem Martinem Nejedlým
o lišácích, historikově práci a psychoanalýze Karla IV. 92

Reportáž

Markéta PROŠKOVÁ
Jaké to je studovat historii na Sorbonně 97

EDITORIAL

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

v rukou nyní držíte jubilejní desátý ročník studentského časopisu Obscura. Mně i redakci je proto nesmírným potěšením, že můžeme prostřednictvím tohoto čísla společně oslavit toto významné, dvojité výročí, jež také představuje významný milník na cestě našeho časopisu. Číslo, jež čtenáři*ce předkládáme, je výsledkem práce zcela nové redakce, která časopisu k jeho výročí nadělila řadu novinek.

První novinkou je nová koncepce časopisu, jež je kompromisem mezi populárně naučným formátem předešlých třech čísel a formátem odborným, recenzovaným, který je jakýmsi návratem ke kořenům, jelikož podobně Obscura vypadala ve svých počátcích. Hlavním cílem časopisu v jeho aktuální podobě je poskytnout mladým, začínajícím badatelům*kám přátelské prostředí a bezpečný prostor, v jehož rámci si mohou za asistence redakce a recenzentů*ek vyzkoušet publikační činnost, s níž se setkají v dalších fázích svých akademických kariér. To však není jediná funkce, jíž se náš časopis snaží plnit. Jeho hlavním posláním již od jeho počátků zůstává propojování studujících, vyučujících i zájemců*kyň o historii, vytváření prostoru pro diskuzi a pro prezentaci jejich výzkumů, postřehů a zážitků. Autoři*ky tak mohou nově činit v rámci celkem sedmi rubrik – dvou recenzovaných a pěti nerecenzovaných.

Spolu se změnou konceptu se časopisu dostalo taktéž nových pravidel pro publikaci a etického kodexu. Nová pravidla pro publikaci redakce promýšlela v kontextu požadavků ostatních domácích i zahraničních studentských periodik, ale také periodik odborných. Vzniklá pravidla jsou proto snad užitečným a srozumitelným vodítkem, jež autorům*kám poslouží jako průvodce při psaní či úpravě jejich textů pro publikaci u nás. S podobnou důsledností redakce postupovala i při formulaci etického kodexu, jenž si klade za úkol pevně stanovit a chránit povinnosti a práva jak redakce, tak autorů*ek i recenzentů*ek. Čtenář*ka nalezne oba tyto výstupy na našich nových webových stránkách, kde se nachází i archiv doposud publikovaných čísel a veškeré další potřebné informace.

Jak již bylo naznačeno, novinkou je i samotná redakce. V průběhu druhé poloviny roku 2023 se na základě výběrového řízení podařilo sestavit pestrý kolektiv studujících z více než deseti ústavů a kateder nejen na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Ačkoliv je redakce oborově různorodá, je mi potěšením konstatovat, že se jí společně podařilo úspěšně se postarat o výše zmíněné úkoly, ale i celou řadu dalších záležitostí, jež se odehrávaly v zákulisí a jež se do tohoto editorialu nedostaly. Výsledkem roku společné práce redakce je předkládané číslo.

Mám-li se vyjádřit k samotnému obsahu časopisu, na mysl mi jako první vyvstává slovo „překvapivý“. A to jen v tom nejlepším slova smyslu. Když jsme v březnu tohoto roku vyhlašovali naši první společnou publikační výzvu, myslím, že jsme všichni byli překvapeni jednak tím, jaký měla ohlas, ale hlavně tím, jaké příspěvky se v naší e-mailové schránce objevily. Letní dny jsme věnovali nelehkému a dlouhému procesu čtení, připomínkování, debat a rozhodování, abychom mohli

čtenáři*ce nyní předložit výběr čtrnácti nejlepších textů, jež jsme měli to štěstí obdržet.

Recenzované texty jsou zastoupeny trojicí *Reflexí* – kratších recenzovaných textů – jež pokrývají období 15., 16. a 19. století. Reflexe *Byl „král požádaný" žádoucí? Zikmund Korybutovič a otázka českého krále 20. let 15. století* zajímavým způsobem pojednává o vztahu litevského knížete a potenciálního uchazeče o český trůn s husitským hnutím. Podnětným příspěvkem ke studiu českých zemí v 17. století je text *„Císaři, co je císařovo, a Bohu, co jest Boží," aneb Rudolfův majestát pohledem Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka*, který pojednává o vztahu tohoto významného šlechtice k panovnické moci. Trojici uzavírá *Pan Brouček v 15. století aneb historické zhodnocení Čechova románu*, analýza významného literárního díla z 19. století z pohledu historika. I přes snahu autorů*ek, recenzentů*ek a redakce se do čísla bohužel nedostaly žádné texty z rubriky *Studie*, nicméně věříme, že si tento nedostatek vynahradíme v příštím čísle.

K otištění bylo rovněž vybráno celkem jedenáct příspěvků z nerecenzovaných rubrik. První z trojice *Postřehů* je esej *Proč Psát dějiny*, představující sesterský projekt tohoto časopisu, literární soutěž Pište dějiny. Text poskytuje zajímavý přehled o způsobech zpracovávání historie v amatérských prozaických a básnických textech a dramatech. Historii a její výklad v hodinách dějepisu z pohledu pedagoga zkoumá úvaha *Zítřek a dějiny*. O vývoji role umění a uměleckých směrů v dějinách pojednává třetí, poslední postřehový text s názvem *Vibes culture: Umění v době algoritmu*, v jehož rámci jsou rozebírány současné internetové trendy a „estetiky".

Studentský časopis, vycházející v prostředí univerzity, by se nemohl obejít bez recenzí nové literatury, které jsou v tomto čísle k nalezení dvě. Kniha *Úsvit všeho: Nová historie lidstva*, která letos poprvé vyšla v českém překladu, vyvolala v akademické obci svou snahou o překreslení dosavadního výkladu lidských dějiny mnoho diskuzí, jejichž součástí je i předkládaná recenze. K letošním nakladatelským počinům se vyjadřuje i recenze nového vydání *Posvátného a profánního*, klasického díla rumunského historika a religionisty Mircea Eliadeho. V aktuálním čísle čtenář*ka však nenalezne pouze recenze literatury. Rubrika *Kunst* přináší recenzi výstavy *Lucia Moholy: Exposures*, která poprvé představila tuto fotografku a publicistku české veřejnosti. Součástí čísla jsou rovněž recenze tří kinematografických počinů, jež se v poslední době pokusily představit známé osobnosti 19. století. Recenze celovečerního životopisného snímku *Napoleon* (2023) zasazuje snímek do kontextu dosavadních filmových zpracování napoleonských válek a analyzuje jeho kontroverzní přístup k historické látce. Podobný přístup zaujala dvojrecenze porovnávající seriály *Sisi* (2021) a *Císařovna* (2022), populární televizní ztvárnění života rakouské císařovny Alžběty Bavorské.

Číslo uzavírá trojice textů, které přibližují aktuální trendy v akademickém prostředí. Reportáž *Jaké to je studovat historii na Sorbonně* přináší velmi praktický a užitečný vhled do fungování slavné pařížské univerzity a poskytuje potenciálnímu zájemci*kyni o výjezd cenné informace. Exkluzivně pro tento časopis vznikly dva

rozhovory s významnými osobnostmi české i světové historiografie. Interview s Paulem Josephsonem, americkým historikem a specialistou na dějiny vědy a technologií 20. století, přináší jak informace o dějinách jeho oboru obecně, tak třeba také doporučení pro začínající badatele*ky. Číslo uzavírá rozhovor s prof. Martinem Nejedlým, v němž se probírají dějiny zvířat ve středověku či jeho nově připravovaná kniha.

Pevně věříme, že si každý čtenář*ka najde v tomto čísle něco alespoň trochu zajímavého či podnětného a že pro něj budou některé příspěvky stejně tak inspirativní, jako byly pro nás.

Za redakční tým časopisu Obscura
Lucie Dvořáková, šéfredaktorka

BYL „KRÁL POŽÁDANÝ“ ŽÁDOUCÍ?

ZIKMUND KORYBUTOVIČ A OTÁZKA ČESKÉHO KRÁLE 20. LET 15. STOLETÍ

Was “King Requested” asked for? Sigismund Korybut and the Question of Bohemian King in the Early Hussite Revolution

Václav PADĚRA

Anotace:
Esej si klade za cíl prozkoumat českou státnost za husitské revoluce na příkladu Zikmunda Korybutoviče. S pomocí sekundární literatury a pramenů popisuje Korybutovičovo působení v Praze a jeho interakci s husitským prostředím. Dále se pokouší tyto interakce hodnotit z pohledu vztahu husitského hnutí ke královské moci.

Klíčová slova / Keywords:
husitství, český středověk, Zikmund Korybutovič, mezistavovské vztahy
Hussitism, Czech Middle Ages, Sigismund Korybutovich, domestic relations

Stavovské rozdělení společnosti bylo nezbytné i za husitské revoluce.[1] Tato parafráze shrnuje argumentaci Jana Slavíka v jeho *Husitské revoluci* (1934) pro demokratičnost táborského husitského hnutí proti Josefu Pekaři, který ve svém díle *Žižka a jeho doba* (1928)[2] upírá táborství demokratický význam. Samotná kniha je pokračováním sporu mezi Janem Slavíkem a Josefem Pekařem z roku 1928, který se odehrál v deníku *Národní osvobození*.[3] Podtónem celého konfliktu, posíleného ještě kontroverzním článkem Václava Chalupeckého *Nový názor na husitskou revoluci* (1927),[4] je spor o postoji českého národa k husitské revoluci a jejímu odkazu. V tomto sporu několikrát zmiňované Masarykovo „*Tábor, toť náš program*“, byť Pekařem hlasitě kritizováno, je názornou ukázkou toho, že husitství a jeho obraz sehrálo velkou roli v utváření československé státnosti. Jak ovšem vypadala státnost v samotné husitské době a jak koexistovala s revolucí?

V předkládané eseji se pokusím pohlédnout na tento komplexní problém perspektivou jednoho, původem externího, aktéra českých dějin 20. let 15. století – litevského prince Zikmunda Korybutoviče. I přesto, že jeho působení v Čechách bylo skoro vyhrádně spojeno s umírněným křídlem pražských husitů, myslím si, že reflexe sporu Slavíka a Pekaře o revolučnosti může napomoci v přemýšlení o roli litevského prince ve formování státnosti Čech ve 20. letech 15. století.

1 Jan SLAVÍK, *Husitská revoluce*, *Studie historicko-sociologická*, Praha 1934, s. 114.

2 Je důležité zmínit, že spor se odehrál ještě před dokončením Pekařovy tetralogie. Závěrečný díl vyšel v roce 1933. Slavíkova Husitská revoluce již ale reagovala na celé Pekařovo dílo.

3 Spor popsán v diplomové práci Dagmar BURÁŇOVÁ, *Publicistika historiků Jana Slavík, Josefa Pekaře a Kamila Krofty*, Masarykova Univerzita v Brně, 2010, s. 48–64.

4 Václav CHALOUPECKÝ, *Nový názor na husitskou revoluci*, Časopis Učené společnosti Šafaříkovy 1, Bratislava 1927, str. 291–229.

Zikmund přijel do Prahy v květnu roku 1422 po skoro ročním diplomatickém dialogu mezi pražskými husity a polsko-litevskými panovníky ohledně jejich kandidatury na uvolněný český trůn.[5] Na Čáslavském sněmu, o rok dříve, byl v nepřítomnosti sesazen římský a uherský král Zikmund Lucemburský. I přesto, že se Zikmund nechal v Praze roku 1420 bleskově korunovat, učinil tak bez souhlasu stavů, což bylo hlavním právním důvodem k jeho sesazení.[6] Proto byla krátce po Čáslavském sněmu vyslána poselstva do Krakova a Litvy, kde Češi hledali voleného krále. Jejich prosby vyslyšel litevský velkokníže Vitold a vyslal, jako svého zástupce, právě mladého Korybutoviče.[7]

Praha se na počátku roku 1422 srovnávala se silnou bouří diktatury kněze Jana Želivského, popraveného 9. března téhož roku. I přesto, že charismatický vůdce byl po smrti, neznamenalo to, že by umírnění husité drželi město pevně v rukou. Jednotlivé buňky radikálních pražanů, často v kontaktu s tábority, zůstávaly v pozadí pražského prostředí, i když se již nemusely podílet na městské správě. Samotné sestavení konšelů nelze označit za stabilní, což dokládá první zdokumentovaný čin nového správce, totiž jmenování nové rady.[8] Tento akt by se mohl zdát jako ukázkové gesto podřízenosti městské rady novému správci, a tím i „požádanému" králi Vitoldovi. Předávání královských pravomocí ovšem nebylo jednoznačné. Velice zajímavé jsou tři výnosy z konce května 1422, které vytváří dojem pomyslné jednoty nejen knížete Zikmunda Korybutoviče a pražských měst, ale i jich samotných.[9] V nich vystupuje „*kněz Sigmund Jeho Milost se vší obcí, s chudými i bohatými*"[10] a nabádá ke spořádanému životu, vynáší právní a morální apely, mimo jiné také ohledně kritiky minulého dění. Pro utváření vztahu konšelů a knížete je ovšem nejdůležitější třetí výnos z 30. května 1422.[11] Ten nakazuje zabavení majetku lidu přeběhnuvšího ke straně říšského krále, ovšem manipulovat a předávat jej může pouze městská rada, nikoliv kníže Zikmund. Jde o poměrně výrazné omezení majetkové moci knížete a určuje precedens pro další léta, v nichž městská rada po Zikmundovi vyžadovala, aby zastával s městskou radou rovnocennou, místy až podřízenou pozici. I přes takovouto formulaci, která naznačuje odpor k absolutnímu podřízení panovníkovi, se v druhém výnosu objevuje formulace: „… *abychom Jeho Milost ve cti měli*

5 Martin NODL, *Král požádaný*, in: Miriam HLAVÁČKOVÁ (ed.), *Od symbolu ke slovu: podoby stredovekej komunikácie*, Bratislava 2016, s. 200.

6 František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000, s. 148.

7 Důvody přijetí české žádosti v této práci analyzovat nebudu, ovšem důkladně popsány jsou v Jarosław NIKODEM, *Polska i Litwa wobec husyckich Czech w latách 1420–1433, Studium o polityce dynastycznej Władysława Jagiełły i Witolda Kiejstutowicza*, Insytut Historii UAM, Poznaň 2004.

8 NODL, 2016, s. 200.

9 Edičně vydáno v *Archiv Český I*, ed. František PALACKÝ, Praha 1840, s. 213–215 (dále jen AČ I); samotné výnosy podrobněji zpracovány v Jerzy GRYGIEL, Bohdan ZILYNSKYJ, *Kníže Zikmund Korybutovič a Praha (1422-1427)*, in: Pražský sborník historický XXIII, Praha 1990, s. 10–11.

10 AČ I, s. 214.

11 AČ I, s. 214–215.

a jeho sě báli v Pánu Bohu a pro buoh, jakož Písmo svědčí, a věrně poslúchali."[12] Tato formulace přímo vybízí k interpretaci Zikmunda (anebo alespoň knížete Vitolda v Zikmundově zástupu) jako panovníka Bohem daného. Tento sentiment ovšem jistě nesdíleli všichni husité.

Pražské reformní hnutí se otázkou panovnické moci zabývalo již za doby Jana Husa.[13] V této době se začíná objevovat myšlenka odmítnutí poslušnosti panovníkovi, pokud je špatný, podobně jako se mají odmítat špatné rady rodičů. Nemůžeme ovšem s jistotou říct, jak moc byla tato myšlenka rozšířena v husitském myšlenkovém středu.[14] Naopak v radikálním křídle ohlasy této myšlenky nalézáme. Kupříkladu Jan Želivský tento argument používá již roku 1412 v reakci na popravu tří mládenců.[15] Želivského názor na polskou kandidaturu na český trůn nemáme písemně doložen, ovšem na základě příbuznosti jeho názorů s táboritou Mikulášem z Husi, který se hlasitě stavěl proti ní, můžeme předpokládat podobný odpor.[16]

Jak jsem výše naznačil, na základě výnosů z května 1422 nebyl Korybutovič vnímán jako nejvyšší autorita husitských Čech. I přesto ale můžeme v jeho činech pozorovat určitou ambici vydobýt pro sebe silnější pozici. Příkladem této snahy může být Korybutův pokus dobýt hrad Karlštejn. To trvalo skoro pět měsíců a obráncům se podařilo hrad udržet, ovšem toto velkolepé gesto mělo oslovit vojevůdce Jana Žižku, který Korybuta přijal za zemského správce.[17] Vztah Žižky a litevského knížete byl komplikovaný.[18] Podle Vavřince z Březové byla Žižkova pečeť přivěšena k listu nesenému Hynkem Koldštejnským z Valdštejna do Polska v létě 1420, tudíž by se dalo předpokládat, že táborský hejtman podporoval polskou kandidaturu, i když samotní táborité v této otázce nebyli jednotní.[19] Na druhou stranu, Žižka s Korybutem nikdy nespolupracoval, dokonce se z jeho odchodu na konci roku 1422 měl radovat.[20] Kronikář a pozdější papež Eneáš Piccolomini dokonce vkládá Žižkovi do úst tvrzení, že svobodný lid krále nepotřebuje,[21] a i přesto, že jde o pozdější zprávu, nemusí být daleko od pravdy. Drtivá většina táboritů a orebitů skutečně Korybutoviče nepřijímala za správce ani gubernátora, možná také z toho důvodu,

12 AČ I, s. 214.
13 Božena KOPIČKOVÁ, *Vztah pražských radikálů ke státní moci*, Folia Historica Bohemica 12, Praha 1988, s. 290; dále Pavlína CERMANOVÁ, *Čechy na konci věků: Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*, Praha 2013, s. 228–233.
14 Jiří KEJŘ, *Stát, církev a společnost v disputacích na pražské univerzitě v době Husově a husitské*, Praha 1964, s. 45, citováno z olomouckého rukopisu C. O. 233 neznámého autora.
15 KOPIČKOVÁ, 1988, s. 291.
16 KOPIČKOVÁ, 1988, s. 292.
17 František ŠMAHEL, *Husitská revoluce 3: Kronika válečných let*, Praha 1993, s. 125.
18 O Žižkovi a jeho vztahu k Litevci: Petr ČORNEJ, *Jan Žižka: život a doba husitského válečníka*, Praha 2019, s. 465–476.
19 NIKODEM, 2004, s. 211–212.
20 NIKODEM, 2004, s. 283–284.
21 ŠMAHEL, 1993, s. 122.

že těmito tituly byl často označován sám Žižka.[22]

V létě 1422 se Korybut pokouší o druhý Čáslavský sněm a další sblížení husitských stran, ideálně pod jeho mocí. O tomto sněmu se nám dochovalo málo zpráv, ovšem s jistotou můžeme říct, že radikální křídlo husitského hnutí přítomno nebylo.[23] Započatý rozkol byl ještě posílen intervencí Korybuta a pražského svazu v Hradci Králové, kam Korybut dosadil na post hejtmana Diviše Bořka z Miletínka.[24] Zásah pražanů v baště radikálního husitství ve východních Čechách, spolu s vojenskými úspěchy tábority Jana Hvězdy (nepřítele blízkého Korybutova druha Haška z Valdštejna), posílil nevoli pražských radikálů i táboritů. Proto se v září 1422 společně pokusili o převrat za Korybutovy nepřítomnosti. Táborské vozy a jejich pražští spojenci zabrali na Starém Městě několik domů a pokusili se odporovat konšelské a knížecí posádce, ale marně. Několik povstalců bylo zatčeno a zbytek byl vykázán mimo město. Samotný Zikmund se vrací v říjnu, spolu s městskou radou zabavuje majetek a vydává zákaz pomlouvání správce země.[25] Tato opatření ještě eskalovala situaci. Po vydání tohoto výnosu byla svolána velká obec na Staroměstském rynku, která se zvrtla v šarvátku mezi strážnými a lidem, snažícím se osvobodit zatčené radikály. Samotný Korybutovič vjel se svou kavalerií mezi dav a zatýkání pokračovalo. V tento moment můžeme pozorovat vrchol Zikmundovy autority při jeho prvním pobytu v Praze. Kníže se rozhodl pět z povstalců na místě popravit.[26] Velice drastická reakce správce země předznamenala konec jeho působení v Praze. Město opouští jeho dlouholetý podporovatel Vilém Kostka z Postupic, čímž Korybutovič ztratil jednu z nejpevnějších opor ve městě.[27] Mezinárodní situace Litevci také nepřála. Na severu Čech se chystala další protihusitská kruciáta a papež Martin V. hrozil Vitoldovi křížovou výpravou do Litvy, pokud nestáhne Korybuta z Čech. Litevský velkokníže papeži vyhověl.[28] Korybutovič po krátké snaze deeskalovat situaci na severu Čech opouští Prahu na Vánoce roku 1422.

Jakési „interregnum“ mezi Vánocemi 1422 a červnem 1424, kdy se Zikmund do Prahy vrátil, bylo v Čechách vyplněno především konfliktem Žižkova menšího Tábora s pražany. Bitva u Strachova dvora v roce 1423 odstartovala skoro desetileté období bratrovražedných válek.[29] Možná i z tohoto důvodu na počátku roku 1424 přichází do Krakova poselství nesené Matějem z Hnátic, které žádalo návrat

22 NODL, 2016, s. 203.
23 ŠMAHEL, 1993, s. 125.
24 Věra NEMEČKOVÁ, *Hradec v době husitské a jagellonské*, in: Radek BLÁHA et. al. (eds.), Hradec Králové: Historie, Kultura, Lidé, Praha 2017, s. 111.
25 NODL, 2016, s. 202; výnos vydán v AČ I, s. 216–217.
26 GRYGIEL, ZILYNKŠIJ, 1990, s. 14.
27 ŠMAHEL, 1993, s. 128–129.
28 NIKODEM, 2004, s. 298.
29 Petr ČORNEJ, *Velké dějiny zemí koruny české, svazek V. 1403-1437*, Praha – Litomyšl 2000, s. 328.

Zikmunda Korybuta do Čech.[30] Jagello tuto žádost kategoricky odmítl. Stejně tak učinil i kníže Vitold, a stejně jako jeho bratranec prohlásil, že se stane největším protivníkem husitů, pokud Korybut na žádost přistoupí.[31] Šlo ovšem o planá slova. Poselstvo totiž na Korybutoviče samotného zapůsobilo a na jaře 1429 se s malým doprovodem vydává k Čechám, ovšem krakovská kárná výprava jej nenásleduje.

Motivace návratu Korybuta do Čech je těžko uchopitelná. Jistě velkou roli mohla hrát ambice mladého knížete, kterou jsme mohli pozorovat už v roce 1422, ale byla dostatečná na popření dynastického nařízení? Jarosław Nikodem představuje dvě teorie.[32] První se přiklání k pohlcení Zikmunda ambicí a vidinou českého trůnu. Navíc byl Korybut údajně ponížen po návratu na Litvu – za hlavní ponížení je považováno veřejné zřeknutí se čtyř pražských artikulí.[33] Jestli v ně samotné Zikmund věřil se nedozvíme,[34] podstatné ovšem je, že Korybut za své služby příbuznému mohl být vnímán jako heretik. Druhá teorie tvrdí, že se Korybutovič jagellonské vůli nepostavil. Jagellovy výhružky mohly být pouze šarádou, díky kterým se neočernil před Zikmundem Lucemburským. Pozice Polska vůči Řádu německých rytířů byla stále na hraně a intervence budoucího císaře byla reálným rizikem. Proto ovšem nedává smysl, aby Vladislav k Zikmundově cestě takto svolil, z čehož vyplývá, že nejpravděpodobnějším důvodem Zikmundovy cesty byla jeho vlastní ambice.

Druhé působení Zikmunda Korybuta je podporováno již pouze umírněnou Prahou. První dokument, který se se Zikmundem po jeho návratu pojí, je předání města Litoměřice od městské rady do rukou knížete.[35] Smrt Jana Žižky na podzim roku 1424 vede ke spojení sirotků a táboritů, kteří dále ohrožují pražský svaz, ovšem Korybut nemá dostatečnou pozici na to, aby do dění zasahoval. Krátce po svém příchodu byl exkomunikován papežem Martinem V., tudíž ztrácí hlas na mezinárodním poli, který pražané, pomalu se snažící o jednání s katolíky, potřebují. Proto se Zikmund více angažuje na válečném poli a v průběhu dvou let postupně získává formální pravomoci vůči městu.[36] Přiseděl u Vršovického míru v roce 1425, ale formativní pozici jistě neměl, táborské prameny o něm dokonce mlčí.[37] Na slibovanou korunovaci nemohl Zikmund ani pomýšlet, i když v pramenech přebírá titulaturu dříve připisovanou Vitoldovi – král požádaný a zvolený. Ovšem 25. července 1426 můžeme pozorovat zajímavé politické gesto. Zikmund Korybutovič zorganizoval

30 Zpráva o poselstvu vydána v *Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae 1376-1430*, ed. Antonín PROCHASKA, Krakov 1882, s. 630, 633.
31 NIKODEM, 2004, s. 315.
32 NIKODEM, 2004, s. 314–315.
33 Tamtéž.
34 O Zikmundovu přijímání pod obojí mluví pouze kronikář Jan Długosz, který není nejspolehlivějším pramenem pro popis husitské hereze.
35 GRYGIEL, ZILYNSKIJ, 1990, s. 17.
36 Tamtéž, s. 17–20.
37 NODL, 2016, str. 208–209.

de facto druhý pohřeb Václava IV.[38] Událo se tomu tak bez insignií, ale průvod měl projít tradiční cestu z Vyšehradu na Pražský hrad. Toto gesto by se dalo vnímat jako symbolické zakončení lucemburské vlády v Čechách a jakási příprava na nastoupení nové Korybutovičovy dynastie, ovšem tato možnost nebyla na pořadu dne.[39] Stejně se ovšem Korybut snažil prosadit se více nejen v pražské, ale i mezinárodní politice. Na konci roku 1425 posílá Viléma Kostku z Postupic k Zikmundovi Lucemburskému s výzvou k jednání skrze prostředníka Oldřicha z Rožmberka.[40] Marně. Lucemburk vyčkával a papežská kurie stále propagovala ostrý boj s heretiky. Proto se Zikmund rozhodl obrátit na svého bývalého opatrovatele – Vitolda.

Jarosław Nikodem ovšem představuje list, který 26. března 1426 zaslal Korybut knížeti Vitoldovi.[41] V něm Korybut velkoknížete prosí (po postesknutí, že mu velkokníže neodpovídá na dopisy), aby se přimluvil u krále polského, jehož Korybut žádá, aby se ujal role prostředníka mezi husity a papežským stolcem. V jazyku a formulacích se Korybutovič snaží co nejupřímněji dát najevo, že stojí o smíření a navrácení Čechů do svaté církve, a jediným, kdo této snaze stojí v cestě, je král Zikmund Lucemburský. Vitold ovšem znova neodpověděl. Proto se Korybut obrátil na svého strýce Vladislava Jagellonského, který projevil k jednání ochotu.[42] V říjnu téhož roku se Martin V. v listu ke králi Vladislavovi vyjádřil k možnosti disputace pozitivně.[43]

Korybutovič se rozhodl Prahu na tuto možnost připravit. Začal více podporovat Jana z Příbrami, který díky jeho ochraně otevřeně napadl Viklefův výklad Poslední večeře a pojetí transsubstanciace, což vedlo k disputaci mezi ním a Petrem Paynem. Zikmund navázal kontakty s katolickou šlechtou i samotnou římskou církví. Eskalaci ovšem přivedl akt, který v roce 1422 započal Korybutovo politické působení v Čechách – jmenování nové městské rady.[44] Tento akt potvrdil tušení zbytku pražanů o Korybutových úmyslech. Dne 16. dubna nakázal dvěma kališníkům, Svojšemu ze Zahrádky a Janu Rozvodovi ze Strakor, aby rozeslali glejty katolickým šlechticům ke sněmu, svolanému na 3. května.[45] Místo cesty mimo Prahu se ovšem vydali za Janem Rokycanou a jeho druhy, aby je informovali o Korybutových záměrech. Na druhý den se ve městě rozezněly zvony, načež lid pod vedením Rokycany a Martina Lupače zajal Zikmunda v jeho markrabském domě na Starém Městě. Tato revolta, která zahrnovala také vyhnání mistrů z okruhu kolem Jana z Příbrami,

38 Blíže k této tématice František ŠMAHEL, *Blasfemie rituálu? Tři pohřby krále Václava IV.*, in: Ladislav SOUKAL (ed.), Pocta prof. JUDr. Karlu Malému, DrSc. k 65. narozeninám, Praha 1995, s. 133–143.

39 NIKODEM, 2004, s. 338.

40 NIKODEM, 2004, s. 331.

41 NIKODEM, 2004, s. 332–335; list edičně vydán v *Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae 1376-1430*, ed. Antonín PROCHASKA, Krakov 1882, s. 717.

42 ŠMAHEL, 1993, s. 187.

43 NIKODEM, 2004, s. 333.

44 GRYGIEL, ZILYNKSIJ, 1990, s. 22–23.

45 ŠMAHEL, 1993, s. 188.

byla jedinou husitskou revoltou, u které snad nebyla prolívána krev. Korybut byl posléze převezen na hrad Valdštejn, kde byl držen do podzimu následujícího roku.[46] Po propuštění se Zikmund Korybutovič pohyboval do roku 1434 dále v prostoru Čech jako pouhý kondotiér husitské strany. Zemřel rok po svém návratu, roku 1435 v bitvě polsko-litevského konfliktu.

Jak tedy Zikmund Korybutovič utvářel českou státnost? Jak jsem avizoval, jeho role v husitské politice byla silně ovlivňována pražskými městy, která se vždy vnímala jako jemu rovna. I přesto lze u mladého Litevce pozorovat určitý politický um a především ambice, které se ale vždy projevovaly v tandemu s městskou radou.[47] Až na jeho poslední činnost, tedy snahu vrátit husity pod křídlo Říma, lze výnosy jen těžko označovat za čistě osobní činnost knížete. Formality, jako titulatura nebo majetky, vnímám spíš jako gesta městské rady udržující v Zikmundovi vidinu reálné politické moci. Byla ovšem tato vidina, třeba i krále Korybuta, reálná?

Husitská revoluce stála na stavovské struktuře, jak píše Jan Slavík, a to především na šlechtickém stavu. Dějiny husitské revoluce se z velké části utvářely na bojištích a leženích kolem hradů, jak je například dobře vidět na situaci v roce 1422 a stoupajícím Janu Hvězdovi. Korybutovič jistě schopným válečníkem byl, ovšem v českém prostoru byl jedním z mnoha. Proto se snažil svoji pozici posílit obléháním Karlštejna a zasáhl v Hradci Králové, ale v této době nevystupoval sám za sebe. I přesto, že druhý Korybutův pobyt byl delší, a dal se považovat za méně dynamický, projevil litevský kníže větší proaktivitu ve směru k posílení vlastního „majestátu". Dle mého názoru byl velmi důležitým momentem symbolický pohřeb Václava IV. v roce 1426, který mohl být velkým gestem a úkazem Korybutových ambicí. Lhostejnost zbytku pražských politických aktérů jasně vypovídá o celkovém pohledu husitů na Korybutovy snahy. Husité v něm viděli pouze reprezentační figurku, se kterou jistě nepočítali jako s budoucím králem. Politické elity husitského hnutí nezpochybňovaly nárok Zikmunda Lucemburského na český trůn, a někteří si i uvědomovali, že jediným panovníkem, který může Čechy reprezentovat na mezinárodním poli, je právě on.[48] Byl tedy Korybutovič naivní, když přijal pozvání české reprezentace v roce 1424? Možná. Jistě se ovšem stal pouze nástrojem tlaku na Zikmunda Lucemburského, uherského a římského krále, aby přistoupil ke kompromisním řešením.

Resumé:
The Hussite Revolution is usually associated with royal power only in the context of its struggle against Sigismund of Luxembourg. Even so, the relationship of the Czech reform movement to royal power cannot be described as purely negative, and the figure of Sigismund Korybutovich is a case in this regard. The young Lithuanian became the subject of speculation about a new royal dynasty in in the 1420s after the deposition of

46 NIKODEM, 2004, s. 337.
47 ČORNEJ, 2019, s. 467.
48 NIKODEM, 2004, s. 300.

Sigismund of Luxembourg. This aspiration, however, was never fulfilled on the Hussite side, and I conclude that it never was. Korybutovich however, especially during his second stay between 1424 and 1427, had royal ambitions. The best examples are: the ritual burial of the remains of Wenceslas IV and Korybutovich's letter to the Pope. Through these acts he tried to take a privileged leadership position in the Prague Hussite movement. The reaction of Prague, however, only confirms the assumptions that the whole Lithuanian candidacy was merely a political move in a waiting game between the Hussites and Sigismund of Luxembourg.

Bc. Václav Paděra
Student 1. roč. navazujícího magisterského studia na ÚČD FF UK se specializací na starší dějiny. Zabývá se především pozdně středověkými dějinami Čech a Polska.

„CÍSAŘI, CO JE CÍSAŘOVO, A BOHU, CO JEST BOŽÍ,“

ANEB RUDOLFŮV MAJESTÁT POHLEDEM VILÉMA SLAVATY Z CHLUMU A KOŠUMBERKA

„Give back to Caesar what is Caesar's and to God what is God's.“ The Letter of Majesty through the eyes of Vilém Slavata of Chlum and Košumberk

Vojtěch KUNA

Anotace:
Tento text zkoumá vnímání Rudolfova majestátu významným českým šlechticem Vilémem Slavatou z Chlumu a Košumberka, který je známý především pro svou loajalitu k habsburskému domu v neklidné době kolem českého stavovského povstání. Cílem této práce bylo nalézt hlavní zdroje Slavatova nesouhlasného stanoviska k tomuto zásadnímu dokumentu českých dějin, který významně ovlivnil i jeho osobu, a zasadit ho do kontextu české šlechty počátku 17. století.

Klíčová slova / Keywords:
Rudolfův majestát – Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka – šlechta (1500–1700)
The Letter of Majesty – Vilém Slavata of Chlum and Košumberk – nobility (1500–1700)

Není mnoho známějších českých šlechticů, kteří zapsali své jméno do širokého povědomí české společnosti stejně výrazně jako Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka. Jistě tomu napomohla jeho role vyhozeného při defenestraci roku 1618, ale také závratná kariéra, které později tento šlechtic původem z nemajetných poměrů dosáhl a již završil dlouholetým působením ve funkci nejvyššího kancléře Království českého. Jeho kariérní vzestup urychlila porážka stavovského povstání, kterému vydláždil cestu právě Rudolfův majestát.

Tato stať si neklade za cíl přinést faktografický přehled Slavatova jednání během zápasu o vydání Rudolfova majestátu, ale spíše zprostředkovat jeho názor na tento významný dokument českých dějin a s ním spojené problémy.[1] Výzkum se

1 Na tomto místě bych rád poděkoval za podnětné konzultace: PhDr. Jaroslavě Hausenblasové, Ph.D., Bc. Marku Palysovi, Janu Sklenářovi a rovněž své rodině. Mezi základní tituly k Rudolfovu majestátu patří: Jaroslav ČECHURA, *5. 5. 1609. Zlom v nejdelším sněmu českých dějin. Generální zkouška na stavovské povstání*, Praha 2009; Jiří JUST, *9. 7. 1609. Rudolfův majestát. Světla a stíny náboženské svobody*, Praha 2009; Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1997; Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. 7, 1526–1618, s. 436–446; Kamil KROFTA, Majestát Rudolf II., Praha 1909; Jiří MIKULEC – Zdeněk BENEŠ, *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha 2013, s. 68–70; Robert J. EVANS, *Vznik habsburské monarchie 1550–1700*, Praha 2003, s. 70–73; Václav BŮŽEK a kol., *Habsburkové. Země Koruny české ve středoevropské monarchii 1526–1740*, s. 102–106. Nutno je také zde na úvod vyjádřit lítost nad tím, že nevznikla plánovaná bakalářská práce N. N., *Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka. Apologeta katolické víry*, Bakalářská práce FF UK, Praha

pokusil zasadit Slavatovy postoje do kontextu smýšlení katolické části tehdejšího světa české aristokracie a naznačit jejich možný původ. Za hlavní cíl si klade analyzovat, co konkrétně se Slavatovi na Majestátu příčilo, ale v samotném závěru hlavního textu je také upozorněno na vliv jeho názoru v pozdějších dobách.

Základním pramenem pro alespoň částečné poznání vnitřního světa Viléma Slavaty je tzv. historické sepisování, z něhož Josef Jireček vydal v druhé polovině 19. století dvoudílný výbor.[2] Tento hlavní pilíř byl doplněn o poznatky z dalších pramenů, jako například ze Slavatovy korespondence, pro toto období ovšem dost chabě zachované. Práce se tudíž opřela až o pozdější část dopisů zpětně reflektujících události roku 1609, dále i o Slavatův spis na obranu jezuitského řádu či o výsledky úředního jednání mezi jindřichohradeckou vrchností a tamějšími měšťany.[3] Všechny zmíněné prameny vznikly se značným časovým odstupem a trpí tedy sebestylizací původce, která nám však může prozradit, jak Slavata vnímal sám sebe nebo jak chtěl být vnímán čtenáři oněch písemností.

Prostředí, ve kterém Slavata vyrůstal, bylo sice rozdělené, ale vesměs protestantské. Otec patřil k Jednotě bratrské, zatímco matka vyznávala luteránství.[4] Služba u katolických pánů z Hradce společně se vzděláním, které mu platili, mladému šlechtici otevřela nové obzory. Následná první kavalírská cesta podniknutá Slavatou po raně barokní katolické Itálii poskytla šlechtici příležitost definitivně přehodnotit svůj systém hodnot.[5] Koncem srpna 1597 v Čechách konvertoval ke katolicismu.[6]

---

do systému zadáno 2011 (vedoucí Marie Koldinská), která se měla zaměřit na náboženské prožívání Viléma Slavaty.

2 Josef JIREČEK (ed.), *Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberku od l. 1608 do 1619. I. díl 1608–1609, 1618–1619*, Praha 1866; TÝŽ (ed.), *Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberku od l. 1608 do 1619. II. díl 1611, 1615, 1617–1619*, Praha 1868.

3 Jan MUK, *Vilém Slavata o Majestátu a mírovém jednání z roku 1646*, Sborník historického kroužku 29, 1928, s. 154–157; TÝŽ, *Vilém Slavata o Majestátu a mírovém jednání z roku 1646*, Sborník historického kroužku 30, 1929, s. 61– 66; TÝŽ, *Vilém Slavata o Majestátu a mírovém jednání z roku 1646*, Sborník historického kroužku 31, 1930, s. 136–139; Josef HRDLIČKA, *Slavatova obrana jezuitského řádu a jeho představy o konfesijním uspořádání Čech z počátku dvacátých let 17. století*, Folia Historica Bohemica (dále jen FHB) 23, 2008, s. 225–249; TÝŽ, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590–1630)*, České Budějovice 2013.

4 Josef JIREČEK, *Leben des obersten Hofkanzlers von Böhmen Wilhelm Grafen Slavata*, Prag 1876, s. 3.

5 Thomas WINKELBAUER, *Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*, Český časopis historický (dále jen ČČH) 98, 2000, s. 514; Náčrt itineráře kavalírské cesty viz J. JIREČEK, *Leben des obersten Hofkanzlers*, s. 4.

6 Výběr literatury ke konverzi Viléma Slavaty: Josef JIREČEK, *Přestoupení Viléma Slavaty k církvi katolické*, Časopis katolického duchovenstva 3, 1862, s. 425–434; Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha 2001, s. 156–161; František TEPLÝ, *Proč se stal Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka z českého bratra katolíkem*, Sborník historického kroužku 13, 1912, s. 205–221; TÝŽ, *Proč se stal Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka z českého bratra katolíkem*, Sborník historického kroužku 14, 1913, s. 25–41, 171–181.

Kromě poprasku v tehdejší šlechtické společnosti se musel vypořádat také s hněvem zklamaného otce Adama. Ten sice nepatřil mezi fanatické stoupence českých bratří, ale přestup svého syna považoval za své i jeho selhání a nejednou syna v dopisech počastoval silnými výrazy.[7] V této době Slavata též sepsal rozsáhlou apologii katolicismu, která se dochovala v 99 stránkovém opisu se Slavatovými vlastnoručními poznámkami a jež mimo jiné dokazuje, že v mládí rozsáhle četl náboženskou literaturu.[8] Vilém, kterého ke konverzi dovedly především vnitřní pochybnosti, jež ho nutily klást si nepříjemné otázky, nevystupoval v této době proti svým bývalým souvěrcům příliš militantně, jelikož chápal, že jej rodiče, učitelé a duchovní vychovávali v takové víře, kterou sami považovali za pravou.[9] Po přestupu ke katolictví Slavata pocítil úlevu a jako vyjádření svého dlouholetého obdivu k jezuitskému řádu zvolil jako svého zpovědníka právě jezuitu.[10]

Slavatovo myšlení se poté pohybovalo v jemných intencích tridentského katolicismu.[11] Pro Slavatu byla zásadní otázka spásy duše, což konvenuje dobovému standardu římských katolíků.[12] Myšlenka na ni snad patřila mezi jednu z motivací jeho další cesty do Itálie, během které byl 7. ledna roku 1600 společně s dalšími českými šlechtici přijat v Římě papežem Klimentem VIII.[13]

V této době však v Čechách kromě jiného jitřilo rány v konfesijně polarizované společnosti přijetí závěrů Tridentského koncilu (byť již několik let ukončeného). Slavata, jakožto „dobrý katolický šlechtic", schvaloval minimálně ty méně problematické výsledky Tridentina.[14] K rezultátům koncilu, kde se do konfliktu dostávaly pravomoce církve a císaře, neznáme jeho postoj. Možná se k nim vyjadřovat nemusel či opatrně balancoval na hraně dle toho, s kým právě komunikoval. Stavy českého království se necítily povinny přijímat rezultát, na jehož vzniku se vůbec nemohly podílet a habsburští panovníci neměli motivaci navyšovat moc církevních hodnostářů v habsburské monarchii.[15]

Už císař Maxmilián balancoval na hraně ohledně konání synody, jež by řešila

---

7 Slavata dokonce doufal, že by se na stejnou, dle něj správnou cestu víry, mohl vydat i jeho otec. M. KOLDINSKÁ, *Každodennost*, s. 157–159.

8 Její podrobný rozbor by snad mohl přinést detailní Slavatův pohled na Tridentský koncil i jeho závěry a jejich následnou aplikaci v praxi. T. WINKELBAUER, *Konfese a konverze*, s. 517–520.

9 M. KOLDINSKÁ, *Každodennost*, s. 156–158.

10 M. KOLDINSKÁ, *Každodennost*, s. 160.

11 Ke tridentskému koncilu ale i k jeho dopadům na církevní poměry v Království českém viz např.: Václav Drška – Drahomír Suchánek, *Církevní dějiny. Novověk*, Praha 2018.

12 T. WINKELBAUER, *Konfese a konverze*, s. 518.

13 Součástí skupiny českých urozenců byl i Jaroslav Bořita z Martinic. T. WINKELBAUER, *Konfese a konverze*, s. 515; J. JIREČEK, *Leben des obersten Hofkanzlers*, s. 4. Viz také Petr MAŤA, *Oslavy jubilejního léta 1600 v Římě a česká šlechta*, Jihočeský sborník historický 66–67, 1998, s. 111–117.

14 Jan OPOČENSKÝ (ed.), *Přehled náboženských dějin českých*, Praha 1912, s. 53–54.

15 Alessandro CATALANO, *Zápas o svědomí. Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*, s. 63; T. WINKELBAUER, *Konfese a konverze*, s. 479; Proti přijetí závěrů Tridentina se postavilo též katolické Španělsko ještě za vlády Filipa II., viz V. DRŠKA – D. SUCHÁNEK, *Církevní dějiny*, s. 159.

zavádění výsledků Tridentina v Čechách.[16] Té se nakonec český katolický klér dočkal díky arcibiskupovi Zbyňkovi Berkovi z Dubé roku 1605.[17] Katolíci v řadách české šlechty viděli výsledky Tridentina spíše jako zbraň proti reformovaným církvím než jako změnu v církvi samotné a v uspořádání její správy.[18] V Čechách ani ve zbytku habsburské monarchie nebyly závěry Tridentského koncilu přijaty. Habsburská Pietas Austriaca sice byla kritizována jako jen vnějšková, ale otěže nad církevní správou udržel ve svých rukou panovník – stát.[19]

Situace v království dále eskalovala. Nespokojenost privilegovaných obyvatel země s dlouho trvající válkou s Osmanskou říší a císařova neochota ji ukončit umocňovaly napětí v zemi. Roku 1608 propukl bratrský spor v habsburském domě naplno. Čeští stavové se přiklonili na Rudolfovu stranu výměnou za náboženskou svobodu. Císař tak krizi zakončenou Libeňským mírem ustál, ale v následujícím roce měl splatit stavům svůj dluh v konfesijní otázce. Dlouho se snažil s pomocí malé skupiny katolických příznivců vzdorovat, později alespoň zdržovat, ale rostoucí převaha stavů od května do července jej donutila svůj závazek splnit. Dne 9. července 1609 vydal listinu opravňující stavy ke svobodě vyznání tzv. České konfese.

Právě v klíčové době od počátku roku až do předání listiny stavům se ukázalo, jak je už tak málo početná česká katolická šlechta ještě více rozdělena. Na jedné straně stáli nejvyšší purkrabí Adam ze Šternberka a v té době nejvyšší zemský sudí Adam mladší z Valdštejna, kteří zastávali smířlivější postoj multikonfesijního světa časů Viléma z Rožmberka.[20] Druhá strana radikálních katolíků, v čele s nejvyšším kancléřem Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic, zahrnovala také Jaroslava Bořitu z Martinic a právě Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka, který byl v té době karlštejnským purkrabím za panský stav.

Pozůstalost Adama ze Šternberka podlehla zubu času.[21] Je však známé, že Adam ze Šternberka se sám snažil proaktivně hledat řešení vzniklé krize.[22] Nejednou tak

16 František VACEK, *Diecésní synoda pražská z r. 1605. Život církevní v Čechách s počátku sedmnáctého století*, Sborník historického kroužku, sešit 5, 1896, s. 28.

17 K jeho roli při konání pražské synody v roce 1605 především Anna SYSLOVÁ, *„My Zbyněk, z Boží milosti arcibiskup pražský, stolice svaté apoštolské legát, jeho milosti římského císaře rada nejvyšší, mistr křižovníků s červenou hvězdou…". Aneb život pražského arcibiskupa doby rudolfínské*, Diplomová práce KTF, Praha 2022 (vedoucí práce Jaroslav Čechura), s. 79–85.

18 Aplikace tridentských opatření v praxi byla do značné míry závislá na dobré vůli světské vrchnosti. Konečná mozaika roztříštěných a nerovnoměrných úspěchů nám ukazuje limity tridentské obrody katolické církve, která se dostala nejednou do konfliktu s ideou nastupujícího pojetí absolutistické vlády. Lze však tvrdit, že transformace církve do multikonfesijního světa raného novověku proběhla úspěšně a dala mu prostředky, jak obstojně zápasit s reformačními církvemi. V. DRŠKA – D. SUCHÁNEK, *Církevní dějiny*, s. 163, 168–171; F. VACEK, *Diecésní synoda*, s. 26.

19 A. CATALANO, *Zápas o svědomí*, s. 110–112.

20 Adam ze Šternberka byl nejvyšším purkrabím poměrně čerstvě od 28. května 1608.

21 Petr MAŤA, *Šlechtic v soukolí absolutismu. Politická činnost Adama mladšího z Valdštejna po Bílé hoře*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), Nový Mars Moravicus aneb sborník příspěvků, jež věnovali prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám, Brno 1999, s. 480.

22 J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 457, P. VOREL, *Velké dějiny*, s. 438–439.

činil na osobních schůzkách s pány podobojí, ke kterým mu určitě kromě jeho úřadu usnadňoval přístup i jeho bratr Štěpán Jiří, jenž v protestantském táboře hrál nezanedbatelnou roli.[23] Pragmaticky si uvědomoval potřebu urovnání poměrů vyplývající z dlouhodobé konfesijní podoby českého království.[24] Svůj smířlivý postoj stvrdil, když svým podpisem na Majestátu nahradil v dobově ustáleném podpisovém schématu panovníkových listin autogram nejvyššího kancléře Lobkovice.[25]

Dochované torzo pramenů po druhém významném umírněném katolíkovi, Adamu mladšímu z Valdštejna, především ten nejvýznamnější, jeho deník, podléhaly poměrně tvrdé autocenzuře politických postojů.[26] Víme, že Adam mladší z Valdštejna byl konvertita a vlažný katolík, který údajně podléhal přílišnému vlivu své manželky evangelického vyznání.[27] Jeho otec Jan byl výrazně nábožensky orientovaný, ale zemřel brzy a mladý Valdštejn snad i kvůli nedostatečné péči poručníků nevyjel na kavalírskou cestu.[28] Tento „starý a upřímný Čech" neabsolvoval žádné univerzitní vzdělání a ovládal jen češtinu a němčinu.[29] V latině mu dělala problém i krátká spojení, oproti polyglotům, jako byli Slavata s Martinicem nebo Lobkovic, patřil opravdu spíše do časů Viléma z Rožmberka.[30] Snad i chybějící zkušenosti s raně barokní Itálií nebo Španělskem utvrdily jeho smířlivý charakter ochuzený o silné protireformační argumenty potridentského katolicismu.[31]

---

23 Petr MAŤA – Marie KOLDINSKÁ, *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602–1633, Praha 1997*, s. 122–123. T. WINKELBAUER, *Konfese a konverze*, s. 480. Štěpána Jiřího ze Šternberka Krofta in: K. KROFTA, *Majestát*, s. 18 popisuje jako šlechtice nejasného náboženského vyznání, který později po Bílé hoře konvertoval ke katolictví. Snad i proto ho významný český historik 20. století označuje též za „muže nepříliš ryzí povahy". Z počátku vedl protestanská poselstva k císaři později byl nahrazen Jáchymem Ondřejem Šlikem, především pro komunikační bariéru, která způsobovala jeho chabá znalost němčiny a pravděpodobně výše zmíněný malý zápal pro náboženskou otázku českých stavů. Papežští nunciové u pražského dvora ho naopak líčili jako jednoho z nejstrašlivějších kacířů, ale jejich pohled na české prostředí byl značně zkreslený. Zemřel 1625.

24 Pavel MAREK, *Die Rezeption des rudolfischen Majestätbriefs im Milieu des böhmischen katholischen Adels*, in: Jaroslava Hausenblasová – Jiří Mikulec – Martina Thomsen (edd.), Religion und Politik im frühneuzeitlichen Böhmen. Der Majestätbrief Kaiser Rudolfs II. von 1609, Stuttgart 2014, s. 121.

25 J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 458; P. MAŤA – M. KOLDINSKÁ, *Deník*, s. 362; Uvážlivý středový postoj zaujímá i postava Adama ze Šternberka v satiře o událostech roku 1608 a 1609. Naopak jeho bratr je v tomto díle *Pasquilus Bohemicus* vyobrazen jako radikální protestant. Jaroslav KOLÁR, *Zrcadlo rozděleného království*, Praha 1963, s. 161–162.

26 P. MAŤA – M. KOLDINSKÁ, *Deník*, s. 15; P. MAŤA, *Šlechtic*, s. 480.

27 Adam ml. z Valdštejna si 11. února 1592 vzal za první manželku svoji příbuznou evangeličku Alžbětu Valdštejnovou z Valdštejna. Přes nátlak katolických kruhů se ji nesnažil přimět konvertovat. Roku 1603 dokonce papežský nuncius označil jeho ženu za predikantku (hanlivé označení pro horlivou evangeličku) a komentoval též její nepřiměřený vliv na jejího manžela. Valdštejn byl také pro svou smířlivost k protestantům později kritizován Jaroslavem Bořitou z Martinic. Po Bílé hoře postoj mírně změnil a svou druhou ženu se snažil donutit konvertovat, což vedlo na čas i k odluce manželství. M. KOLDINSKÁ, *Každodennost*, s. 166–167; P. MAŤA – M. KOLDINSKÁ, *Deník*, s. 20, 29.

28 Tamtéž, s. 19.

29 Tamtéž, s. 18, 20.

30 Tamtéž, s. 20.

31 Tamtéž, s. 20.

Brzy si tento šlechtic s dobovým označením „Dlouhý" získal pověst královského úředníka zvláště úspěšného ve smírčích jednáních.[32] Roku 1608 se stal nejvyšším zemským sudím.[33] Nemůže zůstat bez povšimnutí, že mezi jeho nejbližší přátele patřili nekatolíci Jan Rudolf Trčka z Lípy a Štěpán Jiří ze Šternberka, bratr nejvyššího purkrabího.[34] Adam ml. z Valdštejna měl, stejně jako Adam ze Šternberka, hojné množství nekatolíků mezi svými příbuznými, dokonce i mezi těmi blízkými. Pokračoval v konzervativním proudu české aristokracie, který neúspěšně bojoval s politickou a konfesijní radikalizací. Zároveň však vždy věrně setrval na straně habsburské dynastie i svého katolického vyznání, čemuž odpovídá i jeho role v událostech kolem vydání Rudolfova majestátu.[35] Znepokojovaly ho však okolnosti, za kterých k jeho vydání došlo. Spíše než nátlak na panovníka mu vadila nestabilita, jež stupňující konflikt mezi stavy a Rudolfem II. do země vnášel.[36] Obdobně umírněné postoje zastávali z katolických šlechticů též Ferdinand purkrabí z Donína, Jan z Klenového a Purkhart Točník z Křinic.[37]

Druhá neústupná strana české katolické šlechty disponovala výhodou vyplývající z úřadu její čelního představitele Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, který jako nejvyšší kancléř Království českého patřil mezi malý okruh lidí s pravidelným přístupem k císaři.[38] „Vysoký hišpán", jak mu bylo někdy přezdíváno, byl vychován v potridentském katolicismu a pevně věřil, že katolická víra je ta jediná pravá.[39] Pro samotného Slavatu byl Lobkovic „pán velice horlivý v víře katolické".[40]

Lobkovicovo hluboce zakořeněné katolické vyznání kromě rodinného zázemí utužily i jeho kavalírské cesty po Itálii. Kulisy Apeninského poloostrova mu poskytly příležitost, aby zde přijal za svou nově se rodící barokní religiozitu.[41] Jeho upjatý vztah k náboženství mu pomohly vypěstovat též cesty do Španělska, kde poznal prudérní katolickou morálku, již si osvojil.[42]

---

32 Tamtéž, s. 19, 21.

33 Tamtéž, s. 21.

34 Tamtéž, s. 21. V jeho rezidenci v Josefské ulici na Malé Straně se téměř každodenně scházela společnost bez ohledu na konfesi účastníků, což začínalo být i na pražské poměry, čím dál pozoruhodnější.

35 P. MAŤA, *Šlechtic*, s. 481.

36 Marie KOLDINSKÁ, *Svět Adama mladšího z Valdštejna optikou jeho deníků. Příspěvek ke každodennosti a mentalitě renesančního aristokrata*, Folia Historica Bohemica 18, 1997, s. 135.

37 Jakub MALÝ, *Vymožení Rudolfova majestátu od stavů českých r. 1609*, Praha – Litomyšl, 1862, s. 55.

38 Kancléřem se stal během „zemětřesení" v zemské vládě 24. srpna 1599, kdy bylo několik nekatolických šlechticů nahrazeno radikálními katolíky.

39 Pavel MAREK, *Die Rolle der spanischen Klienten aus den Reihen des böhmischen und mährischen Adels bei der Lösung des Bruderzwistes,* in: Václav Bůžek (ed.), Ein Bruderzwist im Hause Habsburg (1608–1611). Opera historica 14, 2008, s. 200.

40 Jan OPOČENSKÝ (ed.), *Přehled*, s. 55.

41 Pavel MAREK, *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005, s. 85.

42 Tamtéž, s. 86.

V neústupném katolickém postoji pokračoval i po svém nástupu do funkce nejvyššího kancléře Království českého v roce 1599.[43] Už od studií v Padově pojilo Lobkovice přátelství s Janem Jeseniem, který, stejně jako například další protestanský učenec Jan Kampanus, složil oslavnou báseň k Lobkovicovu sňatku s vdovou po nejvyšším purkrabím Vilémovi z Rožmberka – Polyxenou.[44]

Postupem času rostlo kancléřovo protireformační úsilí.[45] Roku 1602 nechal horlivý kancléř vydat tzv. svatojakubský mandát proti pikartům, což zpětně ve svých pamětech ocenil i Slavata: „Všelijak se snažil, aby víru svatou katolickou v témž království mohl promovírovati, a ten vzácný, pamětihodný počátek k tomu učinil, že jest majestát od krále Vladislava o Pikartích, kteříž se bratřími jmenují […] od císaře Rudolfa obnoviti dal.“[46]

Původně Lobkovic panovníkův příslib náboženské svobody učiněný během vypjaté situace v habsburském domě nebral příliš vážně.[47] Na jaře roku 1609 navrhoval zakročit proti neposlušným stavům vojensky i za cenu možné občanské války.[48] Nestrachoval se o lidské ani materiální škody a armádu stavů složenou z nezkušených rolníků považoval za slabou protiváhu v boji proti zoceleným císařským žoldnéřům.[49]

Jakýkoli ústupek nekatolickým stavům by podle Lobkovice poškodil autoritu

---

43 K jeho prvním létům v úřadu: Karel STLOUKAL, *Česká kancelář dvorská. Pokus z moderní diplomatiky*, Praha 1931. Současníci mu vyčítali, že se pod jeho vedením česká panovnická kancelář podobá více kněžské konzistoři než královskému úřadu dle: Zdeněk KALISTA, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha 1999, s. 63.

44 Z. KALISTA, Čechové, s. 63; Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, Praha 2016, s. 273; Ještě během stavovského povstání vybízela neúspěšně kancléřova manželka známého lékaře Jesenia, aby se vzdal císaři. V osobní úctě Lobkovice chovali z protestantů např. i Karel starší ze Žerotína nebo Matyáš Borbonius. P. MAREK, *Svědectví*, s. 87.

45 Kancléřův silně negativní vztah k reformovaným církvím se však v klíčových momentech nepromítal do jeho chování ke konkrétním lidem vyznávající odlišné náboženství než on. On i jeho manželka Polyxena zastávali přesvědčený protireformační pohled, ale zdaleka nebyl jejich vztah zalit takovou mírou nenávisti k protestantům, jak bývá běžně udáváno. Během vpádu Pasovských v roce 1611 v jejich paláci nalezli útočiště zraněný Jindřich Matyáš Thurn, Linhart Colona z Felsu, Jan Jiří ze Švamberka a další evangeličtí šlechtici. Po bělohorské porážce stavů nesčetněkrát kancléř i jeho žena intervenovali u císaře za značné množství odsouzených provinilců, a to bez ohledu na jejich blízkost manželům před povstáním. Činili tak dle společného přesvědčení: „Pomáhejte všem a všem prokazujte dobro. Postupem času však ochota pomoci přeci jen vychladla i pod tíhou kancléřova přesvědčení, že to právě vzbouření stavové ho v letech 1618 až 1620 pasovali do role svědka ztráty starého světa. Protireformační úsilí na panstvích lobkovického páru před rokem 1620 sice nebylo srovnatelné s těmi na martinických statcích, ale ani za úplně zanedbatelné považovat nelze. P. MAREK, *Svědectví*, s. 87–90.

46 J. JIREČEK (ed.), *Paměti I.*, s. 40–41.

47 Pavel MAREK, *Die Rolle*, s. 195.

48 J. JANÁČEK, Rudolf II., s. 452; P. Marek, *Die Rezeption*, s. 122–123.

49 Pavel MAREK, *Die Rolle*, s. 198. Je možné, že situaci hodnotil i správně a císařští by nezkušené stavovské síly porazili, ale dlouho nebyla možnost, jak mustruňk zkušených vojáků financovat. V tomto případě by císař musel sáhnout do vlastních soukromých financí, což razantně odmítal.

katolické církve i panovníka.[50] Snažil se proto Rudolfovi pomáhat s oddalováním a negováním stavovských návrhů. Detailněji císař konzultoval své odmítavé stanovisko s pražským arcibiskupem, papežským nunciem Caetanim a několika dalšími teology. Kancléř s dobrým přístupem k panovníkovi snad ve svém postoji přejal argumenty zmíněných církevních autorit z okolí císaře.[51] Dle Slavaty měl kancléř k Rudolfovi – ve snaze císaře od podpisu Majestátu odvrátit – pronést i tento odvážný výrok: „Jestliže Vaší Milosti Císařské pan bratr svým povolením bude se chtíti do pekla dostati, tehdy se nenaděje, že Jeho Milost Císařská ráčí jej v tom následovati."[52] Lobkovic údajně padl před císařem na kolena s prosbou, aby stavovské opozici neustupoval.[53] Své kroky kooperoval s Jaroslavem Bořitou z Martinic a Vilémem Slavatou z Chlumu a Košumberka. Vzpruhu především na poli duchovním a teologickém jim dodávala skupina složená z pražského arcibiskupa Karla z Lamberku, papežského nuncia Caetaniho a některých dalších katolických teologů.[54]

Poté, co císař Rudolf II. dne 9. července 1609 listinu garantující stavům náboženskou svobodu vydal, Lobkovic ve svém boji za svatou víru katolickou nepřestal pokračovat. Odmítl Majestát podepsat, čímž porušil svoji úřední povinnost.[55] Protestantští stavové tento jeho přestupek nenechali bez povšimnutí a definitivně navenek propukl spor stavy versus Lobkovic.

Tento konflikt nám zanechal cenné prameny, jednak supliku stěžujících si stavů císaři, ale především dupliku kancléře zachycující Lobkovicovu obhajobu před panovníkem. Ve své apologii z 12. srpna 1609 Zdeněk Popel napsal například: „Kdež také i toho dokládají, že bych žádosti jich na Vaší císařskou Milost v příčině náboženství pod obojí vznešené překážel, a abyste, Vaše císařská Milosti, svým zámluvám dosti činiti a toho artikule o náboženství tvrditi neráčili, na odpor se stavěl, a jest Vaší císařské Milosti dobře vědomé jsou, kterým duchovní lidé nejlépe jí rozumějí a jím k uvážení náležejí. Já pak, jakožto světskej, že jím nerozumím…", kde se snaží poukázat na to, že náboženskou problematikou by se měli zabývat duchovní, kteří jí rozumějí nejlépe.[56]

Stavové jeho chování kritizovali z mnoha důvodů, paradoxně však nesplnění

50 P. MAREK, *Die Rezeption*, s. 197.
51 Tamtéž, s. 196.
52 J. JIREČEK (ed.), *Paměti I.*, s. 361.
53 J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 456; Nebyl jediný, kdo ve vypjaté situaci vystoupil z klidného ceremoniálu císařského dvora. Papežský nuncius Caetani vyhrožoval císaři exkomunikací, pokud Majestát vydá. P. MAREK, *Die Rezeption*, s. 126.
54 J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 450.
55 Podepsat odmítl též první sekretář Jan Mencl, jehož podpis nahradil autogram druhého sekretáře české kanceláře Pavla Michny z Vacínova. Stejně se tak později událo i u vydání Majestátu pro Slezsko, který též kancléř Lobkovic i sekretář Mencl nepodepsali. M. RYANTOVÁ, *Polyxena*, s. 277, 281; K. KROFTA, *Majestát*, s. 21; Jaroslav ČECHURA – Alena ČERNÁ, *Stavy kontra Popel z Lobkovic. Letní spor roku 1609*, Časopis Národního muzea, Řada historická, 176, č. 3–4, s. 194.
56 J. ČECHURA – A. ČERNÁ, *Stavy*, s. 199, 213.

úřední povinnosti s nepodepsáním Majestátu se věnovali jen poměrně málo. Lobkovic se v této záležitosti vydal napospas panovníkově milosti se slovy: „Nebo že sem se v Majestátu jim od Vaší císařské Milosti daném nepodepsal, toho v omluvě své Vaší císařské Milosti jisté příčiny předešle sem přednesl, při čemž také od Vaší císařské Milosti milostivě sem zůstaven."[57] Své rozhodnutí nepodepsat Majestát se snažil s omluvou vysvětlit i stavům podobojí, což císaři dokládal takto: „Tolikéž i pánům stavům skrze nejvyššího pana purkrabí v tom se omluvil a té naděje sem, že mi to na zlou stránku vykládáno nebude, nebo se Pána Boha dokládám, že sem v tom nic scestného a proti ním nepřátelského a škodného neobmýšlel."[58]

Vadila jim též údajná manipulace panovníkem ze strany Lobkovice ve věci uznání náboženské svobody. Na tu kancléř reagoval slovy: „Pány tak stavy pod obojí tohoto království abych s Vaší císařskou Milostí v nedorozumění uvozovati, k outratám a k obmeškání přivésti, ano i pro náboženství za nepřítele / jich se postavovati měl, toho při mně není."[59]

Zvlášť své rozhořčení protestantští stavové věnovali činnosti a personálnímu obsazení pod vedením Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic. To se propsalo i do dobové satiry *Paškvil z Říma poslaný*, kde je celý personál české kanceláře včetně kancléře označen jako: „šelmy přelívané, s kurvy synové, tyranné".[60] Kancléř na nařčení stavů reagoval takto: „Z strany osob kancelářských, že sem na větším díle mezi jesuvity vychované dosazoval a od těch že by mnohé tajnosti duchovním vynášeny byly, / i to mohu za odpověď dáti, který jsem já fedroval, že sem při nich toliko hodnosti ušetřoval. A aby se jaké tajnosti od nich vynášeti měly, o tom vědomosti nemám žádný."[61]

Proč ale tento muž systému nesplnil svou úřední povinnost? Lobkovic, který na rozdíl od ostatních šlechticů té doby neholdoval běžným zálibám urozenců, jako byl např. lov, hry nebo alkohol, nalézal místo duševní relaxace právě v katolických svatostáncích.[62] Slavata ve svém spisování na postoj Zdeňka Popela pamatoval takto: „Kníže Lobkovic, tehdáž nejvyšší kancléř Království českého při Jeho Milosti Císařské poníženou svou omluvu přednesl, že uznává to proti svědomí svému býti, kdyby se v témž majestátu, pravé svaté víře katolické tak hrubě škodlivému, podepsati měl."[63] Argument o rozporu jeho svědomí s podepsáním Majestátu můžeme brát vážně i na základě Lobkovicovy fixace na spásu jeho duše, typickou pro rodící se barokní zbožnost.[64]

---

57 Tamtéž, s. 213.
58 Tamtéž, s. 213.
59 Tamtéž, s. 213.
60 J. KOLÁR, *Zrcadlo*, s. 170.
61 Lobkovic též zmiňuje, že kdyby někdo o takovém jednání věděl, má uvést konkrétní jména: „Pokud by pak kdo o kterém co tak neslušného věděli, a to vyjeveno a vyhledáno bylo, aby jmenovali věděl bych se k němu jako podle zasloužení zachovati." J. ČECHURA – A. ČERNÁ, *Stavy*, s. 213.
62 P. MAREK, *Svědectví*, s. 100.
63 J. JIREČEK (ed.), *Paměti II.*, s. 147.
64 Jeho obavy o spásu dokládá i tento zápis z jeho deníku: „Strach ze smrti otřásá mnou, když denně

Svůj postoj Lobkovic konzultoval s katolickými teology, což zmiňuje i Slavata ve svých Pamětech: „uradivše se o to s učenými duchovními lidmi, v svědomí svém to nachází, že toho majestátu proti víře své ublížení svědomí svýmu nijakž podepsati nemůže."[65] Pravděpodobně na základě tohoto se ve výše zmíněné satiře zmiňuje, že Lobkovic byl ke svému jednání naveden jezuity.[66]

Dle Slavaty Lobkovicovi vadilo také vynucení Majestátu na císaři. Stejná argumentace se objevovala i u katolických právníků, s nimiž byl prostřednictvím papežského nuncia kancléř v kontaktu.[67] Jak napsal Baker ve své práci o kancléřově synovi Václavu Eusebiovi, Zdeněk Popel z Lobkovic se ono léto roku 1609 zachoval „more royalist than the king", když svým jednání hájil de facto postavení panovníka a katolické vyznání.[68]

Druhým významným zastáncem radikálně katolických postojů byl v zápase o Majestát Jaroslav Bořita z Martinic. Pozdější nejvyšší purkrabí po sobě mnoho pramenů nezanechal. Jeho soukromou pozůstalost semlelo soukolí dějin.[69] Z toho mála, co se dochovalo, je zřejmé, že nesmířlivých postojů vůči nekatolíkům nabyl už v mládí během studií u jezuitů.[70] Jeho prožívání katolické víry bylo výrazně ovlivněno cestou do Říma v roce 1600 k příležitosti svátku Svatého roku, jíž se účastnil i Slavata.[71]

Už poté, co v roce 1602 převzal od poručníků dědictví po otci, započal na svých statcích s protireformací. Později ho dokonce nekatoličtí stavové obviňovali z uplatňování fyzického násilí proti nekatolickým poddaným.[72] Roku 1609 se horlivost Martinice prokázala naplno, když ostře vystupoval proti nastolení náboženské svobody. Svůj postoj k podepsání oné „Amnestie" formoval Martinic

---

hřeším a nečiním pokání. Smiluj se nade mnou, Bože, a zachraň mne, neboť v pekle není vykoupení. Bože spas mne ve svém jménu a osvoboď mne ve své moci, neboť v pekle není vykoupení. Smiluj se nade mnou, Bože, a zachraň mne…". P. MAREK, *Svědectví*, s. 101.

65 J. JIREČEK (ed.), *Paměti I.*, s. 370–371.

66 J. KOLÁR, *Zrcadlo*, s. 170.

67 Viz Silvano GIORDANO (ed.), *Le istruzioni generali di Paolo V ai diplomatici pontifici 1605–1621*, I–III, Tübingen 2003, zde zejména II, s. 713–773.

68 Baker však nesprávně uvádí, že Lobkovic byl jediný, kdo odmítl Majestát podepsat. Zcela opomíjí sekretáře Mencla nebo spory o podepsání tzv. Porovnání. Thomas BAKER, *Václav Eusebius z Lobkovic (1609–1677). Military Entrepreneurship, Patronage, and Grace*, Austrian History Yearbook XIV, 1978, s. 37.

69 P. MAŤA, *Šlechtic*, s. 480.

70 Josef KADEŘÁBEK, *Nerovný boj o víru. Páni z Martinic a rekatolizace města Slaný (1600–1665)*, Praha 2018, s. 42.

71 Kromě návštěvy baziliky sv. Petra se mu dostalo také pocty v podobě audience u papeže Klimenta VIII. Během té mu bylo uděleno odpustkové privilegium pro oltář sv. Ondřeje, který nechal Martinic nově zbudovat v rodové kapli chrámu sv. Víta na Pražském hradě. Významným prvkem zbožnosti Martinicovy ale také Slavatovy byl výrazně orientovaný protireformační kult Panny Marie. Roku 1610 spolu s Vilémem Slavatou z Chlumu a Košumberka vykonal pouť do Staré Boleslavi, kde se společně poklonili Palladiu země české, významnému mariánskému milostivému obrazu. J. KADEŘÁBEK, *Nerovný boj*, s. 47–48.

72 J. KADEŘÁBEK, *Nerovný boj*, s. 42.

v diskuzi se Slavatou a oba se o něm radili s kancléřem Lobkovicem i s „duchovními katolickými, pobožnými a učenými lidmi", kteří dle nich byli jediní, již měli rozhodovat o církevních záležitostech.[73]

Hlavní trojici obránců katolické víry v Čechách dotvářel světlovlasý muž s bradkou a knírem, náš protagonista Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka. Sám sebe považoval za horlivého katolíka.[74] Jako takového ho uráželo, že na pořádek v království mají dohlížet zejména nekatolické stavy.[75] To by mohl vyrozumět i čtenář nejstaršího dochovaného pramene, ve kterém je zachycen Slavatův pohled na Majestát a jenž pochází z počátku dvacátých let 17. století, kdy jihočeský šlechtic sepsal apologii jezuitského řádu. Ovlivněn vlastními zkušenostmi s dalším vývojem náboženských poměrů v království i výsledkem stavovského povstání se velmi kriticky vyjádřil k možnosti Majestátu řešit tehdejší náboženské problémy v zemi.

Podle názorů zaznamenaných na stránkách jím sepsané jezuitské apologie snižovalo účinnost „nešťastného" či „pekelného" Majestátu jeho vynucení „mocí válečnou", které bylo neštěstím jak pro císaře Rudolfa II., tak pro České království a vadilo např. i kancléři Lobkovicovi. Kvůli vyvzdorování Majestátu a také nejednotnosti příznivců podobojí neměl dokument garantující náboženskou svobodu dle něj šanci na úspěch.

Spíš než okolnosti, za nichž byl vydán, mu dokonce více vadil obsah privilegia, který bral jako bezprecedentní porušení dosavadních konfesních poměrů v Království českém, neboť vedle jedné víry, jejíž dva směry se podle něho lišily pouze podobou přijímání svátosti oltářní, legalizoval vyznání, která se odlišovala mnohem výrazněji.[76] Historickými argumenty dokládal svůj odpor proti odevzdání dolní konzistoře a pražské univerzity do správy evangelických stavů. Majestát, jenž legalizoval nově Českou konfesi, se nemohl u žádného katolíka dočkat kladného přijetí.

Ve své obraně jezuitů zmiňuje jako hlavní úskalí Majestátu také absenci papežského povolení a chybějící podpis nejvyššího kancléře Českého království.[77] Absence souhlasu papeže měla údajně vadit i Lobkovicovi s Martinicem.[78] Závěrem své apologie Tovaryšstva Ježíšova dokládá i tradiční věrnost utrakvistů papežskému stolci, která dle něj trvala až do vydání Majestátu. Tím byla ve Slavatových očích narušena nejen církevní autorita, ale došlo jím také ke zpronevěře královské moci.[79]

Byl to právě Majestát, který zaručil svobodu vyznání Jednotě bratrské

73 J. JIREČEK (ed.), *Paměti I.*, s. 407.
74 J. JIREČEK (ed.), *Paměti I.*, s. 391.
75 Tamtéž; Posílení vlivu stavů na církevní správu a vysoké školství viz např. Julius GLÜCKLICH, *O pravomoci dané defensorům na sněmu roku 1609*, Praha 1913.
76 J. HRDLIČKA, *Víra a moc*, s. 269.
77 J. HRDLIČKA, *Slavatova obrana*, s. 237–238.
78 Tuto informaci uvádí Jireček in J. JIREČEK, *Leben des obersten Hofkanzlers*, s. 7, jinde se mi nepodařilo ověřit.
79 Tamtéž, s. 238.

a kalvinistům, které považoval za největší škůdce řádu a práva v zemi.[80] Slavata věřil v nemožnost existence náboženské svobody, v čemž ho utvrzoval nejen tradiční postoj katolické církve, ale také konfesijní praxe na území Svaté říše římské. Situace nastolená Majestátem vedla v jeho očích k českému stavovskému povstání. Touhu po nastolení náboženské svobody měl spíše za anomálii, jelikož ji neuznávali ani němečtí reformátoři.[81] Bez povšimnutí nemůže zůstat ani skutečnost, že Slavata považoval myšlenku náboženské svobody za počátek nestability už v roce 1597, jak se lze dočíst v jednom z dopisů, v němž otci vysvětluje důvod své konverze.[82]

Základ Slavatovy kritiky tkvěl ve vměšování se světských osob do církevních záležitostí.[83] Deklaroval to v apologii například v této pasáži: „Již dávno předtím, anobrž vždycky byl tento lidí katolických smysl, že žádná světská vrchnost nemá toho práva, aby mohla lecjakému náboženství bez rozdílu, jak by se líbilo, svobodu a průchod dávati."[84] Velmi obdobně zní i tento úsek jeho pamětí: „Předně, jsouce oni v katolické víře v tom vyučeni, tak a nejináč věřili, že jim jakožto světským leykům v duchovních věcech nařizovati a jaká práva ustanovovati nepřísluší a nenáleží."[85] Ve Slavatově postoji se zrcadlí biblický princip rozdělení světských

80 J. HRDLIČKA, *Slavatova obrana*, s. 242; Svůj postoj ke kalvinismu vyjádřil též ve svém dalším spise: *Vypsání kalvínského ducha v Frankreichu, Engellandu, Niderlandu, v Němcích, v Čechách, v Moravě, Slezsku, také v městech, všechno pod patentem náboženství a svobod* (Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, Rodinný archiv Slavatů z Chlumu a Košumberka, kart. 13, fol. 476–486), kde například napsal: „Kalvína duch, narozený v pekle, francouzským masem oděný, jest od přirození pyšný." (fol. 476) nebo „Kalvína duch jest potvorou a divem přirození, všelijaké vyvrácení spravedlnosti a vykořenění císařstva a panování." (fol. 477). Kalvínovo učení bylo obecně považováno za škodlivější než Lutherovo, což vedlo k mírnému sblížení katolíků s Luterány. K. KROFTA, *Majestát*, s. 17–18; Luteránství s katolictvím do jisté míry spojovalo i učení jeho zakladatele o dvou říších a přezíravý pohled na ostatní protestanské církve či konzervativní postoj k respektu k světským autoritám. Rovněž je pojila i v luteránství otevřená moc světských osob nad církevní organizací a v katolických zemích od středověku rostoucí tato praxe. Miloš POJAR, *Reformace a protireformace ve střední Evropě. K náboženské toleranci v 16. a 17. století*, in: Milan Machovec (ed.), Problém tolerance v dějinách a perspektivě, Praha 1995, s. 49.

81 J. HRDLIČKA, *Slavatova obrana*, s. 245; Například Augspurský náboženský mír roku 1555 poskytoval náboženskou svobodu jen zemským vladařům a rytířům, kteří se řadili mezi stoupence Invariaty z roku 1530 a Melanchthonem opravené Variaty z roku 1540. Často se pod ochranu augsburského vyznání uchylovali i vyznavači tzv. reformní církve, kalvinismu. Ti stejně jako novokřtěnci a antitrinitáři neměli svobodné vyznávání svého náboženství garantováno. Dále toto tvrzení může též podepřít skutečnost pronásledování Filipistů ze strany ortodoxních luteránů. Roku 1574 byli Filipisté vyhnáni z Wittenbergu, řada z nich byla uvězněna, někteří dokonce popraveni. Jakékoliv jiné reformační projevy odsuzovala i Helvétská konfese. Miloš POJAR, *Reformace a protireformace*, s. 51–53, 58.

82 František TEPLÝ, *Proč se stal Vilém Slavata,* s. 208.

83 Proč Slavatovi nevadilo tedy i nevyhlášení dekretů Tridentina Habsburky? Jak bylo napsáno výše, nemáme dostatečné množství pramenů mapující jeho přístup k tomuto problému. Slavata nerozporoval ani zavedení jednoho povoleného náboženství panovníkem po Bílé hoře, a to především proto, že to považoval za správné a viděl v takovém ustanovení obnovení starých pořádků.

84 J. HRDLIČKA, *Slavatova obrana*, s. 242.

85 J. JIREČEK (ed.), *Paměti I.*, s. 407.

a církevních záležitostí. Evangelium svatého Marka praví: „Dejte tedy císaři, co je císařovo, a Bohu, co jest Boží.“, jak výstižné pro základní princip ve Slavatově pohledu na povolování náboženské tolerance světskými autoritami.

Proč Slavatovi nevadila situace nastalá po potlačení stavovského povstání, kdy císař – světská osoba Ferdinand II. – ustanovil jedno povolené náboženství?[86] Lze usuzovat, že především proto, že mu to přišlo správné. Sám byl přesvědčený katolík, a proto šíření i ochranu katolictví považoval za jednu z panovníkových úloh.

Už v roce 1597 v dopisech svému otci psal toto: „Císařové, králové, knížata a jiný monarchie [monarchové] víru křesťanskou nejprve přiavše, jakou víru jsou drželi a k jaký poddaný svý vedli? Jistě nejinou než tuto pravou, katholickou, římanskou, která až podnes v čistotě trvá…“[87] Samotný motiv ochrany pravé víry vystupoval do popředí při korunovaci českého krále, během rituálu opásání či předání meče.[88] Další příklad je spjatý s aktem korunovace nového panovníka Svaté říše římské, když musel nastávající císař souhlasit s tím, že bude chránit katolickou církev z pozice svého titulu.[89]

---

86 Ještě na sklonku života mezi rokem 1651 a 19. lednem 1652 napsal svému bratranci Kryštofovi v dopise vyzývajícím ho ke konverzi a návratu do Čech toto: „abyste VMti zanechajíc bludův k víře sv. katolické samospasitedlné se obrátiti a do vlasti své se navrátiti ráčili, jest to ode mě psáno za tou příčinou, poněvadž JMtCská král a pán náš nejmilostivější ráčí to nařizovati a chtíti míti, aby v Království Českém a v vlasti naší všickni jak páni obyvatelé tak i poddaní též víře katolické se přidrželi…“, František TEPLÝ, *Vilém Slavata vybízí svého bratrance Krištofa Slavatu k návratu do církve katolické a do Čech*, Sborník historického kroužku 18, 1917, s. 65–66. Ke změnám vyznání mezi Slavatovými příbuznými viz také Josef HRDLIČKA, *Konverze mezi příbuznými Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka*, Historica Olomucensia 62, 2022, s. 60–78. Slavata pravděpodobně potlačoval ve svém vnímání královské hodnosti její kvazi kněžský aspekt. Slavata vítal, když Ferdinand II. roku 1617 během české korunovace přijímal pod jednou. Chybně totiž interpretoval přijímání panovníka jako posthusitskou tradici. Ve skutečnosti se však týkala duchovního postavení panovníka. Jiří HRBEK, *Rituál jazyka – jazyk rituálu. Příspěvek k politické komunikaci raného novověku na příkladu českých barokních korunovací*, Folia Historica Bohemica 22, 2006, s. 231. K spirituálnímu rozměru panovníka v českém a středoevropském prostředí též Jiří KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657–1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice, 2009, s. 56–59; Štěpán VÁCHA, *„Mutatio Vestis“ v korunovačním ceremoniálu českých králů z rodu Habsburků v 16. až 18. století*, Folia Historica Bohemica 22, 2006, s. 251–265 nebo Jiří HRBEK, *České barokní korunovace*, Praha 2010. Obecně a především pro období středověku viz Ernst KANTOROWICZ, *Dvě těla krále. Studie středověké politické teologie*, Praha 2014; Jean Paul ROUX, *Král. Mýty a symboly*, Praha 2009; Marc BLOCH, *Králové divotvůrci. Studie o nadpřirozenosti královské moci, zejména ve Francii a Anglii*, Praha 2004.

87 Dále pokračoval svou argumentaci takto: „Čtouc jeden v historijích kolik z východních krajin Theodosiů, kolik z západních Carolů, kolik Eduardů z Engelandu, Ludvíků z Frankrejchu, Hermigaldů z Hišpanie, Henriců z sazsky země, Venceslaů z tyto naší Český země, Leopoldů z Rakous, Stephanů z Uher se nachází, kteří všichni tuto katholickou římanskou jakožto pravou Kristovou a apoštolskou církev věřili, drželi a jiný k ní přidrželi a vedli!“ F. TEPLÝ, *Proč se stal Vilém Slavata katolíkem*, s. 38.

88 Český král později v období baroka dokonce během korunovace dvakrát přísahal ochranu církve. J. HRBEK, *Rituál jazyka – jazyk rituálu*, s. 222, 230.

89 Skutečnost je, že to od pol. 16. století sami kurfiřti brali za prázdnou proklamaci. J. KUBEŠ, *Trnitá cesta Leopolda I.*, s. 56.

Slavata ve své apologii dále uvádí: „Svoboda věřiti co by se komu líbilo, božskému i císařskému právu, též duchovních sněmův ustanovením zjevně odporuje, obcem i královstvím že jest velmi škodlivá a jedovatá, netoliko proto, že spasení duší odjímá, ale že i obecní pokoj zkormocuje.“[90] Podobné teze o narušení pořádku prostřednictvím Majestátu zhruba o deset let později uvedl ve svém historickém spisování, když si k vydání tohoto dokumentu zapsal: „J. M. císaře Rudolfa, krále a pána svého k dání jim toho nešťastného majestátu ku provozování svého bludného náboženství mocně přivedli, a tudy čím dále tím více svatou církev katolickou římskou s případnostmi jí náležícími všelijak potlačovati a novotné bludy a sekty vzdělávati a fedrovati, jak nejvíce uměli a mohli, se snažili.“[91] Jednoznačně zde vyplývá, že obsah dokumentu považoval za škodlivý „Bohu a choti jeho, církvi svaté katolické,“ ale také císaři jakožto vrchnosti.[92]

Na podzim roku 1609 protestantští stavové vyvíjeli nátlak na Viléma Slavatu i na jeho přítele Jaroslava Bořitu z Martinic, aby podepsali Porovnání, dokument upřesňující obecné zásady Majestátu.[93] Při vzpomínání na tuto situaci si Slavata do svých pamětí zapsal mimo jiné tuto výtku: „A přečtouce s pilností ten spis, to jsou poznali, že se tu náboženství a duchovní věcí dotýče, poněvadž defensí od pánův pod obojí samých pro náboženství jich nařízena byla, a proto oni jsou J. M. C. k tomu přivedli, že jim ten majestát na svobodné provozování náboženství jich dle konfessí české od sebe dáti, též konsistoř dolejší pražskou a akademii slavné paměti císaře Karla IV. pustiti a v moc uvésti i mnohé případnosti povoliti, potvrditi a ve všech potřebných artikulích, náboženství jich se dotýkajících, opatření učiniti ráčil, jakož to v té amnistií obšírněji se ukazuje.“[94] Názory zachycené v jeho pamětech tak korespondují s těmi, jež uvedl v zhruba o deset let starší obraně Tovaryšstva Ježíšova.

Slavatovi byla na Majestátu trnem v oku i pasáž týkající se ustanovení defenzorů a již zmíněného předání konzistoře a univerzity do rukou evangelických stavů, k čemuž ve svých pamětech mimo jiné poznačil i rozhořčení nad nárůstem vlivu nekatolíků: „Kdežto v dotčeném artikuli osobám pod obojí, k konfessí české se přiznávajícím, a defensorům nad dolejší konsistoří a akademií pražskou jak se v duchovních a náboženství se dotýkajících věcech lidem světským moc dává, jakého náboženství soudy a kdo soudcové k rozsuzování věcí duchovních se ustanovují…“[95]

Pokračoval bědováním nad situací katolické šlechty: „…jaká nová a jim katolíkům žalostná práva vyměřují, že netoliko světské ale také duchovní osoby a všickni

90 J. HRDLIČKA, *Slavatova obrana*, s. 242.
91 J. JIREČEK (ed.), *Paměti I.*, s. 395–396.
92 Tamtéž, s. 391.
93 Julius GLÜCKLICH, *Koncept Majestátu a vznik Porovnání*, ČČH 23, 1917, s. 110–128.
94 J. JIREČEK (ed.), *Paměti I.*, s. 407–408, 414; J. Muk, *Vilém Slavata o Majestátu*, s. 138; Josef VÁVRA, *Katolíci a sněm český roku 1608 a 1609*, Sborník historického kroužku 1, 1893, s. 17; J. HRDLIČKA, *Víra a moc*, s. 280.
95 J. JIREČEK (ed.), *Paměti I.*, s. 409.

kněží etiam in causis personalibus státi, odpovídati a ortele podnikati se podrobují. Naposledy jak se na všecky je pro ne zadosti tomu přetěžkému jhu učinění hrozné pokuty ukládají."[96]

Lamentaci nad pozicí katolíků v řadách české šlechty se základem pro odmítnutí Porovnání, zakončil takto: „…to vše každý rozumný a pobožný člověk, upřímný a horlivý katolík, při sobě zdravě rozvážíc souditi může. Z těch tedy a jiných dostatečných příčin při sobě jsou uznali, že takové opatření na ujmu a škodu víry jejich katolické a proti právům duchovním se vztahuje."[97]

Snad názory zde zmíněné můžeme považovat za velmi blízké i Jaroslavu Bořitovi z Martinic, jelikož před odmítnutím podepsání té „Amnestie" se „jednomyslně namluvili, snesli."[98] Nepodepsání Amnestie ve svých pamětech zdůvodnil Slavata i větou, která zavání duchem náboženské svobody, a to konkrétně: „Víra pak jest vnitřní cnost a dar samého Pána Boha všemohoucího, kterouž jeden člověk druhému, bez obzvláštního ducha svatého osvícení, sám od sebe dáti nemůže," avšak nenechme se zmýlit, zde se jedná pravděpodobně o účelovou argumentaci. Samotné prohlášení není v rozporu s tradičními hodnotami katolictví a snad dokresluje Slavatovu konverzi před lety, jež pravděpodobně učinil především z vnitřních důvodů.[99]

Slavata vnímal Majestát v několika rovinách, zcela jistě v duchovní, ale neopomíjel ani rovinu politickou. Chápal jeho vydání jako narušení starých pořádků. Tímto neoprávněným činem laických činitelů bylo království uvrženo do zlých časů.[100] Dalo by se obrazně tvrdit, že to pro něj byl začátek *umírajícího času*. Zároveň vnímal hrozící nebezpečí, že se stavové nezastaví u požadavku náboženské svobody, ale budou chtít více svobod obecně.[101]

Slavatův pohled na Majestát ovlivnil jeho politické postavení, jelikož se dostal do pozice „zjevného nepřítele všem stavům pod obojí."[102] Dokonce jeden pražský měšťan a jeho bývalý preceptor mu měl sdělit, že „světské hanby a posměchu svého" nabyde, pakliže by nepodepsal. Tudíž výhrady k Majestátu znamenaly pro budoucího nejvyššího kancléře i pokles jeho sociálního kapitálu v rámci stavovské obce.[103]

Přímé zdroje Slavatových názorů na Rudolfův majestát nám zůstávají nejasné. Jedním z nich by mohlo být i kázání *De concordia religionis in regno Bohemiae constituenda*, které na Zelený čtvrtek 16. dubna 1609 v chrámu sv. Víta pronesl Caspar Arsenius von Radbuza (?).[104] Zdůrazňoval nutnost jednoty ve víře a kritizoval

96 Tamtéž, s. 409.
97 Tamtéž, s. 409.
98 Tamtéž, s. 409, 414.
99 Tamtéž, s. 414.
100 Tamtéž, s. 57.
101 Tamtéž, s. 288; J. MUK, *Vilém Slavata o Majestátu*, s. 138; J. VÁVRA, *Katolíci a sněm*, s. 13.
102 J. JIREČEK (ed.), *Paměti I.*, s. 409.
103 J. JIREČEK (ed.), *Paměti I.*, s. 410.
104 Jiří MIKULEC, *Der Majestätbrief im denken der katholischen Barockgesselschaft in Böhmen*, in: Jaroslava Hausenblasová – Jiří Mikulec – Martina Thomsen (edd.), Religion und Politik im

smířlivý postup. Řešení spatřoval ve vykořenění hereze z království. V klíčové době zápasu o charakter náboženských poměrů v Čechách si jej vyslechli představitelé katolické církve a aristokracie stejného vyznání.[105] Arsenius zastával myšlenku monokonfesijní společnosti, jež propagoval ve svém kázání v kritických dnech před vydáním Majestátu. Tato myšlenka však byla jediná, jež zaručovala náboženskou harmonii v tehdejší Evropě – jak v protestantském, tak v katolickém světě.[106] Text kázání, v němž svými argumenty formuloval postoj radikálních katolíků, vyšel o čtrnáct dní později dokonce tiskem.[107] Není náhoda, že v předmluvě autor tisk věnoval právě Slavatovi.[108]

Druhým z možných zdrojů Slavatova postoje k Majestátu by mohly být i dobové polemiky uveřejněné formou tištěných letáků. Procísařské polemiky však na rozdíl od Slavaty osobně často lidmi jiného vyznání pohrdaly.[109] S blížícím se stavovským povstáním katolické dobové letáky čím dál více označovaly prosazování jedné víry, a to té katolické, jako prvek dobré správy státu panovníkem.[110]

Slavatův postoj k Majestátu ovlivnil i pohled barokní historiografie na tento počátek epilogu stavovského státu v Čechách. Stalo se tak především díky dochování jeho historického spisování, ze kterého čerpali také historikové českého baroka, např. Bohuslav Balbín. Pro ně, stejně jako pro Viléma Slavatu, tak vedla přímá cesta od vydání Majestátu až k Bílé hoře. Z dalších radikálních katolíků se dostalo v období baroka uznání Zdeňku Vojtěchu Popelovi z Lobkovic, kterého zařadil Jan Tanner při rozšiřování díla svého bratra Albrechta Chanovského (*Vestigium Boemie Piae*) do kapitoly „Pii homines" a chválil jej za odmítnutí Majestátu. Stejně tak byl kancléř oslavován jako nejvýraznější představitel katolického tábora dalšími barokními historiky.[111] Naopak třetí protagonista radikální katolické strany, Jaroslav Bořita z Martinic, snad vlivem málo dochovaných pramenů ustoupil v době baroka do pozadí výkladu sporu o Majestát.

Katolíci mezi českou šlechtou na počátku 17. století tvořili menšinu. V klíčové době zápasu o Majestát se ještě rozdělili na umírněné, tedy ochotné se s protestanty dohodnout, a radikální, kteří požadavek náboženské svobody odmítali. Smířlivé katolíky spojovala osoba nejvyššího purkrabího Adama ze Šternberka a patřil mezi ně například i Adam mladší z Valdštejna. Bigotní skupinu tvořila trojice Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, Jaroslav Bořita z Martinic a také náš protagonista Vilém

frühneuzeitlichen Böhmen. Der Majestätbrief Kaiser Rudolfs II. von 1609, Stuttgart 2014, s. 228.

105 Tamtéž, s. 229.

106 Tamtéž, s. 236.

107 Tamtéž, s. 228.

108 Tamtéž, s. 230.

109 Jana HUBKOVÁ, *Der Majestätbrief und seine Rolle in den Flugblattenpolemiken des ersten Drittels des 17. Jahrhunderts*, in: Jaroslava Hausenblasová – Jiří Mikulec – Martina Thomsen (edd.), Religion und Politik im frühneuzeitlichen Böhmen. Der Majestätbrief Kaiser Rudolfs II. von 1609, Stuttgart 2014, s. 212.

110 Tamtéž, s. 209.

111 Tamtéž, s. 234–236.

Slavata z Chlumu a Košumberka. Ten z trojice přísných katolíků vyčnívá především dochovanou pramennou základnou a zejména svým tzv. historickým spisováním.

Všichni tři zmínění přesvědčení katoličtí šlechtici byli svým postojem oproti většině tehdejší české šlechty výjimeční. Přestože je pojil stejný politický program, byl každý z nich veden ke svým postojům různými vlastními pohnutkami. V případě Jaroslava Bořity z Martinic víme o jeho motivacích naprosté minimum. Lobkovic nám aspoň částečně poodhalil svůj pohled na Majestát ve své apologii, kterou reagoval na stížnost stavů. Zároveň se v něm střetávala potřeba silného vladaře rozhodně prosazujícího katolickou víru a zemský patriotismus s respektem ke starým pořádkům v království.

Slavatova interpretace Majestátu odpovídala jeho přísně katolickému smýšlení stejně jako u zbylých dvou z bigotního tria.[112] Myšlení Viléma Slavaty se tak nalézá přesně v novozákonních intencích katolické potridentské církve. Byl přesvědčen o tom, že Majestát není řešením problémů, naopak ke spoustě z nich v budoucnu zavdá.[113] Svůj postoj shrnul ve svých pamětech výstižně: „In suma tím majestátem jiné scestné náboženství mimo katolické se approbiruje, konfirmuje a schvaluje, mnohé věci se nařizují, na velkou ujmu důstojenství a mocnosti J. M. královské, a přikazuje se všem stavům království českého nynějším i budoucím, aby je, stavy pod obojí, při tom všem zouplna zůstavili a chránili.“[114]

Pro Viléma Slavatu patřilo vydání Rudolfova Majestátu k nejvýznamnějším dějinotvorným momentům, které zažil, o čemž svědčí i množství pozornosti, které této předehře stavovského povstání věnuje ve svém spisování. Větší pochopení pro vyznavače ostatních konfesí, jaké by se dalo u bývalého konvertity očekávat, v jeho názorech na Majestát zcela chybělo a v kontextu Slavatova jednání s jindřichohradeckými měšťany o něčem takovém nemůžeme vůbec hovořit.[115] Jeho jednotlivé výtky směřovaly především ke vměšování se profánních osob do sakrálních záležitostí a k narušování pokoje v království, jehož garantem se napříště měl v náboženských otázkách stát ustanovený sbor defenzorů, což se dotklo Slavatovy cti, jakožto českého šlechtice katolického vyznání. Rudolfův majestát byl tak pro Viléma Slavatu zcela nepřijatelný.

Spíše než procísařská propaganda pravděpodobně formovala Slavatův názor slova katolických duchovních. Mezi ně patřilo např. i kázání *De concordia religionis in regno Bohemiae constituenda*. To přednesl na Zelený čtvrtek 16. dubna 1609 v chrámu sv. Víta Caspar Arsenius von Radbuza a formuloval v něm základní body bigotně katolického postoje. V pozdějších monokofesijních Čechách se Slavatovy názory na Rudolfův majestát propsaly do barokní historiografie, a to díky dochovaným a v té době katolickým historikům známým pamětem tohoto šlechtice. Právě

112 J. HRDLIČKA, *Víra a moc*, s. 284.
113 J. HRDLIČKA, *Slavatova obrana*, s. 240.
114 J. JIREČEK (ed.), *Paměti I.*, s. 391.
115 J. HRDLIČKA, *Víra a moc*.

Slavatův názor na Majestát a jeho jednání v době krize roku 1609 svým dílem přispěly k obrazu Viléma Slavaty jako katolického radikála v české historické paměti.

Resumé:
Vilém Slavata of Chlum and Košumberk came from a humble background but achieved a spectacular career. His climb was accelerated by the defeat of the Estates' Revolt, one of the causes of which was the Letter of Majesty. This article focuses on Slavata's views on this document and tries to reveal what he considered most unsatisfactory about this privilege of the emperor Rudolf II. The text places Vilém Slavata's attitude in the context of the Czech aristocratic society of the early 17th century. It reflected on his possible sources and also highlighted his later life. Although it is a modest work, it reveals the political and religious mentality of an important protagonist of the White Mountain period who remained loyal to the imperial side. Slavata saw the promulgation of the Letter of Majesty as a key moment on the way to the Estates' Revolt. His main objections were twofold: the interference of secular authorities in religious questions and the disruption of the old order in the kingdom. The text shows that Slavata's attitude towards the Letter of Majesty was shaped by his Catholicism, to which he had converted years earlier. Slavata's strict opposition to religious tolerance and his concern for the position of the Catholic camp in the kingdom made it impossible for him to assess the majesty objectively and led to his categorical rejection of it.

Vojtěch Kuna
Student dvouoboru historie (ÚČD FF UK) – archivnictví (KPVHAS FF UK), specializuje se na českou šlechtu především v období raného novověku.

PAN BROUČEK V 15. STOLETÍ

ANEB HISTORICKÉ ZHODNOCENÍ ČECHOVA ROMÁNU[1]

Mr. Brouček in the 15th Century: A Historical Evaluation of Čech's Novel

Jan SKLENÁŘ

Anotace:
Práce si klade za cíl zhodnocení Čechova románu *Nový epochální výlet pana Broučka, tentokráte do XV. století* na základě poznatků současné historiografie. Na pozadí literárního díla se práce pokouší sledovat, nakolik se liší nejen historická fakta od literárního díla, ale současně jakým způsobem se propsalo národnostní cítění a politické uvažování autora 19. století na stránky příběhu z počátku 15. století.

Klíčová slova / Keywords:
Svatopluk Čech – pan Brouček – historická relevance Čechova románu – nacionalismus a středověk – husitství – obléhání Prahy (1420) – bitva na Vítkově
Svatopluk Čech – Mr. Brouček – historical relevance of Čech's novel – nationalism and the Middle Ages – Hussitism – siege of Prague (1420) – Battle of Vítkov Hill

Dílo Svatopluka Čecha o panu Broučkovi jsem si oblíbil již v raném dětství, postupem času jsem však na něj začal nahlížet očima budoucího historika, neboť autor zasadil dění svého románu do období mně historicky velmi blízkého. V tomto článku hodlám zkoumat, nakolik Čechův román odpovídá realitě doby, do níž je příběh zasazen, a to skrze pohled historiografie 21. století. Tedy zjistit, jak přední český spisovatel své doby pracuje se středověkou látkou a nakolik výsledek obstojí při kritickém pohledu dosavadních zjištění a závěrů současného českého medievalismu. Zároveň se zaměřím na otázku, jaké prostředky Čech volí pro dosažení autenticity středověku u svých čtenářů. Dále článek ilustruje záměrné i nezáměrné autorovy odchylky od reálného zobrazení středověku a pokusí se nabídnout interpretaci těchto odchylek v kontextu doby, v níž román vznikl. Účelem práce tedy není komparativní zhodnocení literárních děl devatenáctého století s husitskou tematikou, ani snaha o komplexní charakteristiku literárního medievalismu devatenáctého století. Je to však směr, jakým se práce může ubírat při dalším bádání.

Svatopluk Čech platí za předního představitele autorů názorově i literárně spjatých s časopisem *Ruch*.[2] Současně bylo období, v němž Čech tvořil, silně

---

1 Práce vznikla původně jako seminární výstup pro předmět Čtení děl české literatury 19. století na Ústavu české literatury a komparatistiky. Po jejím obhájení prošla z mé strany ještě výraznější úpravou jak po stránce obsahové, tak formální. Při této příležitosti bych rád poděkoval panu doc. PhDr. Václavu Vaňkovi, CSc., na jehož semináři jádro této práce vzniklo, a panu prof. PhDr. Martinu Nejedlému, Dr., který mi laskavě pomohl nalézt odpovědi na několik otázek k danému tématu. Dále bych chtěl poděkovat Vojtěchovi Kunovi, Evě Hůlkové a své rodině nejen za četné konzultace, ale i za nemalou podporu po celou dobu vznikání tohoto článku.

2 Do něho současně s ním přispíval svou básnickou tvorbou např. i český historik a medievalista

prodchnuto česko-německými národnostními spory, jež měly značný vliv i na formování tehdejší umělecké produkce. Není proto udivující, že se ve své tvorbě věnoval zejména otázce slovanské (báseň *Slávie*) či tématům z české historie, např. husitství, jež bylo tehdy značně populární.[3] Krom *Nového epochálního výletu pana Broučka, tentokráte do XV. století* je Čechův zájem o husitskou tematiku patrný i ve výběru témat pro básnickou povídku *Adamité* i pro další básnickou tvorbu: *Husita na Baltu*, Žižka či nedokončený *Roháč na Sioně*.[4] Už tato drobná ukázka autorova zaměření je sama o sobě vypovídající. V době literární činnosti Svatopluka Čecha bylo běžné vnímat příčinu husitské revoluce jako třenici mezi Čechy a Němci, tedy jako válku nejen náboženskou, ale i národnostní.[5] V kontextu nacionálního devatenáctého století se tak český husita jevil jako prototyp utlačovaného, demokraticky smýšlejícího Slovana, který se vzepře německé moci.[6] Není proto divu, že se Arne Novák výrazně věnuje v Čechově životopise spisovatelovu „slavomilství".[7] Novák píše, že „(Čech) přestal pohlížeti na slovanskou vzájemnost jako na otázku čistě kulturní, s čímž se spokojoval jeho duchovní učitel Jan Kollár, a uvědomoval si daleký politický dosah všeslovanství," a nevzdával se myšlenky „vnitřní spojenosti veškerých jeho (slovanských) národních větví." (…) „Od návratu z Kavkazu obracel Svatopluk Čech stále rozhodněji svou důvěru a naději k carské veleříši, očekávaje od ní pomoc a spásu také pro Slovany ostatní a jmenovitě pro národ svůj."[8] Nelze tedy přehlédnout Čechovo silné panslavistické smýšlení. Napomáhala tomu již samotná doba, která mnohé české vlastence přiměla vyhrazovat se proti všemu německému,

---

Jaroslav Goll.; Václav FLAJŠHANS, *Svatopluk Čech: dílo a člověk*, Praha 1906, s. 62. Gollova vlastenecká báseň *Bezděz* (1867) posloužila Svatopluku Čechovi jako výrazná inspirace pro o rok později vydanou báseň *Husita na Baltu.* Z toho je patrné, že většina tehdejší české elity (včetně předních historiků) si projektovala snahy o svobodu českého národa již do dávné husitské éry, kterou historici v čase národního obrození postavili do kontrastu s bitvou na Bílé hoře a jejími důsledky. Zatímco Bílá hora se stala symbolem útlaku a nesvobody českých zemí, husitské hnutí bylo naopak vnímáno jako „vyústění odvěké slovanské demokratičnosti a jako skvělý pokus uvést v život progresivní myšlenky (…)", jak je ostatně vyložil již František Palacký. Právě na Palackého, ačkoliv ve zjednodušené verzi, navázali po pádu Bachova absolutismu i mladočeši. Ti husitství posunuli do sféry národní politiky, když jej vykládali jako „předobraz svých politických snah" a „interpretovali jej jako moderní, demokratické, protišlechtické, protiklerikální a nacionální hnutí, jež, pokud bylo jednotné, slavilo úspěchy i na mezinárodním poli." Svatopluk Čech tak svým nacionálním nazíráním na husitskou éru perfektně zapadá do své doby. Petr ČORNEJ, *Historici, historiografie a dějepis*, Praha 2016, s. 86; 101; 103–104.

3 Palackého pojetí dějin zpropagovalo husitství jako jeden z vrcholů českých dějin. Více v: P. ČORNEJ, *Historici,* s. 33–48.

4 Jan LEHÁR, Česká literatura od počátků k dnešku, Praha 2008, s. 316.

5 P. ČORNEJ, *Historici*, s. 39.

6 P. ČORNEJ, *Historici*, s. 109–110. Myšlenka svobodomyslného a mírumilovného Slovana s „holubičí povahou", který byl svým germánským okolím utlačován, pochází z díla *Myšlenky k filozofii dějin lidstva* (vydávaného 1784–1791) německého filosofa Johanna Gottfrieda Herdera. Tuto ideu s radostí převzali naši obrozenci a využili ji pro účely národního obrození. Aleš HAMAN, *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. Praha 2010, s. 40.

7 Arne NOVÁK, *Svatopluk Čech: dílo a osobnost, Díl 2*. Praha 1923, s. 65.

8 Tamtéž, s. 65.

a naopak inklinovat k slovanské vzájemnosti a k akcentu na své češství. To vše autora bezpochyby vedlo k výběru tématu z doby husitské.[9] Ačkoliv se postava Matěje Broučka i dílo samotné tváří jako parodie na historicko-dobrodružný román, nelze pominout i jeho nacionální charakter. Česká společnost druhé poloviny devatenáctého století byla v zásadě prohusitská – obdobně jako následující první republika, která v duchu doby předchozí plynule převzala a ještě více vygradovala náklonnost k revolučním husitům.[10] Husitství se tak v této éře stalo výrazným politickým nástrojem.[11] Pan Brouček byl Čechem zasazen do doby husitské z prostého důvodu, neboť autor tak mohl snadno demonstrovat do očí bijící rozdíl mezi zbabělým maloměšťákem panem Broučkem a statečnými husity, kteří v Čechově době automaticky v očích většiny společnosti zosobňovali prototyp hrdinství a ryzího češství. Podstatou Čechova díla tak jistě je humorné vykreslení typického pražského maloměšťáka, jak většina publikací uvádí, současně je ale zřejmé, byť často opomíjené, že se autor snaží v kontrastu s „neslavným potomkem slavných předků" poukázat na hrdinství Čechů doby předešlé.[12] Záměr vyznění díla se tak jeví jako zrcadlo, které má na čtenáře působit nejen kritickým dojmem, ale současně jako nástroj pro pozdvihnutí morálky českého národa na sklonku devatenáctého století.

Svatopluk Čech vystudoval práva, k tomuto povolání však příliš neinklinoval. Místo toho se stal redaktorem, časem dosáhl literárních úspěchů a mohl publikovat.[13] Jeho profesionální publikační činnosti napomohla smutná událost, totiž

---

9 Zaujetí pro Slovany se pochopitelně promítalo spíše v časté volbě slovanských látek (např. Chocholoušek: *Vanda* (1841); *Jih* (1863–64); Vrchlický: *Píseň o Vinetě* (1906) *a* lidové poezii slovanských národů. Viz např. Zdeněk HOJDA – Marta OTTLOVÁ – Roman PRAHL (edd.), *„Slavme slavně slávu Slávóv slavných:" slovanství a česká kultura 19. století.* Sborník příspěvků z 25. ročníku sympozia k problematice 19. století. Praha 2006.

10 Husitská tematika se u česky píšících autorů v době předbřeznové (před rokem 1848) netěšila veliké oblibě. Místo nich se husitské látce věnovali německy píšící autoři, např.: Herloßsohn (*Poslední táborita* 1834); Meissner (epos *Žižka* 1846). „Poměrně málo pozornosti se (před rokem 1848) soustřeďovalo na epochu husitskou. Navíc se příspěvky věnované husitské tematice vyznačují naprostým nepochopením popisované doby, nemluvě o hlubším porozumění husitským idejím. (…) Ani neporozumění husitství se nelze divit. Hlavní prameny, z nichž spisovatelé čerpali, tvořily převážně stále ještě starší práce katolicky orientované, nezřídka i Hájkova kronika či Beckovský." V česky psané literatuře je průkopníkem husitské tematiky Karel Sabina, jeho chápání této doby však mělo daleko k historické realitě. Petr ČORNEJ, *Názory Karla Sabiny na národní minulost v kontextu českého historického myšlení 19. století*, in: Pavel Pešta (ed.) Sborník ze sympozia o Karlu Sabinovi Praha 1978, s. 2–3.

11 Viz výše: využití husitství mladočeskou stranou; „spor o smysl českých dějin"; pře Josefa Pekaře a T. G. Masaryka; později komunistická propaganda, která celou husitskou revoluci zjednodušila natolik, aby odpovídala učení o třídním boji a antikapitalismu, a celou revoluci demonstrovala jako předchůdkyni bezchybné socialistické společnosti (viz např. údajný táborský komunismus; lid jako nositel revolučních změn atd.). Nemalý podíl na zpolitizování husitského hnutí měl sám Svatopluk Čech (viz jeho účast na kampani za postavení Husova pomníku na Staroměstském náměstí či Čechova báseň *Hus* při příležitosti položení základního kamene této sochy). Jan GALANDAUER, *6. 7. 1915 – Pomník Mistra Jana Husa: Český symbol ze žuly a bronzu*. Praha 2008, s. 32; 39; 82–84.

12 Karel KREJČÍ, *Svatopluk Čech a Matěj Brouček pražský měšťan*, Praha 1952, s. 26.

13 V. FORST a kol, *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*, 1. A–G, Praha 1985, s. 408–413.

otcova smrt, která však začínajícímu spisovateli zajistila dostatek finančních prostředků na literární činnost.[14] Přestože Čech nestudoval historii, vedl si při popisu prostředí středověké Prahy v době jejího obležení křížovou výpravou opravdu dobře. Je zřejmé, že vzhledem k charakteru svého románu musel načerpat značné znalosti z oblasti historie. Jak jsem již výše zmínil, husitské tématice se věnoval (zejména v básnické tvorbě) již dříve. Avšak důraz na historicky věrný popis této éry v jeho dílech prošel značnou proměnou. Porovnáme-li epickou báseň Žižka s „panem Broučkem", je zde patrný posun ve faktografičnosti.[15] Autorem vymyšlený rozhovor Jana Rokycany s Janem Žižkou v básni Žižka popisuje Arne Novák takto: „Nedbal na tomto místě úmyslně ani dějinné pravděpodobnosti ani úměrnosti kompoziční; staral se právě tak málo o dochované doklady Rokycanova kazatelského umění jako o věrnost pojetí Prahy ve věku patnáctém; úmyslně nerozlišoval vlasteneckých a náboženských prvků v plamenných ústech utrakvistického kněze (…)."[16] V „Broučkově" případě si naopak autor při popisu historických reálií počíná velmi důkladně. Vzhledem k volbě formy a žánru je to pochopitelné, neboť román autorovi otevírá literárně větší prostor než báseň a zároveň vyžaduje větší důraz na faktografii. Je zjevné, že v cestě k sepsání románu stálo před Čechem mnoho práce, rešerší a studia, jejichž výsledkem byl zasloužený úspěch.

Sám autor v knize uvádí některá díla, jež byla pro sepsání příběhu o panu Broučkovi klíčová, sám je také čtenáři doporučuje pro lepší orientaci v příběhu. Příkladem mohou být *Základy starého místopisu pražského* od Václava Vladivoje Tomka, z nichž autor získal znalosti o středověké podobě Prahy, které využil pro bravurní popis hlavního města v 15. století. Krom zdrojů, o nichž se autor zmiňuje, aniž by je jmenoval, zde obzvlášť jeden vystupuje na povrch. Domnívám se, že ústředním textem, z něhož Čech čerpal, byla *Husitská kronika* Vavřince z Březové. Již v Čechově době byla dostupná a stejně jako tehdy platí i dodnes za nejvěrohodnější a nejobsáhlejší pramen informací pro dobu, o níž Čech píše. Autor si z Vavřince pravděpodobně vypůjčil nejen popis bránící se Prahy, informace o polohách vojsk a svěření obrany města pod správu hejtmanů, ale například i detaily o řetězech a opevněních v pražských ulicích, které sehrály klíčovou roli při zásadním jednání mezi Pražany a králem Zikmundem. Nechybí zde ani zmínky o „zradě" Čeňka z Vartemberka a o potupném vystavení jeho korouhve na pranýři, o stříhání vlasů a vousů pražským měšťanům přizvanými tábority, kteří jejich módu skrze své náboženské vyznání považovali za marnivost. To vše zmiňuje Vavřinec, stejně jako zmařené jednání Pražanů s králem Zikmundem, o němž Jan Domšík mluví jako o „jednání na Horách Kutných". Nezdá se být náhodou, že toto spojení běžně používá i Vavřinec.

Zcela zásadním argumentem pro tvrzení, že Svatopluk Čech vychází z Vavřince

14 A. NOVÁK, *Svatopluk,* s. 2.
15 Svatopluk ČECH, *Žižka*, Květy 1, č. 2, únor 1879, s. 261.
16 A. NOVÁK, *Svatopluk,* s. 14.

z Březové, je pak pasáž v knize, v níž se Jan Domšík a pan Brouček stanou svědky šarvátky mezi obránci Prahy a účastníky křížové výpravy. Při této příležitosti autor popisuje počínání „Němců": „Mnozí přikládali také dlaně k ústům, křičíce cosi na druhý břeh, a brzy doléhal zřetelně ku Pražanům sterohlasný posměšný řev Němců: »Ha, ha, Hus, Hus, Kacer, Kacer!«".[17] Velmi podobnou pasáž lze najít i v historické předloze tohoto díla. Vavřinec vyjmenovává četné národy, které se účastnily křížové výpravy. „Ti tedy denně, stojíce na vrcholu hory nad řekou naproti klášteru svatého Kříže a kostelu svatého Valentina, proti městu jako psi vyli: »Ha, ha, Hus, Hus, Katzer, Katzer.«".[18] I přes poněkud odlišné prostředí, do něhož byl motiv zasazen, nelze označit shodu obou promluv za náhodnou.

Zajímavá je na první pohled nevinná pasáž, v níž z urážlivého provolávání viní autor Němce. Samozřejmě by to nemuselo nic znamenat. Pokud ovšem vezmeme v potaz autorovu dobu, pro níž je antipatie k Němcům typická, dále fakt, že jakožto ruchovec měl Čech blízko k panslavismu a nacionalismu a také nově objevenou skutečnost, že citát vychází z úryvku z kroniky Vavřince z Březové, lze tuto pasáž interpretovat jako autorovo protiněmecké zaujetí. Vždyť Vavřinec ve stejné pasáži, z níž pochází Čechem vypůjčený citát, pouze uvádí, že tažení proti Praze se účastnilo mnoho rozličných národů, přičemž mezi 36 vyjmenovanými jsou jmenováni i Češi a Moravané.[19] Posměšné volání na Husovu adresu Vavřinec nepřisuzuje konkrétnímu národu, nýbrž obecně všem výše zmiňovaným. Přesto Svatopluk Čech specifikuje, když píše „Němci", a ne rozličné národy. Je samozřejmě možné, že autor pouze vychází z předpokladu, že německy zkomolené provolání musí pocházet z úst Němců, ani to však při jazykové směsici celé křížové výpravy, která pravděpodobně volila němčinu za jeden z dorozumívacích jazyků, není jisté.[20] Řada účastníků totiž mohla plynně mluvit německy, aniž by patřili mezi obyvatele geografického prostoru Německa autorovy současnosti. Navíc zmínka o Pražanech a Němcích z autorových úst není jediná, která se v jeho předchozích textech – i v tomto konkrétním – vyskytuje. Autor si již dříve počínal s patrným zaujetím. Kupříkladu o Čechově básni Žižka Arne Novák uvádí, že autor píše, jak Žižka na Vítkově hoře porazil „Němce."[21] V samotné básni není explicitně řečeno, že se vítězství nad Němci týká přímo Vítkovy hory, ale pravdou je, že Žižka byl a bude v kontextu první křížové

17 Svatopluk ČECH, *Výlety pana Broučka*, Brno 2016, s. 256.

18 Vavřinec z Březové, *Husitská kronika – Píseň o vítězství u Domažlic*, ed. Marie Bláhová, Praha 1979, s. 82.

19 V. z Březové, *Husitská kronika*, ed. M. Bláhová, s. 82.

20 V českém překladu Vavřincovy kroniky psáno jako „Katzer"; v původním latinském zápise jako „Kacer": Vavřinec z Březové, *Kronika Vavřince z Březové*, edd. Josef Emler – Jan Gebauer – Jaroslav Goll, Prameny dějin českých V, Praha 1893, s. 384; Vokabulář webový uvádí, že se jedná o středohornoněmecké slovo, z něhož se postupem času vyvinul i náš dodnes používaný termín kacíř. Více v: Elektronický slovník staré češtiny, Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka 2006. Dostupné z: http://vokabular.ujc.cas.cz [náhled 05. 07. 2023].

21 A. NOVÁK, *Svatopluk*, s. 15.

výpravy spojován zejména s uhájením této pražské dominanty.[22] Proto lze Novákovo tvrzení přijmout za pravdivé, když Čech píše: „(…) bojoval jsi první slavný boj, s vojem Němců Prahy ku obraně!“[23] Vavřinec z Březové, současník této události, však ve své kronice v souvislosti s touto událostí jmenuje útočníky jako „Míšeňské“. Ano, jednalo se skutečně o německy mluvící vojáky, současně však byla ve střehu celá Zikmundova armáda, připravená zaútočit na pražské souměstí z více stran. Vavřinec si zde uvědomuje, že střet probíhající na Vítkově hoře tak nebyl střetem česko-německým, ale husitsko-katolickým.

Současně by nám neměla uniknout myšlenka, že při velikosti a komplikovanosti struktury Svaté říše římské, kdy mezi všemi jejími „členy“ vládla střídavá nevraživost i spojenectví, je možné, že sami Míšeňští cítili sounáležitost pouze mezi sebou, a nikoliv se všemi Němci. Za příklad nám poslouží pasáž ze *Zbraslavské kroniky* Petra Žitavského, v níž se autor satiricky pozastavuje nad jazykovou rozdílností Sasů a Bavorů, kteří si navzájem nerozumí, ačkoliv jsou oba příslušníci stejného národa.[24] Na Čechovu obranu je nutné uvést, že v románu o panu Broučkovi, kde měl pravděpodobně záměr být více historicky přesný, uvádí již povětšinou skutečně „Míšeňské“ a ne „Němce“. Nelze však pominout, že v dalších částech románu se autor nacionálnímu líčení dějin nevyhnul. Pasáž, v níž Janek Domšík hájí český jazyk proti německému či popisuje jakousi německou formu útlaku vůči českému obyvatelstvu, skutečně připomíná spíše dobu Bachova absolutismu z autorova mládí než jazykové, kulturní a „národnostní“ třenice 15. století. Obvinění Jana Domšíka z účasti Němců na popravě tří mládenců při odpustkových bouřích je také přehnané. Pravdou je, že verdikt vynesli konšelé, ovšem v návaznosti na královo vyhlášení zákazu protestů, který měl vést k potlačení protestních akcí proti odpustkům. Tím dal král zřetelně najevo, že „od městských rad očekává aktivní přístup při zajišťování pořádku.“[25] Vinit z rozsudku Němce je tedy nanejvýš pochybné. Ačkoliv anonymní autor *Starých letopisů českých*, coby současník odpustkových bouří (byť je zapsal později), označuje konšely také za Němce,[26] neuvádí o národnostním složení městské rady pravdivý údaj. [27] Václav IV. se sice snažil městskou radu stranicky vybalancovat, aby měl v její části oporu proti odpustkovým bouřím, ale přesto radu zdaleka netvořili pouze Němci.[28] Vraťme se ale k prvotní myšlence – nelze tedy

22 Jak už jsem výše zmínil, obléhání Prahy se účastnila řada národností (včetně Čechů a Moravanů). Pokud by tedy Svatopluk Čech nemyslel explicitně bitvu na Vítkově hoře, ale skutečně by zjednodušoval celkovou obranu Prahy na souboj Čechů s Němci, pak by bylo autorovo zaujetí nepopiratelné.

23 S. ČECH, *Žižka*, s. 261.

24 Petr Žitavský, Kronika zbraslavská, in: *Sbírka kronik a letopisů českých v překladech*, ed. Václav Novotný, Praha 1905. Kn. 1., kap. IX.; s. 23–24.

25 Pavel SOUKUP, *11.7.1412 – poprava tří mládenců: odpustkové bouře v Praze*, Praha 2018, s. 109.

26 „Tehdy konšelé rozkázali právu, aby je vyvedúce stínali. A šli mnozí oděnci s rathúzu a byli všickni Němci a konšelé také byli Němci.“ Dle: *Ze Starých letopisů českých*, in: Bohuslav HAVRÁNEK, Josef HRABÁK, Jiří DAŇHELKA, Výbor z české literatury doby husitské II, Praha 1964, s. 266.

27 P. SOUKUP, *11.7.1412 – poprava,* s. 121.

28 P. SOUKUP, *11.7.1412 – poprava,* s. 110–111.

s jistotou tvrdit, že autor v pasáži s provokativním pokřikováním Němců na Čechy skutečně zamýšlel naznačit německé nepřátelství vůči Čechům; téměř jisté však je, že tuto myšlenku sdílel a promítl na stránky své knihy. Je patrné, že Čech v době psaní svého díla podléhal obecně rozšířené domněnce, že v tyto památné dny došlo před branami města Prahy k boji mezi Čechy a Němci. Jak jsem již nastínil, armáda vedená králem Zikmundem sestávala z řad šlechty a žoldnéřů celé Evropy, českou šlechtu nevyjímaje. Při pozorném studiu husitské revoluce nelze pominout, že v této fázi se jednalo zejména o revoltu pražského souměstí s přizvanými radikálními venkovskými husity, nikoli však o vzpouru celých Čech, už vůbec ne pak o revoltu zemí Koruny české. Vždyť většina české šlechty stála v této době na Zikmundově straně, poněvadž byla stále přesvědčena o možnosti vzájemné dohody.[29] Skutečnost, že se zde v žádném případě nejednalo o národnostní spor, autor odmítá a navazuje tak na Palackého koncepci husitství jako národního sporu mezi Čechy a Němci.[30] To však nijak neubírá na kvalitě Čechova díla, vždyť tento národní mýtus je dodnes rozšířen v řadách české laické veřejnosti.

Snaha hodnotit dobu minulou podle dnešních kritérií a pohlížet na konání (nejen) středověkého člověka zorným úhlem dnešní doby je ostatně přítomná podnes.[31] Středověké národnostní vnímání, kdy o národu v dnešním slova smyslu mluvit zřejmě ani nelze, je problematické. To ostatně dodnes dokládají diskuze o charakteru nacionalismu např. v tzv. *Dalimilově kronice*. Ten svou vizi „zemské obce" opřel o společný jazyk[32] nebo o původ rodičů.[33] Vlivem asimilace příchozího německého obyvatelstva, které postupně přijalo český jazyk, bylo nezbytné, aby se kritéria české „národnosti" přehodnotila. Příkladem problematičnosti jazykového pojetí „národa" je Dalimilův současník, kronikář Petr Žitavský, který – ač neuměl dobře česky a byl německé národnosti – psal ve svých latinsky psaných dílech „my Češi", protože se narodil v Čechách.[34] Stejně tak autor pozdějšího německého přepisu *Dalimilovy kroniky* nakládá se slovem Němci zcela odlišně, když rozlišuje mezi Němci českými (v textu charakterizovanými jako „měšťané") a říšskými Němci (v textu „cizinci"),

29 Více v: Jan SKLENÁŘ, *Nárok Zikmunda Lucemburského na český trůn v počátcích husitské revoluce pohledem dobových kronik*. Seminární práce FF UK, Praha 2023 (vedoucí práce Václav Drška). To při jedné z promluv vystihuje i sám Domšík, když popisuje, jak Prahu opustili dva tehdejší nejvýznamnější čeští šlechtici, Čeněk z Vartemberka a Oldřich z Rožmberka.

30 P. ČORNEJ, *Historici*, s. 39.

31 Julie ŠORMOVÁ, *Prezentismus – výzva školního dějepisu*. Diplomová práce FF UK, Praha 2023 (vedoucí práce Kamil Činátl).

32 Zde je však nutné zmínit, že v „Dalimilových" očích je reprezentantem zemské obce pouze šlechta, nikoliv všichni obyvatelé Čech. Marie BLÁHOVÁ a kol., *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila. 3, V kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota*, Praha 1995, s. 230.

33 M. BLÁHOVÁ a kol., *Staročeská*, s. 230.

34 Martin NEJEDLÝ, *Le concept de nation en Bohême au xive et au début du xve siècle*, in: Nation et nations au Moyen Âge Nation et nations au Moyen Âge: XLIVe congrès de la SHMESP: Prague 23 mai-26 mai 2013., Sorbonne 2014, s. p. 231-243. Dostupné z: https://books.openedition.org/psorbonne/21720 [náhled 2024-06-06]

čímž zřetelně odlišuje etnické hledisko od politického.[35] Naproti tomu mistr Jeroným Pražský vytyčuje „národnostní" cítění novým způsobem. Kritériem pro příslušnost k českému národu je příslušnost k rodné zemi, společný jazyk a původ obou rodičů.[36] Z toho je patrné, že termín národ se dal v době předhusitské a husitské vysvětlit mnoha způsoby. Jisté však je, že jeho výklad byl odlišný od náhledu Svatopluka Čecha. Zbavit se hodnocení historie skrze národnostní cítění devatenáctého století nebylo pro autora Čechovy doby snadné a vlastně ani žádoucí.[37]

Vrátíme-li se k hodnocení díla z hlediska historické věrohodnosti, je Čech neobyčejně přesný. Kupříkladu autorova znalost obecných středověkých poměrů (např. precizní popis interiéru středověkého domu) na území Čech dané doby je pozoruhodná. Vskutku výstavní částí románu je autorova schopnost nechat dobové postavy promlouvat středověkou češtinou, kdy díky své preciznosti dosáhl opravdu výtečného výsledku. Velmi nápadité jsou pasáže, kdy autor díky studiu zaniklých slov či archaismů dovede navodit situaci, v nichž mezi panem Broučkem a středověkými husity dochází k nedorozuměním a využívá tak staročeštinu ne pouze jako kulisu dávné doby, ale i jako prostředek satiry.[38] Nechybí zde ani odkazy na „jakéhosi ptáka ve věnci", což je nepochybně ledňáček v točenici, osobní znak krále Václava IV. Autor správně píše, že ho pan Brouček mohl vidět na Staroměstské mostecké věži, kde jej ostatně můžeme vidět dodnes. Tyto malé detaily, kterých je dílo plné, skutečně na čtenáře působí středověkým dojmem skvěle dokreslujícím dobovou atmosféru. Stejně tak si je Čech vědom dalších skutečností, např. středověkého strachu ze tmy. V pasáži, v níž pan domácí poprvé narazí na „domorodce" středověké Prahy dojde k paradoxní situaci, kdy ozbrojený staročech prchá před panem Broučkem. Zprvu zde není nijak vysvětleno, proč byl obtloustlým a jistě i slabým panem domácím vystrašen, nabízí se však jednoduché vysvětlení – v této etapě dějin bylo povinné nosit v noci na ulici světlo, kterým každý pokojný měšťan dával najevo svou momentální polohu a čisté úmysly. „Kdo šel beze světla, byl podezřelý."[39] Onen „staročech" si poctivě nese lucernu, pan Brouček však nikoliv. Proto je vyhodnocen jako hrozba a obyvatel Prahy 15. století se dává před panem domácím na ústup.

---

35 Zdeněk, UHLÍŘ, *Nově objevený zlomek latinského překladu Kroniky tak řečeného Dalimila*, Knihovna, 2005, s. 137–164. Dostupné z: https://oldknihovna.nkp.cz/knihovna52/uhlir.htm [náhled 2024-06-06]

36 M. NEJEDLÝ, *Le concept,* s. p. 231–243.; F. Šmahel ještě uvádí jako čtvrté kritérium, s nímž Jeroným Pražský pracuje, „neposkvrněnou víru (fides)", více v: František ŠMAHEL, *Jan Hus: život a dílo*, Praha 2013, s. 72; František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000.

37 Výjimkou je např. v mládí literárně činný J. Goll, který se po studiích v cizině výrazně proměnil a od té chvíle usiloval o „překonání úzkého národně vlasteneckého pojetí české historické vědy a o její pozdvihnutí na vskutku moderní, tj. mezinárodní úroveň." Není proto překvapující, že Goll patřil k největším odpůrcům pravosti *Rukopisů*. P. ČORNEJ, *Historici*, s. 128.

38 Naděžda KVÍTKOVÁ, *O jazyce Svatopluka Čecha v díle Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do patnáctého století*, Naše řeč 63, 1980, č. 2, s. 73–85.

39 Zikmund WINTER a kol., *Zlatá doba měst českých*, Praha 1991, s. 40.

Stejně tak je třeba věnovat pozornost pasážím, kde postava pana domácího kritizuje pestrost středověkého oblečení a vkus svých předků. Tyto části velmi přesně demonstrují módní styl Evropy 15. století. Pan Brouček často uvádí, že se obyvatelé středověké Prahy „pestřili" či jinak hráli barvami. Janka Domšíka pan domácí popisuje jako člověka „v oděvu skutečně malebném", majícího „modrý plášť s červenou podšívkou, (…) s černým kabátcem, ozdobený uprostřed na prsou vyšitým červeným kalichem," nosícího „níže cosi jako krátkou, ke kolenům splývající sukni, bílou, dole obroubenou úzkým lemem z černé kožešiny". Na závěr pak k popisu přidává ještě „úzké zelené nohavice a nízké červené boty, vybíhající v ostré špičky".[40] Ačkoli bychom v knize jistě nalezli řadu dalších příkladů, zmíním se jen krátce o páně Broučkově lamentaci nad svým středověkým šatem, kdy jej nejvíc pohoršila skutečnost, že nohavice jeho kalhot jsou současně červené a zelené.[41] Barevnost byla ve středověku skutečně důležitou záležitostí. Každá barva symbolizovala jistou náladu, roční období, společenský status jejího nositele či se odkazovala na probíhající liturgický rok. Funkce a smysl jednotlivých barev se samozřejmě v průběhu staletí proměňovaly, např. žlutá byla zpočátku hodnocena negativně pro svou spjatost s Jidášem,[42] později se však dočkala rehabilitace a na sklonku gotiky platila za skvělou volbu v případě majitelovy snahy o honosné oblékání.[43] Netroufám si posuzovat, nakolik byla volba odění jednotlivých postav románu autorem do detailu promyšlená, např. volba hnědé barvy pro Broučkovu kuklu může být sporná pro svou dobovou neoblíbenost, ale základní princip autor zachytil bezpochyby správně – středověk barevnost miloval.[44] Syté a pestré barvy byly znakem vysoké společenské prestiže, zvláštnímu postavení se pak těšila barva červená, ve třináctém století vystřídaná modrou barvou v důsledku vzrůstajícího mariánského kultu.[45] I dvoubarevnost Broučkových „staronových" nohavic byla ve shodě s módou patnáctého století – tyto kalhoty se nazývaly *mi-parti*, neboli dělené kalhoty.[46] Svatopluk Čech se zde vyhnul typickému literárnímu a zejména pozdějšímu kinematografickému klišé, jež má tendenci středověk zobrazovat v tmavých a ponurých barvách, které však odporují historické skutečnosti.[47] Velmi vydařená je pasáž věnující se „teologické" rozepři obránců Prahy, kteří si krátí čas osvěžováním se v krčmě. Nehledě na to, k jaké názorové skupině se autor přiklání, dává prostor všem stranám účastnícím se diskuze, a co víc, nepodsouvá podprahově čtenáři, kdo z nich má pravdu. Svatopluk Čech velmi šikovně do ústní rozepře zasadil všechny tři skupiny názorového spektra

40 S. ČECH, *Výlety*, (2016), s. 197.
41 Tamtéž, str. 208.
42 Michaela, SOCHOROVÁ, *Význam a symbolika barev ve středověku*, bakalářská práce FF MUNI, Brno 2013, (vedoucí práce Lenka Svobodová). s. 13.
43 Tamtéž, str. 56.
44 Tamtéž, str. 59.
45 Tamtéž, s. 51.
46 Tamtéž, s. 55.
47 Z českých filmů lze pro příklad uvést: Markéta Lazarová (František Vláčil, 1967), Údolí včel (František Vláčil, 1968) nebo nověji i Jan Žižka (Petr Jákl, 2022).

tehdejší Prahy – umírněného Pražana, studenta a žateckého venkovana, jenž zde hájí věroučné (a politické) pozice táboritů. Miroslav Zlatník, umírněný Pražan, v diskuzi plní roli prostředníka, díky čemuž je radikální venkovan schopen dohovořit se s univerzitním studentem. Pře o sloužení mše v ornátech či studentova výtka, komentující nakolik se táborští odklonili od učení Husova a Viklefova, v sobě ukrývá pravdu o názorové roztříštěnosti jednotlivých husitských stran. Student zastupuje umírněné křídlo pražské univerzity, která měla v jistém ohledu k táborskému učení stejně daleko jako k původnímu katolickému.[48] Není náhodou, že právě Vavřinec z Březové, mistr artistické fakulty a autor kroniky, z níž Čech vydatně čerpá, tábory ve svém díle pro jejich učení obsáhle kritizuje. Dokládá tím, že část Prahy byla více nakloněna dohodě se Zikmundem než navázání spojenectví s radikálními venkovskými husity. Teprve tato popisovaná fáze revoluce, v níž již nebyl prostor pro dohodu se Zikmundem, donutila Pražany spojit se s venkovskými radikály.[49] Tato epizoda, věnující se diskuzi tří aktérů v krčmě, nápadně připomíná literární žánr sporu, který je pro husitské období typický. Z nich nejvíce se Čechem popisované situaci podobá známý spor *Václav, Havel a Tábor*, který odpovídá epizodě odehrávající se v krčmě jak tematicky, tak počtem jednotlivých aktérů.[50] Básně tohoto typu autorovi patrně posloužily v představě o mezikonfesijní komunikaci v patnáctém století.

I přes jistá autorova faktografická pochybení je nutno říci, že si Čech počíná se značnou historickou erudicí. Přesto se ale v jeho díle vyskytují obvyklá ahistorická klišé spolu s pověrami – kupříkladu, že manželka krále Václava IV. byla roztrhána jeho loveckými psy nebo že král Zikmund nedodržel platnost ochranného glejtu, který Husovi udělil. Místy si autor vypůjčuje promluvy některých historických postav, aby je v rámci příběhu přidělil jiným. Například když kněz Václav Koranda v předvečer bitvy na Vítkově hoře kázal a „mluvil o draku ryšavém, sedmihlavém a sedmikorunném ze Zjevení svatého Jana (…).“[51] Ona pasáž je však bez pochyby autorem vypůjčena z Vavřincovy kroniky. Nepromlouvá v ní ovšem Koranda, nýbrž kněz Jan Želivský, který onoho ryšavého draka z apokalyptického zjevení přirovnává ke králi Zikmundovi. Vavřinec píše, jak Jan Želivský označil Zikmunda za „ryšavého draka, o kterém se mluví ve Zjevení, a právem, neboť ten král dovoloval svým milcům nositi na prsou zlatého draka na znamení tovaryšstva“.[52] Taktéž Čech sklouzává k obvyklému zvyku kronikářů (od nichž ostatně tyto údaje pravděpodobně čerpá), totiž k silnému nadhodnocení počtu bojovníků jednotlivých armád a obyvatel popisovaných měst. Za názorný příklad poslouží pasáž, kdy Janek od Zvonu Broučkovi tvrdí, že Zikmundova armáda čítá 150 000 bojovníků; současně,

48 Petr ČORNEJ, *Husitská kultura nebo kultura doby husitské*, in: Petr Čornej (ed.), Světla a stíny husitství (Události – osobnosti – texty – tradice), Praha 2011, s. 306.

49 František, KAVKA, *Poslední Lucemburk na českém trůně*, Praha 1998, s. 48.

50 Václav, Havel a Tábor, *Výbor z české literatury doby husitské*, sv. I., Praha 1963, s. 391–395.

51 S. ČECH, *Výlety* (2016), s. 284.

52 V. z Březové, *Kronika*, ed. J. Emler – J. Gebauer – J. Goll, s. 50.

podle Janka, měla Praha před odchodem Němců zhruba 100 000 obyvatel. To je bezpochyby extrémně nadhodnocené číslo. Praha v této době čítala zhruba 40 000 obyvatel, stejně tak žádná armáda v této době nebyla schopna zásobovat a vůbec aktivně shromáždit takové množství vojáků.[53] Celá pasáž má pouze za účel umocnit bezmocnost všemi opuštěné a slabé Prahy, která však hrdinně bojuje za svou pravdu, až nakonec zvítězí a onu pravdu slavně uhájí. Jedná se o patrný biblický motiv vítězství „malých a slabých nad mocnými a silnými", který středověcí kronikáři s oblibou používali. Tyto často záměrně nepřesné údaje však z literárního hlediska slouží k dosažení autenticity, tedy k tomu, aby čtenář nabyl dojmu, že román skutečně věrně reprezentuje obrazy předešlé doby, ačkoliv to nemusí být pravda.[54]

Za nejzásadnější faktickou chybu celého románu bych označil vítězný zvrat kališníků v bitvě na Vítkově. Samotný popis bitvy, přes jeho přehnaně heroický charakter, který však vzhledem k žánru díla není nijak na škodu, je velice přesný (je popisován v souladu s Vavřincem) a nelze mu mnoho vytknout. Problém nastává v okamžiku, kdy autor učiní drobnou odchylku od hlavního děje románu a začne vysvětlovat důvod vítězného zvratu v boji husitů proti křižákům na Vítkově hoře. Odvolávaje se na historické prameny tvrdí Svatopluk Čech, že Žižka vyslal v kritické fázi bitvy oddíl svých mužů, aby křižákům vpadli do boku a tím pevnost i horu uhájili.[55] Nevíme však – a žádný historický pramen to neuvádí – kdo byli aktéři vítězného obratu bitvy. Vavřinec píše, že obráncům Vítkova přispěchali na pomoc „kněz se svátostí těla Kristova a za ním asi padesát střelců a ostatní sedláci beze zbroje s cepy".[56] Ani současná historiografie tak neví, jaká část kališnického vojska přispěchala obráncům hory na pomoc, v každém případě to však nebyli obránci srubů, nýbrž oddíl bojovníků (Vavřincem uvedených střelců z kuší a selských cepníků) vyslaných z obležené Prahy.[57] Čech sám v závěru bitvy onu pomoc z Prahy skutečně zmiňuje; v kontextu románu už je však tato pomoc pro obránce Vítkova nedůležitá, neboť v tu chvíli křižácké vojsko svůj útok dávno vzdalo. Toto, ač na

53 F. KAVKA, *Poslední Lucemburk*, s. 9.

54 Podle Erllové je autenticita prostředkem, jak znovu představit historické motivy tak, aby působily přesvědčivě a efektivně. Znamená to, že pokud je historické zobrazení věrné dobovým estetickým očekáváním, divák nebo čtenář má větší dojem, že sleduje skutečnost. Díky tomu je tento obraz snadněji přijat do kolektivní paměti, tedy do souboru vzpomínek, které společnost považuje za pravdivé. Jedná se tedy o tvůrčí záměr vykreslit výsek reality tak, jak ho čtenáři vykreslit očekávají, nejde o věrnou reprezentaci reality. Více v Astrid, ERLL, *Literature, Film and the Mediality of Cultural Memory*, in: A. Erll – A. Nünning (edd.), Cultural memory studies: An international and interdisciplinary handbook. Berlin 2008, s. 388–397.

55 Stejný motiv – vyslání části obránců Vítkovy hory (na Žižkův příkaz), aby vpadli křižákům do boku, použije i Jirásek ve svém díle *Proti všem*. Pravděpodobně si jej tak od Čecha vypůjčil a díky čtenářsky velkému dosahu ještě více rozšířil. To, že z Čechova Broučka Jirásek vychází, může doložit fakt, že *Proti všem* bylo publikováno pět let po Broučkově příběhu, přičemž Jirásek svůj román „přátelsky" věnuje právě Svatopluku Čechovi – Alois JIRÁSEK, *Proti všem*, Praha 1894.

56 V. z Březové, *Husitská kronika*, ed. M. Bláhová, s. 88.

57 Petr ČORNEJ, *Velké dějiny zemí Koruny české V.,* Praha 2000, s. 262.; Petr ČORNEJ, *Jan Žižka: život a doba husitského válečníka*, Praha 2019, s. 286.

první pohled nepatrné autorovo pochybení, je dle mého názoru zásadnější, než se zdá být. V kontextu po staletí budovaného Žižkova kultu je to jedna z legend, která přispívá k jeho přehnané pověsti neporaženého válečníka a především celonárodního vůdce husitů.[58] Není náhodou, že dodnes je jméno Jana Žižky často tím jediným, které veřejnosti v souvislosti s husitskou revolucí vytane na mysli.

Najdeme-li pochopení pro ideovou stránku díla, které se svým nacionálním zabarvením nevymyká literárním počinům ostatních autorů devatenáctého století, lze říci, že Čech skutečně dosáhl ve vylíčení husitské Prahy skvělého výsledku. Díky důkladnému popisu každodennosti středověkého člověka, práci s fakty a důrazem na věrné zachycení řady událostí dosahuje autor u čtenáře pocitu autenticity, byť se v „Broučkově" případě jedná o fiktivní příběh, který se skutečnými událostmi nemá nic společného. Přesto román natolik odpovídá dosavadním zjištěním soudobé historiografie, že běžný čtenář může na okamžik uvěřit v pravost příběhu. Svatopluk Čech – na rozdíl od pana Broučka, jenž čerpal své historické povědomí z oněch pochybných „rytířských románů" – napsal děj knihy na základě studia odborné literatury či historických pramenů (např. uvedené Vavřincovy kroniky). A tak Čechovo dílo zůstává nejen předmětem pobavení, ale bezesporu i historickým románem, jenž v sobě ukrývá výraznou informační hodnotu. Na otázku, proč si celé generace čtenářů z Čechova díla ponejvíce oblíbily páně Broučkův výlet do 15. století, můžeme nalézt odpověď v zábavnosti románu a v barvité popisnosti jazyka, jímž je pan Brouček napsán. Současně nelze pominout skutečnost, že román často slouží jako iniciační dílo pro začínající zájemce o historii. Domnívám se, že Čechův Brouček se po zásluze stal natolik oblíbeným, neboť málokteré dílo se může pyšnit tak výtečným popisem doby, do níž je příběh zasazen.

Resumé:
Svatopluk Čech was an author living in the 19th century, during which nationalism manifested significantly. The conflicts between different nationalities within the Habsburg monarchy led to a cultural shift towards Slavic nations and a significant look back at Czech history, which Czech patriots saw as important for defining their own nation. They tried to trace their national 'struggle' with the foreign Germans throughout Czech history, and they saw the Hussite period as a glorious time when the Czech nation played an important role in Europe.
The aim of this work is to find out how accurate the author's idea of medieval Hussite

58 Luděk, Klouda, *Husitské hnutí perspektivou komunistické propagandy*, bakalářská práce PF UK, Hradec Králové 2016, (vedoucí práce Veronika Halamová). Zásadní vliv na vzestup Žižkova národního kultu měl V. V. Tomek, který ve svém díle *Jan Žižka* vykreslil válečníka jako ideálního, až dokonalého vůdce. Tento narativ pak přejala historická obec (oslavy k pětistému výročí smrti Jana Žižky) a s ní i veřejnost. Právě na základě Tomkova díla vznikají pomníky jako Žižkova socha v Táboře či na Žižkově. Mimo sochařské umění pak na Tomkův obraz Žižky navázal i Jirásek v románu *Proti všem* či později Otakar Vávra se svou husitskou trilogií. Toto nahlížení zpochybnil již Josef Pekař, který se přikláněl k Palackého pojetí Žižky, totiž „podobně jako autor *Dějin národu českého* viděl v Žižkovi osobně „čestného člověka, leč fanatického revolucionáře". P. ČORNEJ, *Historici,* s. 88–89.

Prague is. This work examines whether Svatopluk Čech accurately described not only the appearance of medieval Prague but also the functioning of medieval society with its complex religious and national thoughts of late medieval people.

Jan Sklenář
Student 2. ročníku dvouoboru historie (ÚČD FF UK) a českého jazyka a literatury (UČLK FF UK), specializuje se na období středověku.

PROČ *PSÁT DĚJINY*

Cyril MRÁZEK

Letos proběhl již pátý ročník literární soutěže Spolku studentů historie – FFabula, do které svá básnická, prozaická a dramatická díla neposílají jen studentky a studenti historie, ale i široká veřejnost. Když jsme před pěti lety s *Pište dějiny* začínali, měli jsme celou řadu očekávání o počtu, formě, tématice i potenciálních autorkách a autorech příspěvků. Část z těchto ambicí se nenaplnila, ale většina naše očekávání naopak předčila, nebo i úplně převrátila.

V tomto krátkém textu proto chceme shrnout dosavadní průběh soutěže, a především některé pozoruhodné trendy, kterých jsme si při čtení zaslaných textů všimli. Minimálně z hlediska těchto amatérských textů je současné zobrazování historie v literatuře totiž v mnoha ohledech specifické. Na jedné straně se zde tak skýtá příležitost k drobné analýze, nebo alespoň zamyšlení se nad vnímáním minulosti širokou veřejností, zároveň se nám, historičkám a historikům, také nabízí možnost k přímému dialogu se zájemci o náš obor, a to prostřednictvím krásné literatury.

Jak často myslí vaše matka na Francouzskou revoluci?

SOŠKA
Stůj soško v koutě,
snad za tisíce let archeologové – najdou tě.

Duong Tung Dinh – *Epigramy 21* (2021)

Jedním z prvních a největších překvapení pro nás totiž byli právě soutěžící. Mezi přispívajícími tvoří studentstvo VŠ pravidelně výraznou menšinu, přičemž studentky a studenti historie nedominují ani této malé skupině. Zdá se, že historičkám a historikům se psát povídky a básně o vlastním předmětu studia příliš nechce. Možná je to částečně kreativním vyčerpáním z psaní odborných textů, možná zde hraje roli i přílišný studijní důraz na historickou přesnost a jistá profesionální otupělost ke krásám příběhů o minulosti, ale možná se naše kolegyně a kolegové jednoduše nechtějí účastnit poněkud triviální amatérské soutěže. My každopádně doufáme, že alespoň část z vás na konci tohoto krátkého textu přesvědčíme se příště zúčastnit také.

Jak už ale bylo naznačeno, většinu soutěžících netvoří akademičky a akademici. Velkou část příspěvků nám zasílají studující středních, ale i základních škol, píšící penzistky a penzisti a obecně pracující lidé se zájmem o historii a tvůrčí psaní. Naše soutěž také zjevně není jediná, do které některé autorky a autoři přispívají. Jak ještě uvidíme, toto demografické složení se poměrně zajímavým způsobem odráží na rozmanitosti textů, nicméně na jejich kvalitu nemá příliš vliv. V rámci anonymního hodnocení jsou ocenění stabilně rozdělena mezi studující VŠ, mladší ročníky a dospělé amatérky a amatéry.

Spíš než široké spektrum literární kvality a historické přesnosti tak stojí za

pozornost tematická rozmanitost a žánrové zpracování, s kterými se tyto zástupkyně a zástupci široké veřejnosti obrací k historickému vyprávění. Než ale vyzdvihneme několik takových stereotypních specifik a ustálených trendů, je třeba zdůraznit, jak moc nás každý rok překvapuje kreativita značné části autorů a autorek. I my jsme se tak měli možnost poprvé dozvědět například o turbulentním politickém vývoji jihu Arabského poloostrova, o úskalí kurzů psaní na stroji nebo hned o několika významných událostech vyprávěných z pohledu kočky domácí. Obdobně se nám dostaly do rukou fejetony, pásmové epopeje, zcela abstraktní tvorba s historizujícími motivy, ale i nejedno avantgardní drama. Jedním z nejpříjemnějších překvapení také bylo, že se autorky a autoři pravidelně inspirují námi navrženými tématy, ať už se jedná o milníky českých a světových dějin, o odborné koncepty jako například o mikrohistorii, nebo o témata se společenskou relevancí, jakými jsou například dějiny menšin.

Historický realismus

> *Oslavují dnešní den, tu svobodu v zabíjení, rovnost mezi sebou a bratrství ve zbrani. O to, co bude zítra, se nestarají. Ah!* ça *ira…*
>
> Zdena Koláček – *ÇA IRA!* (2023)

Navzdory tomu se postupem let vyprofilovalo několik historických motivů, které se v soutěžních příspěvcích objevují téměř každoročně a některým soutěžním kategoriím zcela dominují. Pravidelně se tak setkáváme s různými pozoruhodnými „subkulturami" zájmu o historii. Časté jsou velice detailní a popisné expozice různých vojenských operací napříč dějinami. Krom military historie se také potkáváme s něčím, co by se dalo nazvat jako (pseudo)středověká fantastika, někdy doprovázená narativním přesunem osoby vypravěče napříč časem. Mezi nejoblíbenějšími témata v každém případě patří invaze roku 1968, poválečný odsun německého obyvatelstva a zdaleka nejčastěji holocaust.

V jistém smyslu není tento výsledek nijak neočekávaný. Tyto události současných dějin jsou v populární kultuře prezentovány jako přelomové a je jim věnována značná část veřejného, mediálního a kulturního prostoru. Na druhou stranu se ale nejedná o zdaleka jediné události, které měly podle současného populárního výkladu historie formovat dějiny. Nulová pozornost se totiž dostává ostatním velkým milníkům moderních dějin české státnosti a podobně na tom jsou i (alespoň údajné) přelomové body dějin lidstva a „evropské civilizace". Čím to tedy je, že se autorky a autoři snaží v poměrně zdravé snaze o originalitu zprofanovaným motivům obecně vyhýbat, ale zároveň se také neustále vrací k těmto pár specifickým tématům? Při čtení jednotlivých příspěvků se zdá, že odpověď můžeme nalézt právě v jejich literárních kvalitách.

Na první pohled si můžeme všimnout, že tyto tragické narativy nejsou příliš popisné a po faktické stránce se o invazi vojsk Varšavské smlouvy, odsunu Němců

a holocaustu nedozvídáme prakticky nic. Tím stojí v kontrastu k ostatním textům z per široké veřejnosti, které jsou naopak často nabité informacemi z politických dějin. Tyto referenční události totiž na rozdíl od jiných velkých „přelomů" neformují kolektivní identitu jen po formální stránce. V příbězích z koncentračních táborů, transportů a okupovaného Československa se zpravidla setkáváme s poměrně komplexním (ne ale vždy příliš originálním) pojetím postav, jejich psyché a mezilidských interakcí. Subjekt naší identifikace se tak v těchto vyprávění vyrovnává se zvnitřnělým historickým traumatem.

Tyto tendence vnímání moderních a současných dějin lze žánrově označit jako klasický realismus. Samotný děj je z historického hlediska strukturován nápadně strnule. Hlavní postavy se na konci svého příběhu téměř nikdy nedočkají žádného vyústění nebo proměny dějinného procesu, v kterém se ocitly. Historie se na chvilku zastaví, aby v ní individuální subjekt mohl prožít svůj vnitřní zápas. V tomto ohledu jsou postavy také pozoruhodně pasivní. Ve vývoji okolního světa nemají prakticky žádné slovo. Výmluvným příkladem tohoto fenoménu je poslední historický motiv, který se v soutěži pravidelně objevuje a kterým celý tento trend možná i začal. Francouzská revoluce není v zásadě nikdy prezentována jako komplexní změna společnosti (ať už v dobrém nebo špatném smyslu), ale téměř vždy jako příležitost k masakru a rozdrcení individuality nebezpečným vývojem dějin.

Na tomto žánrovém přístupu není nic výrazně špatného. Nápadné především je, jak moc dominuje vyprávěním o moderních a současných dějinách. Na jedné straně se můžeme dohadovat o příčinách tohoto jevu. Možná si historii představujeme až příliš „realisticky". Je ale skutečně racionální přemýšlet nad minulostí tímto způsobem? Na druhé straně si totiž můžeme všimnout i důsledků našeho vnímání moderních dějin. Postavy, s kterými se současná společnost identifikuje, jsou tváří v tvář historickému vývoji zcela bezmocné. Vyprávíme si o izolovaných individuích, kterým jakákoliv změna světa kolem nich může přinést jen utrpení a nespravedlnost.

Revisionismus proti totalitarismu

> *„Ba ne, hochu," začal tiše František mluvit na svého zetě, „těmhle neporučíš. Těm vodka proudí v žilách namísto krve. Ti jsou horší než nacisti. Tihle si berou všechno, ale i to je jim málo."*
> Pavlína Navrátilová – *Rudoarmějci* (2023)

Asi se není příliš čemu divit. Pokud moderní dějiny v současnosti prožívají vlnu veřejného zájmu o historickou beletrii, její hlavní představitelky a představitelé se opírají právě o tuto narativní strukturu. Když v letošním roce získala Alena Machoninová se svým literárním debutem *Hella* hlavní cenu Magnesia litera, navázala ve stejné kategorii na úspěchy podobně tematicky zasazených románů Kateřiny Tučkové. Osud další autorky (tentokrát „autobiografií") a údajné oběti totality byl dokonce letos zfilmován ve snímku *Svatá*. Nutno ale podotknout, že svou formou i kvalitou se zmíněná díla od sebe značně liší.

S podobnými příběhy se setkáváme i při čtení soutěžních příspěvků. Situace ale není zdaleka tak jednoduchá. Také amatérky a amatéři se snaží nevidět historii zcela černobíle a zjednodušeně. Téměř vždy se setkáváme se snahou nahlížet na hrdinky a hrdiny narativů moderní a současné historie s jistou dávkou kritiky a snahou o komplexní rozpracování jejich morálky a psychiky. Tento přístup se také neomezuje jen na postavy, které v příběhu hrají kladnou roli. Měli jsme tak možnost číst o mladých hrdinkách, jejichž loajalita je rozpolcená mezi romantickými a rodinnými vztahy, o volbě mezi bezpečím svých blízkých a záchraně cizího života, ale stejně tak jsme se setkali s plačícími Maratovými přáteli, sadistickým, i když kultivovaným vedoucím koncentračního tábora (s vášní pro francouzské romány a klasickou hudbu), a s několika inkarnacemi utrpení Marie Antoinetty.

Jak je nejspíš vcelku patrné, tento étos bývá velice často silně stereotypní, ale je třeba podotknout, že jde jen o jednu ze součástí uměleckého textu a že mu nelze upřít živý zájem o hlubší vhled do alespoň individuálního prožitku minulosti. O něco překvapivější ale je, že tento revisionistický náhled na historický kontext a jedinečnou perspektivu dějinných aktérů se až na úplné výjimky vztahuje pouze na pachatele zločinů nacismu a jejich oběti. Setkali jsme se tak s promyšlenými relativizacemi osudů vojáků wehrmachtu i příslušníka SA pronásledovaného zfanatizovanými partyzány. Revolucionáři, odbojáři a obecně nositelky a nositelé společenských změn jsou naopak s železnou pravidelností redukováni na bezejmenné nositele animální krutosti.

Poetika mýtu

> *Najednou smýkla se podkova po kluzkém žulovém kameni přikrytém tenkou vrstvou jarního bahna. – Adriane de Vriesi, vidíš? Had není třeba! Kůň se nejprve snažil vzepřít na zadní, ale nakonec spadl do strany a jezdec s ním. Jeho vznešený profil římského senátora se bořil v blátě, kterému slunce hrálo perleťovou. (…)*
> *Kdyby mohli, červi chystajíce se na chutný pokrm, sborem by pronesli: „Ecce homo!", ale aby se jejich pokřik nenesl ve válečných letech světem až příliš hlasitě, nešlo by v něm snad ani bojovat, vyřízl jim Bůh jazyk. (…)*
> *Že byste ho zvedli? Nebo mu poskytli alespoň nějakou útěchu? Lžete! Nechali jsme ho tam ležet. Vždyť jde jen o člověka, pomysleli jsme si. Zvracím tak metaforu za metaforou z toho, jak málo stačí a naše lidskost je pryč. (…)*
>
> Vojtěch Kuna – *Ten dopis spalte!* (2023)

Jak už bylo ale řečeno, porota nemusí hodnotit jen různé variace zápasu liberální duše proti totalitě. I když se jedná o silně zastoupený a také strukturálně velice rigidní trend, minimálně něco přes polovinu autorek a autorů se ve své představivosti ubírá naprosto jinými směry. Velice oblíbeným stylem je tak úplný opak zaběhlého narativu moderních dějin. Příběhy situované před počátek evropské moderny (především do středověku a středomořské antiky) stojí k těm moderním v kontrastu snad dočista ve všem.

Představy autorek a autorů o starších dějinách jsou v první řadě zřídkakdy soustředěné kolem jakýchkoli „zlomových okamžiků" historie. Víc, než o ně se opírají o známé postavy nebo trendy předmoderních kultur, náboženské války, poutě a výpravy nebo třeba spory uvnitř stavovské společnosti. Narozdíl od moderních narativů protagonistky a protagonisté těchto příběhů také málokdy podléhají psychologizaci. Většinou, podobně jako v pohádkách, pouze hrají svou vytyčenou (i když často velice komplexní) roli v epickém příběhu, na jehož konci se jim i nám dostane nějakého vyústění celého historizovaného problému zápletky.

Opět v žádném případě nejde o formální chybu. Je jen pozoruhodné, jak představy o starších dějinách zřejmě umožňují autorkám a autorům popustit uzdu fantazii a utvářet dynamičtější zápletky. Na druhé straně zde můžeme pozorovat jistý odstup až odlidštění, kdy nedochází k identifikaci s vnitřními pohnutkami postav, ani k přílišnému propojení historického vývoje se stavem současné společnosti. Středověk a antika nám tak většinou zůstávají uzavřené v neprodyšně separované minulosti mýtického času.

Tento opačný trend má ale ještě jeden pozoruhodný literární aspekt, kterým je promyšlenost, ambivalence, a dokonce humor zápletky. Často se musíme pousmát nad komickým, ale i tragickým vtipem, s kterým jsou nám prezentovány příběhy o zbabělých rytířích, opilých kněžích a dost možná falešných světcích. Pokud by vyprávění o dějinách současnosti mohlo obohatit středověký narativ svou procítěností a společenskou relevancí, můžou předmoderní příběhy zase přispět svou záhadností a kouzlem humoru tváří v tvář často kruté minulosti.

Poučení z IV. sjezdu Svazu spisovatelek a spisovatelů

Novopečený kníže pak seděl stále na stolci, schýlen k pravé straně. Jako se on sesunul na bok, tak i jeho knížecí čelenka hrozila každou chvíli spadnout z jeho vpravdě pomazané hlavy. Upadl do omamného opojení, z nějž během své nastávající vlády jen málokdy procitne.

Kristián Votal – *Příliš dlouhá hostina* (2022)

Navzdory všemu řečenému je ale situace velice nadějná. Většina textů, které jsme v předchozích ročnících ocenili, důmyslně kombinuje všechny zde vyzdvižené aspekty historického vyprávění a neupadá do přílišných klišé. Je tak nutné konstatovat, že veřejnost má nejen velký zájem o náš obor, ale i o kritické a poetické přemýšlení nad ním. Tato skutečnost tak alespoň částečně boří snahy některých vlivných „paměťových" institucí popularizovat historii jejím zjednodušováním a sentimentalitou. Současné populární trendy v publikaci moderní i středověké historické fikce mají také bezesporu svůj dopad na naše představy o minulosti, soutěžící nicméně pravidelně projevují snahu tyto zaběhlé narativy totalitního utrpení a středověké pohádky překonat.

Jednou z nejpříjemnějších zkušeností pořadatelek a pořadatelů soutěže je tak závěrečné veřejné čtení, kde se setkávají jak profesionálové, studentky a studenti

historie, tak široká veřejnost napříč věkem i profesí. Jedni málokdy podléhají zjednodušenému a stereotypnímu výkladu historie a ti druzí zase, přiznejme si, dokáží k našemu oboru přistupovat s nebývalou kreativitou. Rádi bychom vás tak poprosili, abyste se na předmět vašeho studia znovu podívali jako na zdroj literární inspirace. Obohatíte tak o novou perspektivu nejenom širokou veřejnost, nejspíše se však rozšíří obzory i vám.

Mgr. Cyril Mrázek
Je doktorandem na ÚSD FF UK. Ve svém studiu se zaměřuje na středověké heretiky, beghardy. Zajímá ho způsob, jakým byl formován tento obraz vnitřního nepřítele v intelektuálních polemikách, uměleckých dílech, ale i lidovém humoru středověku.

ZÍTŘEK A DĚJINY

Petr KORYČAN

Ač se to možná nezdá, výuka dějepisu je poměrně zodpovědná činnost. Člověk si totiž nemůže pomoct, žije dějinně a vztahuje se k historii společenství, aby věděl, kdo vlastně je a jak se to přihodilo, že jsou teď poměry ve světě nastavené zrovna tak, jak jsou. Bylo by tedy dosti záhodno si dvakrát promyslet, jaké si ty dějiny uděláme a co se tím zmůže, než je vpravíme dlouhými léty školní docházky do hlav dětem. Musím se nad tím zamýšlet, jelikož to budu i já, koho se bude týkat koncepce výuky českých dějin. Tyto předávané dějiny se navíc neustále mění a já jsem už zvědavý, kam to povede, a jestli člověku zítřka, disponujícímu novou historií dneška, nemám náhodou jako budoucí pedagog a bývalé děcko školou povinné dopředu co závidět.

V rámci jakési studijní povinnosti jsem si nedávno mohl pročítat novou učebnici ruských dějin od tamního nakladatelství, jehož jméno zní v překladu „Osvícenství" (což je věru přiléhavý název). S její pomocí se od září minulého roku vyučuje v jedenáctých třídách všeobecného vzdělání od Doněcku až kamsi po Magadan u Ochotského moře. Vůbec první zajímavostí je už rychlost, s jakou byly tyto učebnice vydány a distribuovány až k žactvu. V Rusku se totiž patrně nikdo nemínil zdržovat takovými táhlými procedurami, kterými prochází vzdělávací materiály u nás – například veřejnou diskusí nad danou problematikou. I takto se ovšem dají podobné věci dělat a seznámiv se s bolestí hlavy s některými příspěvky k veřejné anketě (otevřené od 2. dubna do 31. května tohoto roku), ale i s dalšími názory, co v odezvě na revize RVP zaplavily internet, si říkám, že na tom jejich způsobu snad i něco bude. Za příklad postačí už rozruch, který vyvolala snaha tematizovat genderové role napříč dějinami, tedy téma, jež je doposud pro mnohé dost citlivé. Výsledky ankety budou zveřejněny letos v září a já si myslím, že se máme na co těšit.

Také v mnoha dalších ohledech jsem musel žasnout, jak jednoduše se ruští didaktici vypořádali s celou řadou obtíží, nad kterými si my zde lámeme hlavu. Považte kolik práce stojí jen vybrat z celých širých dějin to důležité, co bychom rádi sdíleli s dětmi. Ani učebnice, ani školní rok totiž nejsou nafukovací, na druhé straně zaznamenané dějiny, třebaže se jedná jen o několik tisíc let, nafukovací v jistém smyslu jsou a leccos se dá znovu pochopit, jinak interpretovat a také jinak vyprávět. Musíme navíc vzít v úvahu, že dějiny jsou něčím, čemu se mimo školu, nebo dokonce pro zábavu, bude věnovat jen dost omezené procento populace, z čehož plyne, že zbytek bude muset s historií, jakou dostane ve škole, vystačit po zbytek života. A to ještě pokud nebereme v úvahu vliv největší potenciální hrozby školních dějin, kterými jsou rodiče, sociální sítě, tisíc a jeden moudrý člověk na internetu a konfrontace s veřejným prostorem vůbec. Ti totiž všechno velice rádi komplikují, a pokud se zrovna nesnaží vykládat historii jen tak ledabyle po svém, potom vše problematizují ad absurdum, a kdo se v tom má nakonec vyznat…

Rusové to mají jednoduché. Nemusí se už tolik nimrat ve složité materii dějin a hledat správný edukativní materiál. Co je z minulosti důležité a jak tomu rozumět

jim nakonec sdělil sám president federace, jak sám pravil, v necelých třiceti vteřinách, nanejvýš jedné minutě (naposledy uceleně v rozhovoru s Tuckerem Carlsonem z 8. února letošního roku), když si zrovna udělal chvíli času od potápění se pro tisíce let staré amfory z Černého moře nebo od navigace migrujících sibiřských jestřábů, aby na cestě do zimovišť náhodou někde špatně neodbočili. Je to koneckonců největší znalec dějin své země a ostatní ruští vzdělanci většinou rychle pochopili, že nemá cenu se s ním o to přít. Navíc tamním pedagogům náramně ulehčil práci s přípravami a každý, kdo se s nimi kdy vytvářel, musí uznat, že jde o opravdu nezanedbatelnou zásluhu zejména pro takového učitele, který seznal vlastní pohodlí za nadřazenější důsledné práci na poli vzdělání a osvěty.

Jiná věc, kterou naopak závidím ruskému žactvu už nyní, je speciální důraz na moderní dějiny. Já sám jsem se za devět let základní školy, čtyři roky gymnázia a další dlouhá léta na univerzitě vlastně od nikoho pořádně nedozvěděl, jak dopadla druhá světová válka, protože jsme se v dějepisu dál než za heydrichiádu prostě nikdy nedostali. Nemyslím sice, že by podobná faktografie měla být hlavním cílem dějepisného vzdělání, přesto určitě nebudu jediný, komu výklad moderních dějiny chyběl a vlastně v mnohém doposud chybí. Musel jsem se tedy holt zajímat sám, abych to, jak se zdá, pochopil nakonec stejně asi špatně, protože až nedávno, při četbě nové ruské učebnice, mi došlo, kolik toho nevím. Věděl jsem například, že začátkem studené války hovořil Churchill o železné oponě, která se má snést na Evropu. Mohl by ale hned přispěchat sotva sedmnáctiletý student například z Petrohradu a poučit mě, že to kromě Winstona tvrdil už dávno před ním v rádiu Goebbels. A to je jen jedna z mnoha vědomostí, se kterou by mne mohl strčit do kapsy. Další je také znalost státní hranice. Běžný ruský žák bude nejen vědět, kde ty jeho ležely a leží, ale také kde by ležet měly, aby jeho země mohla být konečně opět úplná. My se s těmi našimi budeme asi muset spokojit, jako už odjakživa, což je však spíše záležitostí hornatého reliéfu našich hranic zpravidla přirozených, tedy takového typu, na který Rusové nikdy příliš nedbali.

Trochu optimismu mi přinesly nedávné náslechové praxe a mohu tedy říci, že dnes už je to s novodobou historií na školách o trochu lepší než za mých časů. V nové badatelské výuce se tak už i naši studenti mohou setkat, řekněme, se sovětskými karikaturami kolektivu Kukryniksy. Tam, kde se ovšem mladý student z Moskvy úplně spokojí s původním významem malůvky a věc je pro něho tím pádem jak srozumitelná, tak rychle hotová, musí pražská mládež třeba celou vyučovací hodinu přemýšlet nad interpretacemi, pídit se po okolnostech jejího vzniku, nebo dokonce hledat, jestli se náhodou nejedná o propagandu s nějakým politickým záměrem. No prostě si bude muset na spoustu věcí přijít sama, a to dá hromadu práce, což se nakonec nevyhnutelně projeví buďto v časové náročnosti, nebo v nutnosti opět zevrubněji vybírat, čemu se ve třídách věnovat a co naopak vynechat.

Když jsem se onehdy vyptával na pokračování dějin po roce 1942, odkazovali mě učitelé obvykle na samostudium, nebo, a to bylo horší, vyrukovali s problémem, kde vlastně končí historie, načež se rozplývali nad prospěšností časového odstupu,

který nám teprve umožní chápat události ve světle všech doložených okolností. Mně tak nezbylo než trávit další čas v knihách hermeneutiků Gadamera nebo Diltheye, abych tomu přišel na kloub, což se mi, jak jsem se nedávno dozvěděl, stejně nepodařilo. Okoukal jsem totiž, opět od moudrých Rusů, že časový odstup větší jednoho roku je zbytečnost a není tedy žádný problém dovést učebnici vydanou k roku 2023 do roku 2022. Opět o starost méně, historie je jednoduše to, co bylo včera. A vlastně proč ne? Kolika studentům by prospělo si připomenout co se událo vloni, nebo kdo byl vítězem posledních voleb do poslanecké sněmovny. To by se ale muselo učit jako u Rusů, což se naším tempem dá stihnout jen těžko, ale to bych se točil v kruhu.

Za nejpozoruhodnější aspekt znovunastolené východní výuky dějin nicméně považuji celou tu epiku a patos, s jakou jsou vykládány. V tom se vám čte jako v románu, kterému nic nechybí – protagonista, jeho nepřítel, zrady, kterých se na hrdinovi dopustil, pády i úspěchy, prostě všechno. Až se ten velkolepý příběh, toto evangelium, jednou děti z federace nakrásně naučí, budou moci být náležitě hrdé, že žijí v tak slavné zemi. Tento pocit jsem já ze svojí zkušenosti s dějepisem neměl a dodneška nevím, jestli je to chyba starých učebnic, jestli máme o tolik nudnější dějiny, nebo to tak prostě mělo být. Problém bude asi v ambivalentním vztahu, jenž k příběhům vlastních dějin chováme a pozoruji to do dneška, jak sebemrskačsky nenecháme nit suchou na ničem vznešeném. Například takového Havla, dlouho chovaného v úctě, teď pro řadu filmů, co o jeho životě vznikla, vnímám napůl jako slavného dramatika a lidského presidenta, napůl jako opilce se slabostí pro ženy. Stejně tak o svatém Václavu se dnes již i na základních školách ví, jak se za jeho doby u nás kupčilo s otroky. Žižka byl zase nemilosrdný zabiják, nebo samotné Československo jsme si vymysleli tak nešikovně, že jsme zapomněli na tři miliony Němců, a dokonce i o největší chloubě, co nám mohla zbýt, tedy o plzeňském pivu, ví i mnohé děti, že nás jej naučil vařit jakýsi Josef Groll z Bavorska. A s tímto ikonoklasmem bych mohl pokračovat dál a dál až k uzoufání, čemuž se vlastně nemůžeme divit, když se populární i školní dějiny poslední dobou tak často smrskávají na výběr zajímavé pikanterie. Svůj smysl to jistě má a lhal bych, kdybych tvrdil, že se v tom sám tak trochu nevyžívám. Rozhodně je to lepší než dělat z důležitých postav vlastní historie hned světce, což ovšem neznamená, chceme-li být pro jednou pedagogičtí, že musíme odvracet zrak od dobrých příkladů a nositelů hlubších morálních ponaučení. Zní to jako kýč? Možná ano. Když to ale musí být, pak ať je to alespoň kýč didakticky nosný, což je jen otázkou nalezení vhodné hranice a taktu při výkladu.

Co tím vším chci ale říct? Především, že dějiny se dají vyučovat různě. V našem českém prostředí se budou rozvíjet klíčové kompetence, díky kterým by se v budoucnu měli žáci umět samostatně stavět k dějinám, přemýšlet nad nimi skrze prameny, jež jim předložíme, ale také je konfrontovat s jinými, hledat různé způsoby, jak jim rozumět a vidět tak obě strany dějinné mince, což sice dá dost práce jak jim, tak pedagogům, ale žáci díky tomu snad dostanou historii takovou, jaká je, tedy

trochu zmatenou, každopádně ale otevřenou stále novým otázkám, skrze které snad bude možné poskytnout funkční interpretace, nebo se alespoň naučit orientovat ve složité materii často protiřečících výpovědí a informací. Jinde ovšem budou mít děti školou povinné příběh. Velkolepý narativ, který se dobře čte a snadno chápe, protože se o něm už nemusí tolik diskutovat. Jinde budou znát své velké hrdiny a statečné padlé nejen konfliktů dávno zašlých časem, ale také těch současných, které ještě bude potřeba vybojovat, a ony budou vědět, že tento boj bude záviset i na nich. (Považte, že jen medailony s krátkými příběhy padlých ruských hrdinů z ukrajinské fronty zabírají v nové učebnici celé čtyři strany, což je více než kolik zabírá v učebnicích, jež jsme měli doposud my zde, například celý raný středověk.) Budou hrdí na to, v jak slavném státě mohou žít, také si však přisvojí pocit vnějšího nebezpečí, který je s velikostí spojen. V nadcházejícím červnu skončí první školní rok, kdy je tento příběh explicitně vyučován v Rusku, o kterém jsem zde nejvíce psal, a připouštím, že mnoho problémů, se kterými se my ještě budeme muset na tomto edukativním poli popasovat, se tamních učitelů ani žáků týkat nemusí. Nejedná se však jen o Rusko, vytvářet si dějiny k obrazu svému je ostatně dobře zavedená praxe všude na světě.

Musím se tedy ptát, do jaké pozice nás toto dvojí vyučování dějin v budoucnu dostane, až je dnešní mládež s pomocí kantorů stihne vstřebat. Víme přeci moc dobře, kolik toho může napáchat takový šikovně podaný narativ, když je k tomu chytlavý, srozumitelný a má naléhavé poselství. Cesta, na kterou se v poslední době vydává český dějepis, počítá s dostupností různých zdrojů, s možností svobodně promýšlet dějinné události a diskutovat nad nimi, i když se tím dobíráme často rozporů v rámci jich samých. A já jen doufám, že to není vůči budoucnosti naivní, že si tím sami, ač s dobrými úmysly, třeba nemůžeme nějak zadělat na pořádnou pohromu. Snad ne. Jedná se o problém, který sám o sobě nevyřeší pouze revize školství, nicméně přístup, ke kterému se my snažíme přiblížit, je podnětnější pro děti, spravedlivější k samotným dějinám a především zodpovědnější, myslíme-li na budoucnost. Ale třeba i tak nebudou žáci v Moskvě, Kazani, nebo například v Čeljabinsku tolik učenliví. Třeba se upustí od vyprávění národních narativů, nad které není, nebo třeba jen ruští mladí nebudou s to takové věci bezezbytku přijmout a vzít za své. S časem uvidíme. Možná přeci jen, jako budoucí pedagog, přeceňuji roli školy a dějepisu, i když jsem se tomu chtěl vyhnout. Jistý vliv by to každopádně mít mohlo, tak se nepřestávejme zamýšlet nad tím, co mládeži chceme říct, aby nám to třeba nakonec nepřišli vysvětlit kolegové z Ruska se svojí honosnou historií.

Bc. Petr Koryčan
Autor příspěvku je studentem navazujícího magisterského studia dvouoboru Učitelství filosofie a Učitelství historie pro střední školy na Ústavu filozofie a religionistiky a Ústavu českých dějin.

VIBES CULTURE: UMĚNÍ V DOBĚ ALGORITMU

Petr FRANC

Úloha filosofie podle Platóna přímo odporuje úloze umění. Zatímco první prý směřuje ke světu idejí, druhá pouze napodobuje svět smyslových věcí. To je i důvodem, proč Platón haní umění tematizující přírodu a lidský život a proč ze svého ideálního státu vyhání téměř všechny básníky. Výjimku uděluje jen skladatelům chvalozpěvů opěvujícím božstva, jelikož jejich tvůrčí činnost se nijak nevztahuje k věcem pozemským.[1] Angažovanost umělce je tímto způsobem napadána napříč dějinami, a to v zájmu zachování stavu, v němž smí umění jako takové zůstat ve službách rituálu. Idealistická filosofie má ostatně vždy zájem na zdánlivé apolitičnosti uměleckého díla, ať už ji prosazuje Platón proti pokrokovému směru starořecké mimésis, Wildova nová estetika proti na jeho vkus až příliš deprimujícímu pamfletářství Reada nebo Dickense,[2] lartpourlartizmus proti sociální úloze fotografie a filmu, krajní pravice proti umělecké moderně, anebo dokonce – což je i zaměřením tohoto článku – mikrotrend proti neustále se vyprazdňujícím vizuálním slohům, takzvaným internetovým „estetikám".

I.

Původní účel umění ve vztahu k tradici spočíval v posluhování kultu: Estetické vyjádření mělo své kořeny právě ve zmíněném chvalozpěvném rituálu – nejprve magickém, později náboženském – a jako takový je tedy rituál původním zdrojem užitné hodnoty uměleckého díla.[3] Rozvoj nových metod ale tento stav překonal. V minulém století mechanická reprodukce děl znamenala revoluci v teorii i praxi umění: Fotografie v oblasti vizuálních řemesel představovala obdobný otřes jako vynález knihtisku v oblasti písemnictví. Najednou umělecké dílo, jak si všímá Walter Benjamin, nemohlo nadále spočívat výlučně ve svém stavu parazitické závislosti na rituálu. Muselo svou hlavní funkci najít v jiné praxi – v politice.[4] Avšak na hrozící krizi, kterou představoval vynález fotografie a filmu na jedné straně a organizované dělnické hnutí na straně druhé, tehdy umění reagovalo uchýlením se k bezzubé doktríně romantických krasoduchů *l'art pour l'art*. Ta, než aby dostála sociální funkce umění coby nositele politického postoje, deklarovala umění pro umění a pokusila se ze sebe veškerou odpovědnost sejmout. Hodláme reagovat stejně i na současnou krizi umění?

Mechanická reprodukce dnes už není tím, co nás nutí přehodnocovat umělecké

---

1 O. V. TRACHTENBERG et al. (edd.), *Dějiny filosofie I*, Praha 1959, s. 96.

2 Oscar WILDE, *The Decay of Lying*, in: The Works of Oscar Wilde: Intentions, New York 1909, s. 24.

3 Walter BENJAMIN, *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit (Dritte Fassung)*, in: Drei Studien zur Kunstsoziologie, Frankfurt am Main 1963, s. 7.

4 Tamtéž, s. 8.

směry. Tím je spíše její laicizace. Prostředky reprodukce uměleckého díla se dostaly do rukou diváka. Dnes už je všichni nosíme po kapsách a spolu s nimi i nástroje okamžitého sdílení jejich výrobků. Svět se navíc této laicizaci prostředků reprodukce přizpůsobuje, a to tak, aby jeho vlastní přetavení na populární *content* na sociálních sítích bylo co nejsnazší: Vznikají všemožná muzea optických iluzí, výstavy světa zmrzliny a podobné farmy na *content* z žánru *made-for-Instagram exhibits*;[5] příběhové formáty anticipují, že jejich repliky a záběry budou fanoušky spřádány do nesouvislých koláží (takzvaného *webweavingu*), a tak se seriály rovnou stlačují a natahují tak, aby byla extrakce jejich nejsladších momentů co nejjednodušší; a samotná města se nechávají zaplavovat kýčem, aby si lidé měli co fotit… Spektákl – tolik vlastní všem těmhle světům zmrzliny – zavlekl do světa mikrotrend a jeho producenti zabili veřejného intelektuála.

Pominuly doby salónních šviháků, co si v podpaží nosili Anti-Oidipa a trousili po kavárnách avantgardní manifesty. Intelektuální hnutí se pozvolna prolnulo se subkulturami: Myšlenky zde ještě stále vegetovaly v hudebních žánrech a v životních postojích, ačkoliv byly zbaveny svého teoretického základu. Punk se například typicky vyznačoval běsněním proti komerci. Samotní punkáči si přivlastnili filosofii zbožní soběstačnosti a praktik DIY, přičemž své politické vědomí organizovali kolem navštěvování koncertů a secondhandů, případně kolem vegetariánství nebo záliby v abstraktním umění. Ještě v Československu devadesátých let byly konfliktní narativy pevně spjaty s praktikováním hudby.[6] Hédonističtí návštěvníci diskoték byli stavěni do protikladu s domýšlivými rockery[7] a umělecké vyjádření bylo ještě dokladem životního postoje. Umění bylo nositelem hodnot, k nimž se člověk vědomě vztahoval.

Punkáči, emaři a další představitelé upadajících subkultur byli zkrátka příliš poutáni společnou myšlenkou: Masová kultura nemohla dopustit, aby za sebou masky kulturních identit schovávaly skutečný postoj k životu, a tedy i k politice. A tak museli ředitelé mumifikace světa zabít punk. A pak kupčit s jeho mrtvolou. Subkultury vystřídala pozlátka internetových „estetik" prostých jakéhokoliv postoje. *Cottagecore* nebo *Light Academia* se staly jedněmi z vrchních ikon prázdných království pro faraony ničeho. Ačkoliv tyto nesourodé slohy dokáží mezi své příznivce obsáhnout skutečně kohokoliv – ostatně *cottagecorová* fóra vřele uvítají tumblrové levicové radikály, kavárenské liberály, i fašizující *tradwives* – lze důvodně očekávat, že i tato pozlátka jsou příliš rozlišná a stálá. A tak i prázdnoslohy musí pryč ze světa. Nahrazuje je mikrotrend… Cestující na okružní vesmírné lodi Axiom mění své prádlo na modro a vychutnávají si dort v kelímku.

---

5 Arielle PARDES, *Selfie Factories: The Rise of the Made-for-Instagram Museum*, Wired, září 2017. Dostupné z: https://www.wired.com/story/selfie-factories-instagram-museum/ [náhled 16-6-2024].

6 Ondřej DANIEL, *Ušima střední třídy: Mládež, hudba a třída v českém postsocialismu*, Praha 2023, s. 174.

7 Tamtéž, s. 105.

To je tedy všeobecný vzorec úpadku uměleckých směrů v době obsahové optimalizace. Politická radikalita, i je-li prosta teorie, přežívá v subkulturách a uměleckých žánrech. Ty se s postupným zbavováním politických postojů mění na pouhé (vizuální) slohy, které si uchovávají relativně stálou (byť vyprázdněnou) podobu. A i ta se nakonec vlivem optimalizace rozpadá na dílčí trendy podléhající rychlé zkáze. Benjamin snad doufal, že kritická reprodukce a recepce umění by mohla být možným vzdorem proti právě tomu odcizení, které je vyráběno masovými médii.[8] Ostatně žádná strojová výroba není o sobě špatná a vždy záleží jen na společenském výrobním způsobu, v němž je užita.[9] Ovšem taková kritická recepce je znemožněna. Rychlost trendotvorné optimalizace obsahu, se kterou je odstín *baby blue* vystřídán odstínem *blueberry milkshake* v tiktokové debatě o nejžhavějších akrylových nehtech,[10] neumožňuje sledování z odstupu, kritickou analýzu ani komentář. Optimalizace konečně neumožňuje ani to, aby si vizuální umění zachovalo či osvojilo postoj k životu. Ještě dříve, než totiž nějaká zárodečná subkultura stihne takový postoj vyjádřit, stane se *moodboardem* na Pinterestu.

II.

Degradace vizuálních slohů není žádnou záhadou. Z obsahových trendů obstojí jen ty, které se dokážou nejefektivněji rozšířit v prostředí ovládaném algoritmem. A tak musí dle jeho optimalizačních kánonů dělat svůj obsah hyperspecifickým, jelikož právě tím je podmíněno jeho rozšíření. Jsme nuceni kategorizovat svět tak, aby byl čitelný pro korálková počítadla. Nelze se pak divit, že jej během toho připravíme o všechno, co ho dělá zajímavým. Vizuální estetiky byly stále ještě řízeny dialektickým pohybem umění, pro nějž je typické, že se neustále obměňuje a přeci zachovává, vtěluje do sebe své předchozí podoby, a tím může překonávat samo sebe. Trend se naproti tomu obměnit nenechá. Je uměním dovedeným co nejblíže smrti, a tak žije jepičím životem.

Videoesejistka Liky Alexandre jako příklad uvádí dva tiktokové mikrotrendy, které se předminulý rok těšily značné přízni uživatelů sociálních sítí: *That Girl* a *Night Luxe*.[11] Zatímco první z nich vyjadřuje nezávazný den strávený ve městě krásnou bonvivánkou, která důsledně pečuje o své zdraví, a tak před ranními cereáliemi stíhá meditovat a cvičit jógu, druhý je zachycením prohýřené noci, během níž šperky obsypaná *femme fatale* v černém sametu žije životem rozkoše a zahálky

8 W. BENJAMIN, *Das Kunstwerk*, s. 20; Theodor W. ADORNO, *The Schema of Mass Culture*, in: The Culture Industry: Selected Essays on Mass Culture, 2005, s. 93.

9 Karl MARX, *Kapitál: Kritika politické ekonomie I.*, Praha 1953, s. 470.

10 Paulina Jayne ISAAC, *Blueberry Milk Nails Are the Freshest Manicure for Hot Girl Summer*, Glamour, červenec 2023. Dostupné z: https://www.glamour.com/story/blueberry-milk-nails [náhled 16-6-2024].

11 Lily ALEXANDRE, *Millions of Dead Vibes: How Aesthetics Hurt Art*, Youtube, únor 2023. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=CMjxxzq88R0 [náhled 16-6-2024].

Obr. 1: *ilustrační koláž mikrotrendu a takřečené estetiky That Girl použitá na stránce Aesthetics Wiki*
In: aesthetics.fandom.com [online]. 24. dubna 2022 [cit. 2024-07-05]. (upravený poměr stran)
Dostupné z: https://aesthetics.fandom.com/wiki/File:That_girl_.jpg

Obr. 2: *ilustrační koláž mikrotrendu a takřečené estetiky Night Luxe z pinterestového moodboardu*
In: pinterest.com [online].
[cit. 2024-07-05]. (upravený poměr stran)
Dostupné z: https://www.pinterest.com/pin/night-luxe-aesthetic--816910819907281090/

pod křišťálovými lustry. Ačkoliv se tyto styly nazývají estetikami, na první pohled je zřejmé, že je pohromadě nedrží žádná jednotící myšlenka. Jako všechny mikrotrendy je každý z nich jen jediným a okamžitým vajbem, který nelze nijak rekontextualizovat, jako to bylo možné u předchozích stylů. Žánr nelze překonat a jeho předpoklady se nedají zvrátit. *That Girl* a *Night Luxe* jsou pouhými situacemi, aspiračními momenty, které se mají od diváka vzdalovat v reprezentaci.[12] Nejsou od sebe navíc nijak podstatně odlišeny: Zatímco jedna je zachycením života movité ženy ve velkoměstě dopoledne, druhá je zachycením života movité ženy ve velkoměstě v noci.

První umělecké vyjádření zcela vlastní generaci Z je tak pouze vyjádřením spotřeby zboží. Nabídnout dokáže jen sebekomodifikaci a osobní brand, ztratit už nemůže nic. Je novým chvalozpěvem staronových bohů, který by obstál u shora zmiňovaného Platóna: Nikterak se totiž nevztahuje k věcem pozemským. Než aby vystihl společnost jako srážku rozličných zájmů, jak to dokázala umělecká avantgarda minulého století, vystihuje ji jen jako ohromný soubor vajbů.

Nakonec pravým důvodem pro toto vyprazdňování uměleckých směrů a jejich rozmělnění na nejprve vizuální slohy a následně pouhé trendy je struktura komunit, které stojí při základu umělecké reprodukce. Internetové vizuální slohy, které vznikaly na diskusních fórech a tumblerových nástěnkách (takzvaných *dashboardech*)

12 Guy DEBORD, *Společnost spektáklu*, Praha 2023, s. 214.

sice znamenaly vítězství masové kultury a otevření těchto vizuálních stylů širokému publiku, ovšem samotná struktura těchto fór zajišťovala, že si vznikající styly stále nesly svůj étos vizuální historie a jistou míru kádrování, vymáhání formálních požadavků či, chceme-li, *gatekeepingu*. Formát sociálních sítí, kde algoritmy dovolují úplné prolínání různých komunit, boří tuto uzavřenost a s ní i možnost zachování společného étosu. Už se nejedná o pouhou mumifikaci světa, kterou viděl Adorno v masové kultuře,[13] už nejde o pouhou depolitizaci umění a návrat ke kultovní hodnotě uměleckého díla, jak si tohoto procesu všiml Benjamin.[14] Ani nemůžeme mluvit o rekuperaci radikálních uměleckých směrů které jsou nejdříve smyšleny inovativní avantgardou a potom vyčpí, načež je do svého dědictví vtělí měšťácká kultura, jak na tento proces poukazoval Debord.[15] Kdepak, náš kadávr není jako mrtvý a nastokrát přeprodaný surrealismus v šedesátých letech.[16] Zjišťujeme totiž, že nádoby v hrobce nejsou zatěsněny, že obvazy nejsou neprodyšné. Nahlížíme na tělo ztrouchnivělé mumie a pod jejím povrchem nalézáme obscénnost tlejícího umění: *Brainrot*.

III.

Snad nejdéle vzdoroval politickému vyprazdňování internetový žánr Vaporwave. Jeho postoj byl nepřímočarý a stylisticky úchvatný. Snoubil v sobě totiž prvky karikování pozdního kapitalismu s jistou sentimentalitou pro reklamní kulturu minulého století v oblastech technologií a videoher. Navazuje na Hypnagogic Pop a metodu *plunderphonics*, půjčuje si populární písně minulého století a mění jejich tempo, vnáší do nich syntezované tóny a sampluje zvukové vzorky z fastfoodových reklam nebo videoherních soundtracků.[17] Jeho vizuální styl obdobným způsobem mísí zdánlivě nesourodé prvky: Obsahuje totiž vše od ranné 3D grafiky a vizualizací digitálního světa, přes reklamy na dovolenkové resorty, až po starověké sochy. Lze o něm uvažovat jako o digitální ironii kolážového rázu nebo jako o pop-artu virtuálního předpeklí, kde je umění vytrženo z kontextu a vydáno v povrchní spotřebu. Ukazuje virtuální svět kulturního vykořenění, v němž smí neomezeně vládnout shora jmenovaná výstava světa zmrzliny, ba co víc, takové vládě konzumu se směr samotný poddává a vědomě se jí nechává ukolébat v mrtvolný spánek. Nepřímočarost Vaporwavu, řekl bych, spočívá v tom, že vyrábí satirickou nostalgii po době, o níž ví, že nikdy neexistovala. Ostatně samotný název Vaporwave je

13 T. ADORNO, *The Schema*, s. 55.
14 W. BENJAMIN, *Das Kunstwerk*, s. 7.
15 Guy DEBORD, *Rapport sur la construction des situations et sur les condition de l'organisation et de l'action de la tendance situationniste internationale*, Québec 1989, s. 7.
16 Tamtéž, s. 6.
17 Moldvai BARNA, *The hauntings of the 21st century: capitalism and vaporwave*, Academia.edu, 2021, s. 6. Dostupné z: https://www.academia.edu/54774136/The_hauntings_of_the_21_st_century_capitalism_and_vaporwave [náhled 20-10-2024].

Obr. 3: *obal alba Floral Shoppe z roku 2011, které se stalo učebnicovým příkladem žánru Vaporwave*
XAVIER, R. A. *Floral Shoppe* [obal alba], 2011.

Obr. 4: *Vaporwave přebírají pravicoví extremisté a šíří jím nenávistnou rétoriku a symboly (Fashwave)*
In: gnet-research.org [online]. [cit. 2024-07-05]. (upravený poměr stran) Dostupné z: https://gnet-research.org/2023/06/28/understanding-fashwave-the-alt-rights-ever-evolving-media-strategy/

odvozen od vaporware, což je označení pro technologické výrobky, jejichž datum vydání je sice nejprve ohlášeno, ale nakonec se na trh nikdy nedostanou.

Osud tohoto slohu však opisuje vzorec popsaný začátkem eseje. Nejdříve byl depolitizován, jelikož růst internetových komunit a jev diskusního fóra zpřístupnily jeho plody komukoliv, kdo měl zájem o jeho vizuální nebo hudební specifika, ať už byl klidně lhostejný či přímo nepřátelský vůči jeho myšlence. Tak Vaporwave degradoval ve všemožné odrůdy, které jeho vizuální znaky používají pro prosazení mnohdy úplně odlišných politik. Příkladem je fenomén Fashwave: Vizuál osmdesátkové počítačové kultury a začátku digitálních prostorů je zbaven levicové kritiky a injektován řeckořímskou ikonografií, runami, fašistickou rétorikou úpadku a mnohdy i neskrytě extrémně pravicovými hesly jako „*reject modernity*“. Depolitizace je následována rozmělněním. Sloh, který nejdříve ztratil svou myšlenku, následně ztrácí i svou podobu – do starých nádob je nejdříve nalito nové víno a následně je s nádobami mrštěno o zem. Právě tak se Vaporwave ztratil coby jednotný styl a dojmy, které zanechával, do sebe vtělily prchlivé trendy; trendy, které se dají snadno napodobit zbožím a které odpovídají algoritmizaci sociálních sítí. Dnešní Post-Vaporwave nebo Neo-Vaporwave je spíše nákupním seznamem oblečení a doplňků evokujících někdejší žánr, než aby se jakkoli vyjadřovali k původním tématům, které tento žánr problematizoval. To, co bylo kulturní identitou, stalo se

opět pouhým kostýmem.[18] Naše mumie znovu prohnila zevnitř.

Měníme svět tak, aby vyhovoval bezednému hladu optimalizace obsahu, a zároveň s tím jsme světem měněni nazpět. Bylo by naivní domnívat se, že algoritmus sociálních sítí nemá i svůj zpětný ráz; že ty samé kánony algoritmu neovlivňují i to, jak uvažujeme o svém intelektuálním a emočním životě. Naopak, jako i ruka je nejen orgánem práce, nýbrž také jejím výsledkem, stejně tak i nástroje ducha jsou tvarovány tím, co samy vykonávají. Naše uvažování je ovlivněno optimalizací, před kterou nejsme v bezpečí ani mimo virtuální svět. Občas dokonce zapomínáme, jak říká esejista CJ The X, že to nejsou tweety, nýbrž naše myšlenky.[19] Zrychlujícím tempem se nám úvahy upínají ke stále novým faraonským zahálkám a naše střídající se módní výstřelky se více a více podobají obinadlům. Nesou na nás nádoby…

Navrhnout vlastní řešení by se bohužel vymykalo rozsahu této reflexe. Navíc si nemyslím, že by bylo jakkoliv překvapivé. Naše programové cíle totiž zůstávají stejné, ačkoliv jsou proti nim postaveny nové a nešikovnější techniky mumifikace: Když oni estetizují politiku, my musíme odpovědět politizací umění.[20] Dříve nebo později musí někdo položit základ kontrakulturnímu uměleckému směru, který bude – řečeno s Debordem – potlačovat neštěstí ze všech stran.[21] Účinný boj proti mumiím totiž spočívá právě v doznání, že umění musí být angažované. Jen tak si lze vzít oči zpátky.

Petr Franc
Autor článku je studentem bakalářského oboru Filosofie na FF UK, bakalářského oboru Teritoriální studia na FSV UK a magisterského oboru Právo a právní věda na PF UK; zajímá se o kritickou teorii se zaměřením na situacionismus, o ranné apologetické texty a o témata environmentální filosofie a filosofie vědy.

18 VAN PAUGAM, *The Terrifying Rise of Post-Vaporwave*, Vanpaugam, červenec 2022. Dostupné z: https://vanpaugam.com/blog/what-is-post-vaporwave [náhled 16-6-2024].

19 CJ THE X, *Those aren't „Tweets", Those Are Your Thoughts*, Substack, květen 2023. Dostupné z: https://cjthex.substack.com/p/those-arent-tweets-those-are-your [náhled 16-6-2024].

20 W. BENJAMIN, *Das Kunstwerk*, s. 28.

21 G. DEBORD, *Rapport*, s. 8.

ÚSVIT VŠEHO ANEB PŘEDSTAVIT SI DĚJINY JINAK

David GRAEBER, David WENGROW, *Úsvit všeho: nová historie lidstva*, Brno: Jan Melvil Publishing 2024, 648 s.

Ondřej PELEŠKA

Překreslit dosavadní hranice, probudit společenskou imaginaci, zpochybnit velká vyprávění o růstu civilizací a států, ale především poskytnout úplně odlišný a mnohem méně přímočarý (v podání autorů tedy i svobodnější) výklad dosavadních lidských dějin; tak by se ve zkratce dala glosovat kniha Úsvit všeho: nová historie lidstva od autorské dvojice Davida Graebera a Davida Wengrowa.

První z autorů, předčasně zesnulý antropolog David Graeber, je českému publiku již nepochybně známý, a to především díky mnoha překladům, kterých se jeho anarchisticky laděné knihy dočkaly. Za všechny stačí jmenovat například *Dluh. Prvních 5000 let* (2012) anebo *Fragmenty anarchistické antropologie* (2013). Naopak druhý z autorské dvojice, britský archeolog David Wengrow, jenž na knize společně s Graeberem více než deset let pracoval, se českým čtenářům představuje úplně poprvé – hodilo by se dodat, že se jedná o premiéru vskutku velkolepou. Ostatně anglický originál, *The Dawn of Everything: A New History of Humanity*, vydaný původně v roce 2021, se okamžitě stal celosvětovým bestsellerem a brzy byl přeložen do řady jazyků. Českého překladu se kniha nakonec dočkala počátkem tohoto roku a vytvořila tak jakýsi triptych „univerzálních dějin lidstva" společně s Harariho knihou *Sapiens* a „choroboplodnými zárodky" Jareda Diamonda.

Odkaz na výše zmíněné autory není rozhodně nijak náhodný, neboť samotný Graeber s Wengrowem s oběma v knize velmi často a na mnoha místech živě polemizují. Úvodní a naprosto zásadní výhrada mířená jak k Hararimu, tak k Diamondovi, je jejich osvícensky-progresivistický náhled na dějiny, který dle autorů již od počátku jasně implikuje budoucí vývoj lidských společností. Jedná se zde samozřejmě o klasickou otázku tzv. prvotního stavu, s jejíž moderní konceptualizací přichází až osvícenství a jeho objev univerzálního člověka jakožto racionální bytosti. Autoři správně poukazují na to, že každý výklad lidských dějin, jenž si vytkne za cíl představit historii a vývoj lidstva od samých prvopočátků, je již z podstaty věci odsouzen k tomu, aby zodpověděl otázku po prvotním stavu lidské společnosti. Tento výklad se dle Graebera s Wengrowem dosud mohl odvíjet pouze od dvou naprosto protichůdných představ, a to sice buď od výkladu Thomase Hobbese, anebo Jeana Jacquese Rousseaua. Oba jmenovaní klasici se vlastně snaží odpovědět na věčnou otázku po lidské přirozenosti, to znamená, zdali je člověk z podstaty dobrý a mírumilovný (Rousseau), nebo naopak zlý a sobecký (Hobbes). Ačkoliv to nemusí být na první pohled zcela zřejmé, již tato zásadní a, nutno podotknout, čistě spekulativní interpretace prvotního stavu společnosti už jaksi dopředu implikuje následný výklad lidských dějin (vznik soukromého vlastnictví, vznik prvních měst a států atd.).

Této apriorní konstrukce a následného dějinného determinismu se dle Graebera s Wengrowem bohužel dopouštějí při výkladu lidské historie téměř všichni. A je to právě zmiňovaný dějinný determinismus, který oba autoři nejvíce kritizují, a to nejen pro jeho empirickou neplatnost, ale i pro jeho společenské důsledky. Teleologický výklad dějin nás připravil o společenskou imaginaci, a především o schopnost myslet naši společnost radikálně jinak.

Kniha chce naproti tomu nabídnout mnohem diferencovanější a pestřejší obraz lidských dějin. Nesetkáme se zde s žádnou pevně vyznačenou cestou vývoje, která by byla takřka mechanicky předurčena od samotného počátku, ale spíše s neskutečnou variabilitou společenských forem a institucí. Výklad autorů tak nejenže není v žádném smyslu teleologický, ale navíc narušuje i tradiční narativ lineárního, v Turgotovském smyslu pojatého, civilizačního pokroku. Autoři na základě velmi široké palety příkladů od severoamerických původních obyvatel přes Střední Ameriku až po Blízký Východ či starověkou Čínu (pokud bychom vzali pouze geografický aspekt) zásadně reinterpretují dějinné fenomény jako jsou vznik zemědělství či prvních měst anebo fungování prvních států a starověkých říší. Z pohledu Graebera s Wengrowem se lidem vždy nabízely alternativní cesty vývoje a lidé samotní, tedy opravdoví dějinní aktéři, si toho byli od počátku dobře vědomi a tuto skutečnost též hojně využívali. Zemědělství se tak již nejeví jako radikální a nezvratný průlom pokroku, jako ona slavná „neolitická revoluce" archeologa V. G. Childa, ale mnohem více se podobá vědomému experimentování s přírodou a okolním prostředím; více než Eliadeho „terror dějin" připomíná tvořivou sociální hru.

„Ukazuje se, že lidé se k zemědělství svobodně přikláněli a zase se od něj odvraceli, případně dleli kdesi v meziprostoru, a tento životní styl úspěšně provozovali po značnou část své historie."

Podobně autoři problematizují i dosavadní narativ o vzniku a fungování prvních měst, potažmo i prvních států. Jádro celé jejich argumentace spočívá v tom, že první města a státy *apriori* považujeme za důkaz rozsáhlé společenské organizace, rostoucí dělby práce, a tudíž i majetkové stratifikace. Nazíráno touto optikou se první města jeví pouze jako primitivní a nedokonalé formy dnešního státního aparátu, resp. současné byrokracie. Tento evolucionistický pohled, který již v mezopotámském Uru vidí zárodek moderního *Leviathana*, je pouze dalším důkazem naší velmi omezené společenské imaginace. Graeber a Wengrow tento tradiční náhled rozsáhle dekonstruují a na archeologických lokalitách typu mexického Teotihuacánu nebo ukrajinské „megalokality" Talianki ukazují vývoj zcela odlišný.

„Nejde jen o to, že některým prvním městům scházela třídní stratifikace, majetkové monopoly nebo hierarchie řízení. Vykazovala výjimečně extrémní variabilitu, která od samého začátku naznačuje vědomé experimentování s městskou formou."

Ať už je to rozvoj zemědělství nebo vznik a fungování prvních měst, v obou případech je velmi zdůrazňován fakt, že tehdejší společnosti byly v podstatě reverzibilními systémy, to znamená, že byly schopné inovace nejenom přijímat, ale také

tvořivě měnit, přetvářet, případně i radikálně odmítat. Autoři na tuto skutečnost velmi často poukazují a snaží se tak podtrhnout zásadní rozpor mezi dřívějšími – tradičními či předmoderními – společnostmi, které se takto jeví více flexibilní a schopné se adaptovat. Pro Graebera s Wengrowem je, respektive spíše byl, člověk opravdovým *homo ludens* (člověkem hrajícím si). Člověk byl tedy po většinu svých dějin skutečným aktérem, který byl schopný rozhodovat o svém vlastním osudu.

Celkově je kniha opravdu působivá a do jisté míry také splňuje to, co slibuje na samotném začátku. Na zhruba pěti set stranách autoři nabízí avizovaný diametrálně odlišný pohled na dějiny a vývoj lidské společnosti jako takové. Jistě se jim daří i psát dějiny ne-teleologicky, respektive ne-evolucionisticky, což je samo o sobě obdivuhodné a přínosné. Avšak i zde by bylo možné vznést námitky, neboť autoři sice vylučují jakoukoliv možnost toho, že by se dějiny od počátku ubíraly nějakým konkrétním směrem, avšak sami dnešní stav, to znamená kapitalistickou západní společnost, pokládají za ten nejhorší možný scénář (z jakého důvodu jsme se do něj nakonec dostali, však autoři dostatečně nevysvětlují). Ačkoliv Úsvit dějin nemá být další variací o „původu nerovnosti mezi lidmi", z části tak minimálně působí. Kniha byla také podrobena kritice z řad odborníků za některé příliš svévolné interpretace a selektivní práci se zdroji (byť má kniha bohatý seznam poznámek a použité literatury).

Ačkoliv se kniha jistě nevyhne kritice či oprávněným výtkám, její hodnotu to dle mého názoru nijak zásadně nesnižuje. Jistě je nutno číst ji kriticky a některé interpretace jsou vskutku diskutabilní (např. osvícenství jako produkt dialogů s původními obyvateli Ameriky), ale celkový přínos Graebera s Wengrowem je nepopiratelný. Vylíčit totiž lidské dějiny takto odlišně a pestře, navíc s ohromnou dávkou vypravěčského talentu (zde hraje roli určitě i zdařilý překlad Viktorie Hanišové) je samo o sobě výkonem hodným uznání. Pokud kniha měla ve čtenáři probudit onu „politickou imaginaci" a schopnost myslet naši společnost jinak, nepochybně se jí to podařilo.

Bc. Ondřej Peleška
Je studentem magisterského cyklu na ÚHSD se zaměřením na sociální dějiny. V bakalářské práci se zabýval industrializací po roce 1945 a fenoménem továrních měst na příkladu písecké textilky Jitex. Poslední dobou se věnuje regionalismu a regionalistice jako sociálnímu hnutí.

MIRCEA ELIADE: POSVÁTNÉ A PROFÁNNÍ

Mircea ELIADE, *Posvátné a profánní*, Praha: Oikúmené, 2024, 148 str.

Hugo CHADIMA

Co je to posvátno a jak se projevuje? Rumunský historik a religionista Mircea Eliade nabízí odpověď ve své knize *Posvátné a profánní*. Toto dílo, originálně publikované v roce 1957, představuje čtenáři komprehensivní profil náboženské praxe napříč lidskou minulostí i přítomností. Seznamuje nás se dvěma odlišnými modalitami pozemského bytí, posvátného a profánního, které následně vztahuje na čas, prostor a přírodu. Pracuje s případy tradičních náboženství z celého světa, od polyteistických kultů po monoteistické církve.

Posvátné je to, co má i přes svou materiální povahu povznesený duchovní význam. Skrze fenomenologii rituálu Elide zkoumá, jak se něco pozemské může stát posvěceným. I přirozeně se vyskytující objekt, jako je například kámen, řeka či hora, může náboženskému člověku zjevovat posvátno, vidí v něm význam přesahující jeho profánní formu. Bezprostřední realita je transformována v nadpřirozeno, jednotlivý přírodní objekt se stává reprezentací celého kosmického bytí.

Eliade nevytváří pomyslnou hranici mezi metafyzickým světem a fyzickým světem. Naopak, svět jako celek jest dílem božím, a tudíž i posvátným odrazem kosmu. Hranice posvátného a profánního není materiální, nýbrž duchovní – hmota může a nemusí participovat na kosmickém mýtu. Pozemský svět je propojen s tím nadpozemským skrze tyto posvěcované „hierofanie", jak je nazývá Eliade. Hierofanie se jakožto projevy posvátnosti mohou vyskytovat ve zdánlivě obyčejných předmětech, představují zpřítomněného boha a otvírají bránu mezi zemí a nebesy. Posvátný čas, jako je například svátek či festival, nebo posvátný prostor, jako je chrám či kostel, se odlišují od profánního času a prostoru, transcendují ho. Takovéto předměty odhalují svou nadpřirozenost pouze lidem s náboženskou zkušeností.

Kde tedy nalézáme posvátno? Podle Eliadeho je posvátné „nasycené bytím", zjevuje skutečnost ve své nejskutečnější formě. Člověk vyhledává posvátnost jako vrcholnou instanci bytí, která ho trvale ukotví v existenci. To ústí v rituály, které mají opakovat činy božstev. Každý rituální akt reprodukuje exemplární situace dle nadčasové tradice, čímž se posvěcuje přítomnost.

Skrze hierofanie se člověk věčně navrací do stavu původní dokonalosti, běžně vyobrazovaným náboženskými mýty. Opětovným napojením na kosmickou celistvost znovu nachází ztracenou čistotu, smývá hřích a tím se usmiřuje s božstvem. Takovéto rituály často zahrnují komponenty božské činnosti, tedy akt stvoření. Člověk je v rámci křtu nebo jiné náboženské iniciace zničen a záhy regenerován. Nalezením posvátného času se stává současníkem bohů a překonává vlastní pomíjivost.

Klíčové je zde srovnání pobožného člověka s člověkem moderním, žijícím v čistě profánním, desakralizovaném světě. Moderní člověk odmítá jakoukoliv transcendenci, skutečnost je pro něj relativní, významnost existence je pro něj nepodložená.

Profánní člověk nevyhledává hierofanie, nevnímá kosmologickou hodnotu svého vesmíru. Důležité fyzické objekty, které obývá, jako jeho tělo nebo dům, pro něj postrádají duchovní význam, nemají poselství, netlumočí nadpozemskou šifru.

Eliade se snaží vyhýbat otevřené kritice moderní společnosti, nevytváří normativní rámec, skrze který by se snažil kohokoliv moralizovat. Jeho obdiv pro tradiční náboženství a despekt vůči duchovní pokleslosti moderního člověka je ovšem patrný. Podle něj je profánní člověk stále v zajetí upadlých forem mytologie, třeba tím, že stále praktikuje rituály, jako například navštěvování památných míst, nebo nahrazuje mýty vyhledáváním spásných ideologií. Bezvěrec tudíž víře neunikne, jeho podvědomí je stále ovlivňováno nesčetnými pradávnými situacemi, které odjakživa podmiňovaly lidskou existenci.

Kniha *Posvátné a profánní* je intelektuálně provokativním dílem, které vyzývá čtenáře k opuštění moderních předpokladů, aby pochopili mentalitu primordiálního člověka. V současnosti bývá náboženská zkušenost pojímána z pohledu nepoznatelné metafyziky, tedy předpokladu, že pokud opravdu existuje něco božského, musí být úplně mimo náš svět. Eliadeho fascinace animismem naopak odhaluje kouzlo hmotného. Tradiční náboženský člověk víru nemusí hledat, odhalují mu ji přirozeně se vyskytující objekty, které vyzařují onu posvátnost.

V Kantovském pojetí je toto posvátno skutečným zjevením věci o sobě. Skutečná věc je podle Kanta neodhalitelná, jeví se nám pouze zprostředkovaně skrze naše smysly, které vycházejí z akumulace předchozích zkušeností. Pokud přijímáme Kantův skepticismus, akceptujeme tak, že nikdy nelze poznat skutečnost jako takovou.

Posvátná věc má transcendentální kvalitu, zjevuje se skutečně taková, jaká je, a to ji činí výjimečnou. Posvátné odráží kosmos a je přímým důsledkem boží intervence. Vnímavý náboženský člověk se pak může na posvátném přímo podílet. Hierofanie je vrcholnou manifestací té opravdové věci, esenciální nadpozemské reality.

Dobrým příkladem je i hierofanie svatého přijímání, tedy přeměny chleba a vína na opravdové tělo a krev boží. Klíčovou roli zde hraje víra, která otáčí zdánlivou podstatu objektů naruby a učiní z nich tu nejskutečnější skutečnost. Ta se odhalí právě jen člověku, který přijímá transfiguraci Krista bez okolků jakožto reálného zpřítomnění boha, překonávajícího jevovou formu chleba a vína.

Náboženská modalita je tudíž přesným opakem kritického uvažování, jelikož zaplňuje prostor nejistoty jistotou. Náboženský positivismus je dle této interpretace přímým opakem vědy, která je ze své metodologické podstaty založená na negaci předešlých poznatků. Eliade se nesnaží tuto skutečnost kritizovat nebo stavět náboženství nad moderní empirismus. Jeho analýza je unikátní tím, že se plně ponoří do perspektivy věřícího člověka a využívá ji k diferenciaci vnímaných posvátných objektů od těch profánních. Zároveň argumentuje, že posvátno se v jisté desakralizované formě projevuje i v současných sekulárních společnostech, jelikož setrvačnost těchto tisíciletých praxí dosud z lidského chování nevymizela. I proto dodnes platí inklinace člověka k víře v nadpřirozeno, ať už jde o vzestup „new age“

esoterických praktik či o tvrzení historického materialismu a směru dějin.

Kniha *Posvátné a profánní* je nepostradatelným dílem pro kteréhokoliv religionistu či historika náboženství. Oborově jej lze zčásti zakotvit do antropologie, avšak se svým pojednáním o významech náboženského symbolismu má teologický až filozofický přesah. Kniha je výtečně přeložena a je i přes svou odbornost čtivá a srozumitelná. Nové vydání této publikace nakladatelstvím Oikúmené proto nelze než vřele doporučit.

Mgr. Hugo Chadima
Absolvoval studium Mezinárodních studií na Leidenské univerzitě a Politologii na FSV UK. Nyní studuje další magisterský obor Politické teorie na Filozofické fakultě UK a postgraduální obor Veřejná správa a lidské zdroje na Vysoké škole CEVRO. Zajímá se také o spirituální a filozofická témata a zkoumá jejich vztah s politikou a společností.

„DĚJINY FOTOGRAFIE JAKO DĚJINY UMĚNÍ? NE, RADĚJI JAKO KULTURNÍ DĚJINY.“

Reflexe výstavy o fotografce Lucii Moholy (trvání výstavy: 30/5–28/10 2024)

Kateřina STARÁ

Výstava s názvem *Lucia Moholy: Exposures* mapuje život málo známé fotografky narozené v Praze. Návštěvníkům se expozice otevřela v květnu 2024 a sluší se říct kde. Jedná se o galerii Kunsthalle na Klárově, jejíž otevření v únoru 2022 způsobilo nemalé kontroverze – na protest proti jejímu „špinavému“ financování odpůrci mimo jiné demonstrativně pojídali při otvíračce uhlí. Co se týče přínosnosti či relevance celé instituce, doporučuji zmapovat si reakce samotné české umělecké scény, jelikož to není předmětem mého pojednání.

Na výstavě, o které chci pohovořit, spatřuji jednu velkou zásluhu: představuje veřejnosti významnou osobnost, jejímuž významu zdaleka neodpovídá míra všeobecného povědomí o ní. V tom zároveň možná spočívá její velké úskalí – výstavě se dá vyčíst přílišná biografičnost a zaměření se striktně na život jedné osoby. Na druhou stranu, vše, co výstava o Lucii Moholy říká, je alespoň dáno do širšího kontextu – ať už s dějinami fotografie, s avantgardními meziválečnými kruhy, se školou Bauhaus či zkrátka s dramatickým děním 20. století. Její život jako by byl ukázkovým příkladem jednoho z možných příběhů, které mohl člověk s určitými predispozicemi během 20. století prožít.

Obr. č. 1: *Lucia Moholy, autoportrét, 1930*. Černobílá fotografie, 9,4 x 7,3 cm. Bauhaus-Archiv, Berlin. Převzato z katalogu k výstavě: Jordan TROELLER (ed.), *Lucia Moholy: Exposures*, Praha 2024, s. 36.

Lucia Moholy (1894–1989) se narodila v Praze jako Lucie Schulz, do dobře situované židovské rodiny. Jejím hlavním jazykem byla němčina, ale uměla také česky a její rodina se angažovala v česko-židovských organizacích, jako byl spolek Or Tomid. Přibližně ve svých 20 letech se odstěhovala do Berlína, kde působila jako redaktorka a začala se pohybovat v levicových, avantgardních a feministických kruzích. Z konce 20. let pocházejí vynikající portrétní fotografie žen spojených s alternativními tělovýchovnými ženskými školami

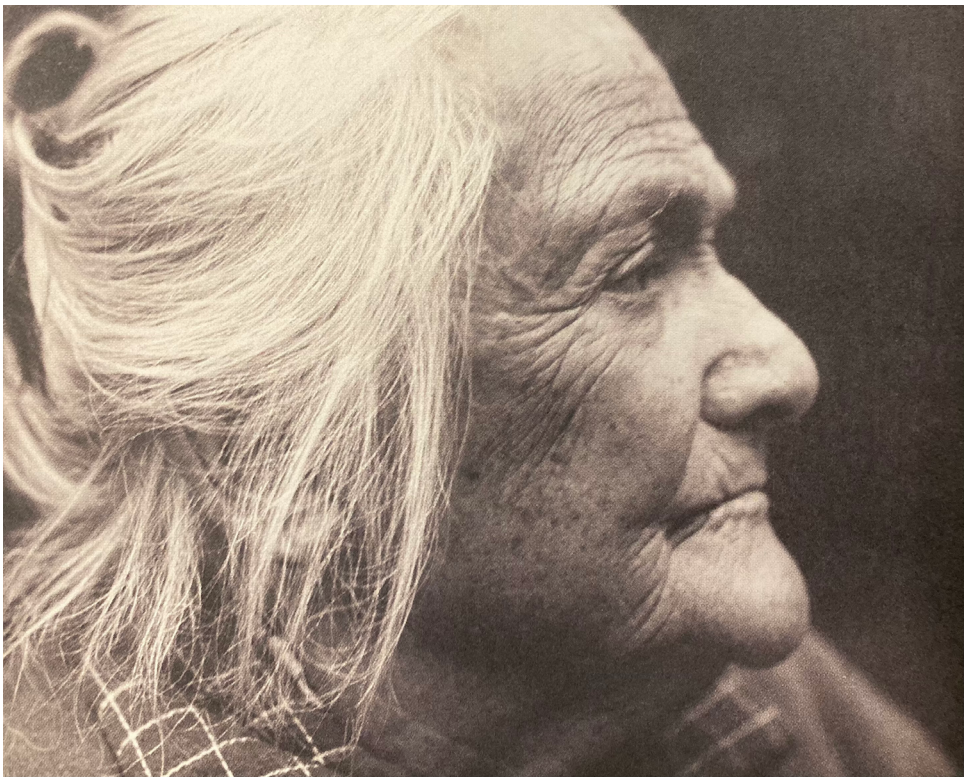

Obr. č. 2: *Lucia Moholy: Clara Zetkin, kolem 1930*.
Černobílá fotografie, 24,4 x 30,2 cm. Fotostiftung Schweiz, Winterthur. Převzato z katalogu k výstavě: Jordan TROELLER (ed.), *Lucia Moholy: Exposures*, Praha 2024, s. 210.

v německém Lohelandu a Schwarzerdenu či subtilní portréty stařičké feministické a socialistické aktivistky Clary Zetkin (1857–1933). V avantgardním berlínském prostředí se také seznámila s maďarským umělcem László Moholy-Nagyem (1895–1946), za nějž se roku 1921 provdala, a když byl povolán do Bauhausu – průkopnické školy designu, architektury a výtvarného umění – jakožto vedoucí kovodílny, působila zde po jeho boku.

Právě na toto její *působení* v Bauhausu se výstava na poměrně velkém prostoru zaměřuje. Ke své škodě však podává poněkud zjednodušený narativ, který zdůrazňuje hlavně dvě skutečnosti: zaprvé, že Lucia Moholy byla upozaděna svým slavnějším manželem, a zadruhé, že po útěku z Německa v roce 1933 byla připravena o své negativy tehdejším ředitelem Bauhausu – architektem Waltrem Gropiem. Ani jednu z těchto skutečností nechci zpochybňovat, obě se zakládají na pravdě a jsou podepřeny archivními materiály, které jsou v expozici také k vidění. Ovšem neprospělo by pídit se podrobněji po motivech zmíněných aktérů? Faktem zůstává, že v některých pracích László Moholy-Nagye – například v esejích o vztahu produkce/reprodukce v umění – je doložitelné Luciino spoluautorství, které v nich

Obr. č. 3: *Lucia Moholy: Clara Zetkin a Theodor Neubauer, kolem 1930*.
Nitrátový negativ, 9 x 12 cm. Bauhaus-Archiv Berlin. Převzato z katalogu k výstavě:
Jordan TROELLER (ed.), *Lucia Moholy: Exposures*, Praha 2024, s. 240.

však nebylo explicitně uvedeno. Proč tomu tak ale bylo? Vystačíme si zde s argumentací patriarchátem a upozaděním žen (nejen) v uměleckých kruzích? Jaké byly pohnutky všech zúčastněných? Sama Lucia ve svých *Poznámkách na okraj* (1972) píše: „pracovní vztah mezi Moholy-Nagyem a mnou byl neobyčejně blízký, bohatství a hodnota umělcových myšlenek sílily v symbiotickém svazku dvou odlišných temperamentů".[1] Jejich vztah byl tedy zřejmě komplexní a neredukovatelný na dualitu výrazného muže a upozaděné ženy. Výstava však tuto otázku jen naznačí a nechává za ní viset otazník.

Lucia Moholy na Bauhausu nikdy neučila a nebývá počítána mezi osobnosti této školy. Krom zmíněné neoficiální spolupráce se svým manželem však pro Bauhaus udělala jednu zásadní věc: fotograficky dokumentovala prostředí školy, její budovy, dílny, ateliéry, vyučující, a hlavně výsledky dílenské práce, mj. tedy designové produkty, které na Bauhausu vznikaly a díky nimž škola získala svůj věhlas. Na svých fotografiích zachytila mj. komplex školních budov a mistrovské domy (včetně detailů vybavení) v německé Desavě, kam Bauhaus přesídlil z Výmaru v roce 1925.

1 Lucia MOHOLY, *Marginalien zu Moholy-Nagy:Dokumentarische Ungereimtheiten/Marginal Notes: Documentary Absurdities*, Krefeld 1972. Český překlad převzat z výstavy.

Obr. č. 4: *Lucia Moholy: Židle z trubkové oceli od Marcela Breuera, 1927*.
Černobílá fotografie, 19,5 x 21,2 cm. Fotostiftung Schweiz, Winterthur. Převzato z katalogu k výstavě: Jordan TROELLER (ed.), *Lucia Moholy: Exposures*, Praha 2024, s. 162.

Tyto stavby jsou dnes zapsány na seznamu UNESCO jako příklady funkcionalistické meziválečné architektury. Výstava bohužel příliš nepřibližuje Bauhaus jako takový – jeho program, principy, ideu či fungování – což by se dalo odůvodnit tím, že počítá s divákovým předporozuměním. Nerozebírá však podrobně ani vztah Bauhausu k fotografii, ani dostatečně nekontextualizuje dobový stav fotografie jakožto umělecké, potažmo teoretické disciplíny, což jsou pro představu přínosu Lucie Moholy důležité aspekty, a proto je tento přínos poněkud těžko uchopitelný. Návštěvník pochopí, že společně s manželem testovali experimentální fotografii, což je ostatně vidět i z vystavených negativů, dobových zvětšenin nebo pro výstavu vytvořených kopií, kterých je ve výstavě obstojné množství. Pochopí také, že během pobytu na Bauhausu pořídila spoustu snímků profesionálně zachycujících prostředí a práci školy. Není mu už ale například vysvětlena charakteristika stylu nová věcnost (Neue Sachlichkeit), který měla Lucia při focení aplikovat. Hlouběji není analyzováno ani její celkové postavení a role v Bauhausu.

Lucia s Lászlem se na konci 20. let vrátili z Desavy do Berlína a jakožto manželé se odloučili. V roce 1933 byl zatčen její tehdejší partner, představitel německé komunistické strany Theodor Neubauer (který byl nakonec v roce 1945 popraven) a Lucia věděla, že musí z Německa utéct. Nemohla s sebou narychlo vzít své

Obr. č. 5: *Lucia Moholy: Bauhaus v Desavě, dílenské křídlo ze severovýchodu, kolem 1926*. Černobílá fotografie, 13,5 x 22,9 cm. Fotostiftung Schweiz, Winterthur. Převzato z katalogu k výstavě: Jordan TROELLER (ed.), *Lucia Moholy: Exposures*, Praha 2024, s. 145.

negativy (poměrně velké, křehké skleněné desky) a odvezla s sebou jen jejich evidenci – jakousi kartotéku, kterou si vedla. Válečná léta prožila v Londýně a domnívala se, že negativy byly zničeny. S koncem války, kdy opět získala přístup k mezinárodním publikacím, však objevila své fotografie např. v katalogu k výstavě o Bauhausu v newyorském Museum of Modern Art (MoMa) z roku 1938. Ukázalo se, že její negativy válku přežily a po rozsáhlé korespondenci jí v roce 1954 přiznal Walter Gropius, kterému tehdy negativy při svém útěku z Německa svěřila a který poté emigroval do Spojených států, že je uchoval u sebe a využíval je pro šíření povědomí o Bauhausu v Americe, ovšem bez zmínky o Lucii Moholy jakožto jejich autorce. Právě tato obrazová dokumentace byla klíčová pro vytváření odkazu a statusu Bauhausu, kterému se těšil a těší dodnes. Lucia Moholy však byla přes dvacet let připravena o možnost nakládat se svým dílem, což jí dle jejích slov působilo profesní a finanční těžkosti. Jak už jsem však zmínila – na to, jaký je této skutečnosti ve výstavě kladen důraz, jsou příliš málo analyzovány motivace ostatních aktérů, např. samotného Waltera Gropia.

To, že byly její fotografie používány bez jejího svolení a přiznání autorství otevírá ještě další téma, které protíná celou výstavu: postavení fotografie jakožto umění. Komu vyfocený snímek patří? Tomu, kdo jej pořídil? Tomu, kdo je na něm vyobrazen? Instituci, v jejíž rámci vznikl? A kdo jej smí využívat? V dnešní době, s rozsáhlými opatřeními ohledně autorských práv, jsou takovéto otázky v praxi nejspíš zbytečné, ale před 80 lety, zdá se, jasno ještě nebylo a mohlo to vést k poškození autorů.

I přesto, že se Lucia Moholy již v mládí odstěhovala do Německa, kontakt s Prahou a s Československem neztratila úplně a výstava se o tento kontakt pochopitelně

zajímá. Udržovala styky s avantgardou okolo Devětsilu a v roce 1929 přijela do Prahy dokumentovat *VI. mezinárodní kongres pro kreslení, uměleckou výchovu a užitá umění*. Při této příležitosti zachytila na skupinovém snímku i T. G. Masaryka. V roce 1933 se pak Praha stala jejím prvním, byť krátkodobým útočištěm po útěku z Německa. Postupně z Prahy emigrovali i její příbuzní a další návštěvu Prahy výstava už nezmiňuje.

Další oddíly výstavy spojuje motiv Lucie Moholy jakožto teoretičky fotografie. V roce 1939 vydala knihu *A Hundred Years of Photography, 1839–1939*, která v českém překladu vyšla právě až k příležitosti výstavy. V útlé knize Lucia nahlíží na dějiny fotografie průlomovým způsobem. Historie technických vynálezů v nich tvoří pouze podklad, nad nímž je pak zdůrazňován vzájemný vliv vývoje doby a fotografie. Tak jako fotografie (po technické i estetické stránce) zrcadlí vývoj doby, stejně tak sama ovlivňuje možnosti percepce světa a zprostředkování dojmů z něj. Fotografie je nahlížena jako médium, které je schopno vypovídat o společnosti a má určitou historickou roli.[2] Moholy tak překračuje technicko-historické i kunsthistorické paradigma a píše místo toho kulturní dějiny fotografie.[3]

Do Luciiny smrti o celých 50 let později fotografie prošla dalším, rozsáhlým vývojem. I ten byla Lucia schopná nadále reflektovat. V průběhu dalších desetiletí se věnovala výzkumu mikrofilmu jakožto média pro ukládání a transfer dat. Stala se tak výraznou osobností dokumentalistiky – disciplíny zeširoka zkoumající možnosti sběru, uchování a distribuce informací – potažmo etablující se informační vědy. V dokumentaci spatřovala způsob, jak dosáhnout plné výměny znalostí a vědění, zejména v rámci vědecké obce, a zároveň jeho zpřístupnění co nejširším řadám zájemců.[4] Od roku 1942 zastávala post ředitelky londýnských Mikrofilmovacích služeb v rámci ASLIB (Association of Special Libraries and Information Bureaux) a z této pozice prosazovala mikrofilm jakožto lehce transportovatelný a uskladnitelný prostředek komunikace a transferu dat během války, která paralyzovala běžné komunikační cesty. Díky tomuto pracovišti se šířily informace rozličného obsahu – od za války těžko distribuovatelných odborných periodik po strategické materiály z Velké Británie do USA. I po válce mikrofilm nadále sloužil k distribuci dat, což mělo význam opět zejména ve vědecké obci, například v oblasti medicíny. Mnohé knihovny a s nimi učebnice medicíny byly za války zničeny a nebyl dostatek papíru na tisk nových. Knihy byly nafoceny na mikrofilmy a ty byly rozesílány do potřebných zemí společně se čtečkami, které umožní studentům medicíny a lékařům jejich prohlížení. Promítání mikrofilmů se mělo dále uplatnit například v zpřístupňování

2 Steffen SIEGEL, *Moderní dějiny fotografie Lucie Moholy*, in: Jordan Troeller (ed.), *Lucia Moholy: Exposures*, Praha 2024, s. 128.

3 Steffen SIEGEL, *Moderní dějiny fotografie Lucie Moholy*, in: Jordan Troeller (ed.), *Lucia Moholy: Exposures*, Praha 2024, s. 127.

4 Annie BOURNEUF, *Informační ekonomika podle Lucie Moholy*, in: Jordan Troeller (ed.), *Lucia Moholy: Exposures*, Praha 2024, s. 172–175.

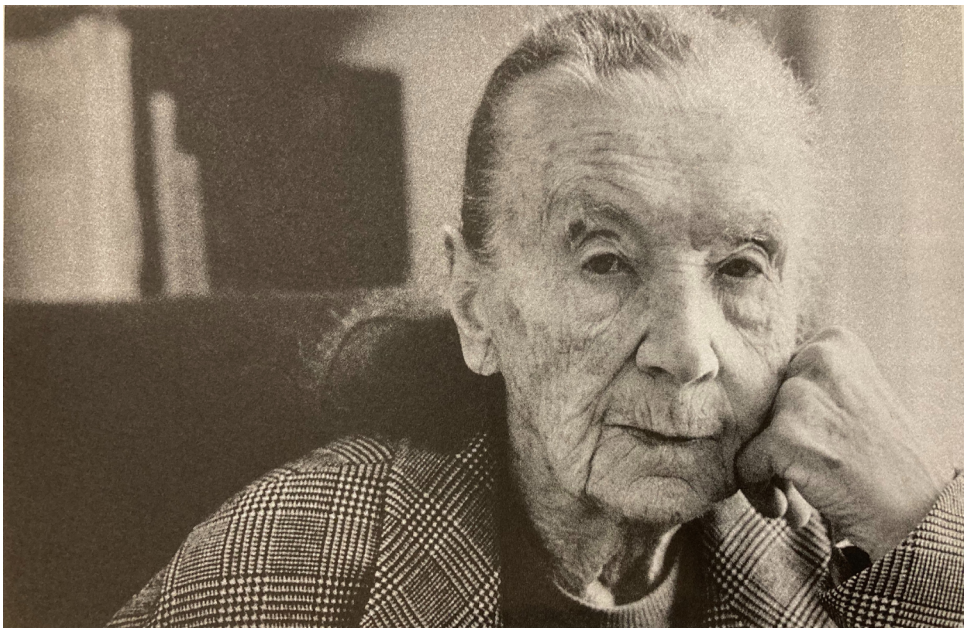

Obr. č. 6: *Lucia Moholy ve stáří. Vera Isler: Lucia Moholy, 1986*.
Vera Isler: Lucia Moholy, 1986. Verein Blaue Blume (Archive Vera Isler) a Balzer projects, Bazilej. Převzato z katalogu k výstavě: Jordan TROELLER (ed.), *Lucia Moholy: Exposures*, Praha 2024, s. 24.

textů lidem s hendikepem.[5] S pověřením UNESCO dále Lucia Moholy vedla mikrofilmovací laboratoř v Ankaře, která se věnovala zejména kopírování starých rukopisů a jejich zpřístupňování pro vědecké a akademické účely. Jistě, efektivita mikrofilmu byla dobově podmíněná a dávno ji předčily jiné způsoby dokumentace a transferu dat, nicméně třeba zrovna v rámci historického bádání jsou mikrofilmy badateli stále občas využívány a výstava důležitost tohoto dnes pozapomenutého média zdůrazňuje velmi dobře. Návštěvník si pomocí dobových čteček může mikrofilmy plné nafocených periodik prohlížet a pochopit tak jejich fungování.

Od konce 50. let až do své smrti pobývala Lucia Moholy ve Švýcarsku, kde se nadále pohybovala v uměleckém prostředí a v posledních dekádách života se jí dostalo zaslouženého uznání alespoň ve fotografických kruzích. Zejména její portrétní fotografie se dočkaly několika výstav. Zemřela v roce 1989 ve věku 95 let.

Výstava dává širší veřejnosti možnost dozvědět se o této činorodé pražské rodačce, která si pozornost jistě zaslouží. Ke škodě je, že to činí pomocí narativu, který působí zjednodušeně, místy až nuceně. Návštěvník si sice může prohlédnout např. vystavené archiválie (korespondenci, dopisy, ručně psané deníky), které mají potenciál tento narativ v dobrém slova smyslu relativizovat a doplnit, ovšem většina z nich je v němčině (některé v maďarštině) a k dispozici není překlad ani do

5 Tamtéž, s. 180.

angličtiny, ani do češtiny, tudíž pro velkou část návštěvníků nemají žádnou informační hodnotu. K výstavě však vyšel také katalog s doplňujícími texty, v angličtině a v češtině, a již zmíněný český překlad jejího díla *Sto let fotografie, 1839–1939*. Pokud tedy návštěvníka výstavy osobnost Lucie Moholy zaujme, obě publikace si může i bez zakoupení v galerii pročíst a přiblížit se tak k odpovědím na některé otázky, které výstava sice nezodpovídá, ale alespoň je vznáší.

Bc. Kateřina Stará
Je na navazujícím magisterském studiu dvouoboru historie (ÚHSD) a němčiny: tlumočnictví (ÚTRL). Snaží se oba obory propojit a zaměřuje se na dějiny českých Němců, potažmo na česko-německé vztahy či na dějiny severních Čech.

KDYŽ JE I VELKÉ PLÁTNO PŘÍLIŠ MALÉ

Recenze filmu Napoleon (2023)

Lucie DVOŘÁKOVÁ

Osobnost Napoleona Bonaparta je bezesporu jednou z nejatraktivnějších a nejvyhledávanějších dějinných postav k umělecké adaptaci. Jeho distinktivní vzezření – dvourohý klobouk, šedý plášť a uniforma – z něj ve spojení se slavnými, všeobecně známými skutky činí jasně rozpoznatelný symbol, jenž nezastupuje pouze jeho osobu, nýbrž celou epochu. Pro umělecké zpracování skýtá období revolučních a napoleonských válek mnoho poutavých příběhů o hrdinství, odvaze i oběti, ale zároveň je opředeno řadou mýtů a romantických představ, jež jeho přitažlivost umocňují. Nelze se proto podivovat nad tím, že tato látka pro umělce nepřestává být zajímavá a neustále probíhají snahy o její uchopení. Nejnovějším pokusem je životopisný snímek *Napoleon* britského režiséra Ridleyho Scotta, jenž vstoupil do českých kin v listopadu roku 2023. Tento ambiciózní projekt, který si kladl za cíl zmapovat život slavného vojevůdci mezi lety 1793 až 1821, však sklidil vlnu kritiky z řad laické i odborné veřejnosti, a to zejména pro značně volné nakládání s historickou látkou a za režisérovy kontroverzní výroky na adresu historické obce.

Snímek *Duelisté*, s nímž Scott na konci 70. let minulého století debutoval, je dosud jedním z historiky nejoceňovanějších filmových zpracování období napoleonských válek, jelikož se mu podařilo poutavě zachytit duch doby a poskytnout divákovi přesvědčivou sondu do hodnotového a myšlenkového světa důstojníků Grande Armée. I proto se dalo očekávat, že režisérův návrat ke kořenům přinese své ovoce. Tato očekávání byla podpořena štědrým rozpočtem 200 milionů dolarů (zhruba 3 miliard korun), který měl potenciál nyní zkušenějšímu tvůrci poskytnout nepoměrně více možností, než jaké měl před padesáti lety. Aby toho nebylo málo, Scott během rozhovorů v rámci propagační kampaně před uvedením snímku prohlašoval, že vzniku filmu předcházel dlouhý výzkum historických pramenů a literatury, díky němuž může říci, že to, co divák na plátně uvidí, bude velmi blízko historické realitě. Místo vyzrálého historického snímku však přišlo zklamání v podobě povrchního, nekoherentního díla, které postrádá jasnou myšlenku, koncept a žánrovou vytříbenost. Snímek osciluje mezi milostnou komedií a psychologickým dramatem, to vše protkáno nepřesnostmi a z historického pohledu absurdně ztvárněnými bitevními scénami s kolísavou kvalitou provedení.

Přenést na plátno život osobnosti, jakou byl Napoleon Bonaparte, je nelehký úkol. Obsáhlost a komplexita dějin diskutovaného období je ve spojení se složitostí Bonapartovy osobnosti, jíž opřádá řada nejasností, téměř nerealizovatelným námětem pro snímek běžné stopáže. Orientaci v látce ztěžuje šíře dochovaných pramenů a nepřeberné množství dostupné literatury, jež se vyznačuje rozdílnou mírou kvality, věrohodnosti a srozumitelnosti, ale i atraktivitou jakožto námětu pro diváka. S tímto problémem se Stanley Kubrick potýkal několik let, než svůj záměr natočit „nejlepší film o Napoleonovi, co kdy byl" opustil z praktických i finančních důvodů.

Dosud tak jedněmi z mála realizovaných pokusů o plnohodnotný životopisný snímek zůstávají němý film *Napoléon* (1927) nebo stejnojmenná kanadsko-evropská koprodukční minisérie z roku 2002, která však i přes svou, v porovnání s filmem štědrou stopáž přesahující 6 hodin byla nucena se uchýlit k řadě zjednodušení.

Většina filmových umělců od záměru zachytit Napoleonův život v jeho plné šíři upustila a upřednostnila zkoumat jeho osobnost v komornějším prostředí nebo v jasně definovaném dějinném okamžiku. V tomto ohledu lze jako příklady zmínit snímky *Austerlitz* (1960) či *Waterloo* (1970), jež zpracovávají konkrétní vojenské události, anebo film *Monsieur N.* (2003), jeden z řady snímků spekulativně pojednávajících o vojevůdcově exilu na ostrově Svatá Helena. Populární jsou rovněž romantické filmy zobrazující Bonapartovy milostné vztahy. Velmi běžně lze císařovu osobnost spatřit v menší vedlejší roli či jako reprezentaci povětšinou antagonické dějinné skutečnosti, proti níž hrdinové daného snímku bojují. Zde jmenujme kupříkladu adaptace Tolstého románu *Vojna a mír* či Dumasova *Hraběte Monte Christa*, *Goyovy přízraky* Miloše Formana, televizní adaptace románové série Bernarda Cornwella o britském vojáku Richardu Sharpovi anebo v tomto ohledu velmi podobné případy adaptací děl Patricka O'Briena a Cecila Scotta Forestera z námořního prostředí.

Scottova snaha pojmout do svého nového snímku vše se nakonec ukázala jako hlavní důvod, proč se *Napoleon* nezařadil mezi úspěšné a přesvědčivé filmové reprezentace svého období. Jak již bylo naznačeno, vměstnat do snímku běžné stopáže tři dekády jednoho z nejbouřlivějších období evropských dějin z pohledu komplexního charakteru, jakým Napoleon byl, se ukázalo jako opravdu nedosažitelný cíl. Ve snaze stihnout vše se tvůrci byli nuceni uchýlit ke škrtům ve scénáři, jež jen prohloubily povrchnost a uspěchanost, s jakými je příběh vyprávěn, a dopustili se řady nepřesností, zjednodušení a dezinterpretací, které znepříjemňují divácký zážitek informovanějšímu publiku a v řadě případů mají negativní efekt na návaznost a logiku děje. Některé chyby, jež jsou ve snímku k vidění, by možná „prošly" a bylo by možné je přisoudit tzv. umělecké licenci, pokud by však Scott v rozhovorech neuvedl, že divák na plátně uvidí „pravdu" a „věci, jak se skutečně staly". Tímto výrokem opravdu mobilizoval kritiku, jež vychází z historické obce a jíž je tato recenze součástí.

Jako těžiště snímku tvůrci zvolili vztah vojevůdce a císaře Napoleona Bonaparta (Joaquin Phoenix) a jeho první manželky Josefiny de Beauharnais (Vanessa Kirby). Vyprávění dominuje romantická linie, reprezentovaná jejich vztahem, zatímco linie „dobrodružná", reprezentovaná vojenskými taženími a politikou, je postavena spíše do role kulis pro linii první. Snímek se bohužel vyznačuje poněkud chaotickou strukturou, jelikož spolu tyto dvě složky vyprávění téměř nekomunikují a spíše než o souvislý, koherentní příběh se jedná o sérii místy až nahodilých obrazů, jež jsou volně spojovány právě postavami jeho protagonistů. Z hlediska uměleckého zpracování je možná logické, že byl upřednostněn pro diváka atraktivní námět manželské lásky Bonapartových před vojenskými a politickými

událostmi, které by svou dobu vystihovaly sice lépe, ale samy o sobě by mohly pro většinové diváctvo působit nudně. Je však politováníhodné, že i přes svůj záměr poskytnou sondu do vztahu jednoho z nejslavnějších párů historie, snímek selhává ve věrohodném vykreslení jejich postav. Dobré herecké výkony Phoenixe a Kirby bohužel nemohly kompenzovat nedostatek prostoru, jenž postavy dostaly pro vyjádření svých emocí, myšlenek a motivací, což mělo za následek povrchní a uspěchané vykreslení jejich vztahu, který tak tvoří nepřesvědčivou páteř snímku.

Pozoruhodným nedostatkem je téměř úplná absence jasně identifikovatelných vedlejších postav a to, že hlavní postavy vykazují jen minimální známky vývoje, což je patrné zejména u Napoleona. To může být částečně dáno i castingem, kdy Phoenix, jemuž bylo v době natáčení 49 let, ztvárňoval jak mladého Napoleona, jenž ve svých čtyřiadvaceti letech vyznamenal při dobývání Toulonu, tak jeho třiapadesátileté já před smrtí. Důvody, proč se zrovna Bonaparte vyšplhal po společenském žebříčku z nižšího důstojníka dělostřelectva až na císaře Francouzů, jsou prakticky zcela opomenuty. Co ho k tomu vedlo? Jaká byla jeho role ve Velké francouzské revoluci? V čem spočíval jeho úspěch? Vztahová dynamika mezi ním a Josefinou je rovněž interpretována svérázně. Snímek dobře zobrazuje Napoleonovu posedlost jeho manželkou, avšak již nesděluje, že její konexe a společenské postavení byly mj. to, co mu pomohlo při etablování se ve vysoké politice. Rovněž bylo vynecháno jeho italské tažení, které jej upevnilo jako vojenskou špičku v rámci francouzské armády. Bonapartův strategický génius je taktéž pouze naznačen. Christopher Nolan přitom diváka se svým rovněž životopisným snímkem *Oppenheimer*, jenž vyšel týž rok, přesvědčil, že je možné natočit hodnotný portrét osobnosti při rozumné stopáži, který poskytne reprezentativní vzorek ze všech oblastí života hlavního hrdiny, a to včetně jeho morálních rozporů, osobního života, vývoje i jeho otisku v dějinách. Je škoda, že *Napoleon* v tomto ohledu neuspěl.

Rovněž je škoda, že snímek nevyužil potenciálu rozebrat Bonapartovu osobnost historicky zajímavějším způsobem a nedostál tak svému deklarovanému žánru. Byl Bonaparte silnou osobností, která dokázala správně využít momentum doby a sjednotit rozvrácenou zemi s dobrým úmyslem pro její lid? Nebo byl vypočítavým kariéristou, jenž kladl na první místo jen vlastní prospěch? Na tyto či další otázky se nám nedostalo odpovědi, nicméně – s trochou práce – lze i zde vypátrat několik inspirativních myšlenek a postupů. Bonapartova postava skýtá mnoho možných úhlů pohledu – tyran, osvoboditel, utlačovatel, vojevůdce, politik, hrdina, zbabělec, manžel… Snímek postupně, více či méně důkladně, představuje všechny tyto kategorie a poskytuje tak divákovi plejádu možných interpretačních rovin Bonapartovy osobnosti, která v řadě případů boří ideál romantizovaného, heroizovaného hrdiny, typického pro většinu dosavadních výkladů. Zatímco většina z nich vyobrazovala Bonaparta pro jeho úspěchy, Scottův a Phoenixův Napoleon je pravým opakem. Jejich Napoleon je komplexním charakterem, jenž v sobě kombinuje odvážnost, chladnost, vášnivost, surovost, ambici i chamtivost, přičemž právě poslední dvě zmíněné vlastnosti představují to, v čem tkví hlavní síla postavy, ale i její největší

slabost. Ačkoliv je Napoleon na jednu stranu vykreslen jako sebevědomý, rozhodný génius, Scott s Phoenixem nám také – a hlavně – představují muže, který je obětí svých vášní, jež ho činí prchlivým, obsesivním, žárlivým, v mnoha momentech dětinským, zranitelným a křehkým. Tento přístup sice divákovi nenabídne mnoho podkladů pro pochopení, kdo byl Bonaparte v kontextu své doby, ale zato ho rozhodně pobaví tato často až absurdní ambivalence, která je i příčinou originality snímku v kontextu režisérovy předchozí tvorby i historického dramatu jako žánru.

Ačkoliv má snímek řadu nedostatků, je třeba ocenit, že si tvůrci zcela nepochybně dali práci s výzkumem literatury a pramenů, jichž je pro toto období dostupných nepřeberné množství. Největšího využití se dočkala milostná korespondence mezi Napoleonem a Josefínou, hojně citovaná napříč celým snímkem. Šikovně vybrané, byť upravené pasáže sloužily jako komentář k dění na plátně i mimo něj a posouvaly příběh kupředu. Avšak z celého narativu filmu je patrné, že použitá pramenná základna byla relativně úzká, zaměřovala se téměř výhradně na zdroje psané v angličtině nebo do angličtiny přeložené a byla značně selektivní. Primárně anglosaská provenience primárních zdrojů patrně nechtěně zapříčinila, že snímek spíše než „pravdu", jíž chtěl režisér zprostředkovat, vypráví o vojevůdci prismatem britské a spojenecké propagandy, což neslouží ve výsledku sympatizujícímu narativu, který se film pokouší nastavit. Je rovněž patrné, že ačkoliv za snímkem opravdu stojí výzkum, zdá se, že tvůrci se ho v řadě případů rozhodli buď ignorovat nebo některé informace interpretovali nepřesně či vyloženě špatně, což má negativní efekt na věrohodnost zobrazovaných událostí.

To, že se výzkum nepodařilo efektivně využít při psaní scénáře, však neplatí pro vizuální stránku snímku, která je rozhodně jeho nejsilnějším aspektem. Zde se opravdu projevilo poctivé studium dobových i pozdějších obrazových pramenů a uměleckých děl, které se promítlo do vzhledu a věrohodnosti kostýmů, jejichž kvalitu je třeba vyzdvihnout, i stavby vybraných scén. Již v traileru jsme si mohli všimnout filmové rekonstrukce obrazu Napoleonovy korunovace ze štětce jeho dvorního malíře Jacquese-Louise Davida nebo naprosto přesného oživení obrazu Napoleona stojícího před Sfingou od Jeana-Léona Gérôma, vrcholného představitele francouzského akademismu. Takto pečlivá příprava a analýza obrazových pramenů je chvalitebná a z filmu vytvořila vizuálně velmi uspokojivý zážitek. Tento přístup má však svá úskalí, jelikož se stále jedná „jen" o interpretaci uměleckých děl, která povětšinou zobrazují realitu subjektivně tak, jak ji vnímali jejich autoři. Kupříkladu známý obraz Adolpha Northena, jehož si tvůrci evidentně povšimli, sice zobrazuje Napoleona ustupujícího mrazivou ruskou krajinou od Moskvy, sedícího na koni ve společnosti jeho vojáků, s nimiž sice zachmuřeně, ale hrdinně snáší nepřízně počasí a hořkou porážku, nicméně z pamětí Jeana Caulaincourta víme, že Bonaparte volil pohodlnější dopravní prostředky (vyhřívané saně), které ho měly co nejrychleji dopravit z Ruska, kde své vojáky ponechal jejich osudu, zpět do Francie. Podobných chyb bychom ve snímku našli více.

Na velkolepé vizuální zpracování tvůrci vsadili i v případě bitevních scén, jež

jsou pro snímek zcela logicky klíčové. Dobré kostýmy, skvělá práce s kamerou a znamenité výkony komparzu však jen stěží zakrývají řadu pochybení, jichž se při zpracování těchto scén dopustili a jež zapříčinily, že bitvy jsou vlastně největším zklamáním snímku. Na první pohled nejpatrnějším nedostatkem je jejich zásadní poddimenzovanost co do počtu vojáků, čímž byla promarněna příležitost diváka uhranout jen samotným rozsahem těchto střetnutí, jichž se ve skutečnosti často účastnily desítky až stovky tisíc osob. Kupříkladu do (ve filmu vynechané) bitvy u Lipska se jich zapojilo přes půl milionu. Tato skutečnost nemá pouze estetický význam, mohla také podpořit Scottovu snahu o zachycení počtu zmařených životů, která je ve snímku redukovaná pouze na statistiku počtu obětí v závěrečných titulcích. Je však nutné respektovat rozhodnutí využívat co nejmenšího počtu digitálních efektů a fakt, že jít Bondarčukovou cestou rozsáhlého komparzu by v dnešních podmínkách bylo nepřiměřeně nákladné. Na druhou stranu k zachycení obrovského měřítka, jakým se tehdejší bitvy vyznačovaly, a chaosu během nich není efektů nezbytně třeba, jak ostatně dokázali tvůrci minisérie *Vojna a mír* (2016), kteří i přes podstatně nižší rozpočet a možnosti představili divákovi vcelku věrohodné ztvárnění Slavkova i Borodina.

Daleko podstatnějším problémem je ledabylé zpracování bitevních sekvencí z hlediska strategie a taktiky. Bitevní scény divákovi nezprostředkovávají žádné plánování ani přípravy, u strategického rozhodování v jejich průběhu tak činí jen velmi omezeně. Kvůli tomu není ze snímku patrné, proč Bonaparte vstoupil do dějin – byl taktickým géniem, jemuž se co do brilance mohly v historii rovnat pouze jednotky vojevůdců. Snímek však selhává tento aspekt vojevůdcovy osobnosti divákovi předat, a to z několika důvodů. Již jsme se zmiňovali o absentujících počátcích Bonapartovy vojenské kariéry. Obléhání Toulonu je sice první bitevní scénou, avšak je podáno značně uspěchaně, což platí i o ostatních bitvách a taženích. Po Toulonu následuje egyptské tažení, kde došlo k poněkud úsměvné záměně bitvy *u* pyramid za bitvu *proti* pyramidám, když Napoleonovo vojsko ostřelovalo pyramidy místo osmanské armády. Spolu s italským tažením byla vynechána i bitva u Marenga, která upevnila Napoleonovo postavení prvního konzula, otevřela mu cestu k dalšímu kariérnímu postupu a vydobyla mu respekt u jeho vojáků. Snímek nás místo toho rovnou přenáší do roku 1804, kdy se Napoleon korunoval císařem, a následně přesně o rok dále na slavkovské bitevní pole.

Největší Bonapartovo taktické vítězství, bitva u Slavkova, bylo tvůrci zpracováno zcela odlišně oproti tomu, co je uvedeno v pramenech a připomíná tak spíše bitvu v Teutoburském lese. Hlavním taktickým prvkem Scottova Slavkova je prolomení ledu Žatčanského rybníka pod prchajícími rakousko-ruskými vojsky. Ačkoliv je pravdou, že k takové události došlo, rozhodně se nejednalo o klíčový prvek vojevůdcovy taktiky a řada výzkumů již dokázala, že se v rybníce utopily spíše jednotky osob, nikoliv tisíce, jak tvrdila tehdejší francouzská propaganda, jíž snímek nekriticky (či záměrně) podlehl. Bitva u Borodina (1812) je dalším příkladem nepřesného zpracování konfliktu a deformuje roli velitele vojska v bitvě. Zatímco

ve Scottově Borodinu Napoleon osobně vede útok kavalerie ve své uniformě od Marenga (patrně záměna bitev v postprodukci), ve skutečnosti na vše dohlížel z bezpečné vzdálenosti. K situacím, kdy se velitelé vojsk takto vědomě vystavovali nebezpečí a tím i riziku, že armáda zůstane bez velení, docházelo zřídka. Po obstojně vyobrazeném ruském ústupu od Moskvy, vynechané bitvě u Lipska, abdikaci a elbské epizodě se Bonaparte vrací zpět do Francie, avšak divák nemá kvůli absenci předchozího kontextu šanci pochopit, proč ho jeho vojáci vítají a tak snadno zrazují restaurovaného krále Ludvíka XVIII. Následující bitva u Waterloo je nejdelší a zároveň nejméně historicky přesnou bitevní sekvencí snímku. Tvůrcům se místo vrcholné bitvy napoleonských válek podařilo zfilmovat spíše něco, co by patřilo do první světové války – dvě armády ve dvou paralelních liniích zákopů, odkud se vzájemně ostřelují, využívají pušek s optikou, kterým se vojenského užití nedostalo ještě několik desítek let, o nesmyslnosti vydaných rozkazů ani nemluvě.

Scottův *Napoleon* se pro své četné nedostatky bohužel nezařadil mezi povedená historická dramata zpracovávající období napoleonských válek. Snímek postrádá pevnou strukturu, jeho postavy dostatek prostoru pro sebevyjádření a vývoj, vyobrazení historických událostí provází řada odchylek, chyb a nesmyslů, které mají negativní vliv na smysl příběhu, který je vyprávěn uspěchaně, a proto povrchně. Nicméně i přesto snímek v jistém smyslu slova překvapí svou nekonvenčností a originalitou. Ačkoliv se tvůrcům nepodařilo naplnit jejich záměr a natočit epické historické drama, poskytli divákovi vizuálně zajímavou, byť uspěchanou psychologickou sondu do charakteru jednoho z nejslavnějších vojevůdců historie, jehož představují jako rozporuplného hrdinu na míle vzdáleného od heroického mainstreamového výkladu, což může být osvěžující. I přestože snímek nezaujme ty, kdo hledají věrohodnou adaptaci historických událostí, může sklidit úspěch u těch, kdo se spokojí s dramatizovanou psychologickou sondou, zasazenou do vizuálně atraktivních kulis.

Bc. Lucie Dvořáková
Autorka vystudovala obor Historie – evropská studia na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde obhájila bakalářskou práci věnující se politice Velké Británie na Vídeňském kongresu z pohledu teorie rovnováhy moci. Během nyní probíhajícího navazujícího magisterského studia dvouoboru Historie – obecné a komparativní dějiny a Politické teorie se věnuje dějinám idejí na přelomu 18. a 19. století.

CÍSAŘOVNA ALŽBĚTA DVAKRÁT JINAK

Lenka HRDINOVÁ

V uplynulých třech letech jako by osobnost císařovny Alžběty Bavorské zažívala renesanci. Stala se tak předlohou rovnou pro dva nové seriály: *Císařovna* (*Die Kaiserin*, 2022) společnosti Netflix a *Sisi* (2021), která se objevila v programu České televize. Režie *Císařovny* se ujali Florian Cossen a Katrin Gebbe a na Česko-Slovenské filmové databázi se těší 74 %, *Sisi* pod režií Svena Bohseho získala 57 %. Nutno podotknout, že oba seriály se dočkaly pokračování, ta ale ze zjevných důvodů předmětem této recenze nebudou.

Vzhledem k tomu, že se v netflixovském programu vyskytuje i jiný, velmi povedený, seriál s historickou tématikou *The Crown* (*Koruna, 2016*), zachycující britskou královskou rodinu, dalo by se čekat, že i série z období druhé poloviny předminulého století se bude snažit držet faktů. Realita je však této myšlence vzdálena stejně jako doba, ve které se příběh odehrává. Děj první série je zasazen do let 1853 až 1854, tedy od momentu, kdy se Alžběta s císařem Františkem seznámí, až po zjištění, že Alžběta čeká první dítě. Oficiální stránky slibují, že „když se vzpurná Alžběta zamilovala do císaře Františka a stala se tak nechtěnou nevěstou, otevřel se jí svět napětí a intrik na vídeňském dvoře". Scenáristka Katharina Eyssen vzala hrubou kostru všeobecně známého příběhu seznámení císaře Františka Josefa I. a bavorské princezny Alžběty během oslav císařových narozenin v letním sídle Bad Ischl, nečekaného zamilování se, svatby prosazené navzdory průvodním okolnostem a napjatého vztahu mezi mladou císařovnou a její tchyní (a tetou) arcivévodkyní Žofií a zasadila jej do prostředí hodného versailleského dvora Ludvíka XIV. Doplnila ji o fiktivní přípravu vraždy císaře nespokojenými dělnickými revolucionáři, kteří do zámku nasadili i falešnou hraběnku z Apafi. Nastavila ji o další dějovou linku zahrnující snahy přehlíženého a zakomplexovaného arcivévody Ferdinanda Maxmiliána o převzetí moci. A z výsledku jedno oko historika nezůstane suché.

Jestli se něco koprodukci povedlo, byla to volba hlavních představitelů. Jak Devrim Lingnau (Alžběta), tak Melika Foroutan (Žofie) jsou ve svých rolích uvěřitelné a vizuálně odpovídají skutečným osobnostem. Na Philipa Froissanta (František Josef I.) se dobře kouká, ale s odstínem jeho kštice bych jej spíše volila jako císařova bratra Maxmiliána. Jako celkem povedené shledávám ještě kostýmy, byť je tedy nemůžeme považovat za dobové. Bohužel tím veškerá pozitiva ohledně šestidílné série končí.

Prvním velkým pochybením jsou kulisy. Absolutně mě zvedá ze židle, když nějaký venkovský zámek vydávají za Schönbrunn. (Stejný příklad je letní sídlo v Bad Ischl, ale přece jen tato císařská vila není natolik ikonická jako vídeňský zámek.) Nepochopitelné a první touché do historikovy hrudi. Dalším úletem je role císařova mladšího bratra Maxmiliána. V první řadě se v seriálu přiznávají pouze dva bratři: výše zmíněný Ferdinand Maxmilián a nejmladší Viktor Ludvík. U něj filmaři využili kontroverzní pověsti a neopomněli obraz malého chlapce zkrášlující svou

matku náušnicemi a sebe sama nakrucujícího se v růžových dívčích šatech před zrcadlem, ale to už je pouze miniepizodka a aspoň se zakládá na pravdě. Ale co provedli s druhorozeným Maxmiliánem, to je další touché. Je zde vylíčen jako neskutečně zakomplexovaný intrikán, na první pohled je to vlastně největší slizoun vídeňského dvora, alkoholik, promiskuita a šmejdík, který se pokusí odloudit bratrovi ženu a vůbec, sesadit jej z trůnu. Krokem, spíš skokem stranou, je dále vyměněná dvorní dáma. Něco takového, aby byla na vídeňský dvůr propašována revolucionářka z dělnického prostředí pod ukradenou identitou urozené hraběnky, nebylo samozřejmě možné z nejednoho důvodu. Stejně jako plánovaná vražda císaře v jeho sídle. Absolutní ránu na solar ovšem historik utrží ve chvíli, kdy se ukáže, že je rakouský císař nemanželským synem arcivévodkyně Žofie a švédského prince z Vasy, který přijede na svatbu, aby byl u okamžiku, kdy se žení jeho syn. Čert už pak vem, že měla Alžběta trávit čas na večírcích svého švagra, po kterých se ráno vracela do svých apartmá tak opilá, že nebyla ani schopna vyjít sama po schodech. Že údajná hraběnka Apafi shodila jinou dvorní dámu z balkonu, když ji měla odhalit. Že je zde Alžběta vykreslována na jednu stranu jako sex milující bohyně a na druhou jako skoro svatá hrdinka (podoba s Kristen Stewart v hollywoodském megahitu *Sněhurka a lovec* asi čistě náhodná) či že vyjde mezi shromážděné dělníky, aby jim oznámila, že je těhotná, a naklonila je tak na stranu svého muže a monarchie. Tím, díky bohu, celá série skončí. Historik si utře zpocené čelo, aby se o něj vzápětí pokoušely mdloby, protože zjistí, že se pracuje na pokračování.

Po tomhle zážitku si člověk říká, že jej nemůže zpracování *Sisi* (2021) koprodukované německou a rakouskou společností v režii Svena Bohseho nemile překvapit. A ono může. Za vše hovoří již úvodní obraz a v něm masturbující Alžběta, které v té době bylo sotva patnáct let a která sotva mohla v daném prostředí se šlechtickou výchovou znát to, co znají dnešní mladiství. V dalších dílech se ještě přitvrdí, když mladičká vévodkyně navštíví nevěstinec, aby od prostitutky zjistila, jak uspokojit svého budoucího chotě, a nakonec z ní udělala svou komornou, která vzápětí do Hofburgu propašuje dildo. Prvoplánová snaha šokovat diváka a zobrazení sexu je zkrátka sázka na jistotu. Ale v případě příběhu z 19. století tak trochu mimo mísu. Poté se opět dostáváme k asi obecnému problému s kulisami: Bad Ischl není Bad Ischl, zámek Possenhofen není Possenhofen. Naštěstí Hofburg a Schönbrunn jsou zobrazeny ve své podobě. Skutečné reálie mají význam asi stejně nicotný jako u *Císařovny*. Také tady si autoři pohrávali s myšlenkou plánované vraždy císaře, tentokrát ze strany maďarských vzbouřenců. Ti se dokonce měli dostat do blízkosti letního sídla, kde napadli lesem procházející se Alžbětu, již zachránil až František Josef se svým pobočníkem, který císaři tyká a neustále mu vnucuje své názory.

Tato série se může opírat o hlavní představitelku Dominique Devenport (Alžběta), která se mi jakožto mladinká vévodkyně dokonce líbí ještě víc jak Devrim Lingnau na Netflixu, ale o mužském protějšku se moc hovořit nedá. Nejen že Jannik Schümann (František Josef I.) není tak úplně sympatického zjevu, ale jako císař ani neodpovídá dobové představě ultrakonzervativního mladíka naslouchající

radám své matky. Tento František Josef je drsným machem, neempatickým až krutým vladařem, ve svých pokojích přijímá více než jednu milenku najednou, navštěvuje nevěstince a osobně atakuje ruského vyslance při vídeňském dvoře. Absolutní hloupost a nagelovaná patka to pouze podtrhuje.

V obou případech se tak dá shrnout počin filmařů do několika vět: pokud není divák příliš náročný na historickou skutečnost, nevadí mu místy až fantasmagorické výmysly, nemá v úmyslu nikdy ani na okamžik přičichnout k historii, ale hodlá strávit několik hodin u obrazovky a sledovat jakýsi smyšlený příběh, kde se hlavní hrdinové jmenují shodou okolností jako někdejší vladařský pár, může si s klidem jednu z těchto verzí pustit. V opačném případě důrazně nedoporučuji.

Mgr. Lenka Hrdinová
Doktorandka na ÚSD FF UK s poměrně překvapivým tématem Rod Kinských ve 20. století. Byly to dějiny elit a každodennosti, co ji přivedlo ke studiu historie, aniž by měla tušení, že se to takto jmenuje a hlavně, kam až ji to dovede.

PAUL JOSEPHSON: STUDYING HISTORY OF SCIENCE IN RUSSIA AND THE SOVIET UNION

Kateřina FANTOVÁ

Paul Josephson is an American historian who focuses on the history of science and the environment and also on Russia. He has published many books and articles concerning his field and is considered a household name. He and I talked on the 3rd of May 2024 after a History of Science seminar organized by the Masaryk Institute of the Czech Academy of Sciences. This interview has been authorized.

When you started studying history, what was your journey into focusing on the history of science, environment, and technology? When you were a student, it wasn't even a field, right?

Yes. I went to a liberal arts college in Ohio. I was largely in the biology department. It was one of six majors I tried. There was a student strike against the administration in the early 1970s in which Maoists, Stalinists and others took part. I didn't know Marx so I moved to the philosophy department and began to study Marxist theory. Marxist theory got me interested in Russian history. I was still studying biology. As I came close to the end of my college career, I decided to become a history major and study the Soviet Union.

Then, when I was in graduate school, working on a master's, I suddenly realized that I could study Marxism, science and history all at once. I didn't really know there was a discipline called history of science. The journal *Technology and Culture*, for example, had been published, I think, only since 1959 - that was its first year. And this is the early '70s. That's only 14 years. So, I began to study science in all of the papers I wrote in the courses that I took, and eventually entered a history of science program at MIT, where I thought I'd write a history or the reception of relativity theory and quantum mechanics in the Soviet Union in the 1920s and '30s, which is what I did.

Why is it important to you to study the history of science? To study it not just from the point of the inventions made but also from the cultural and political background?

More generally, science is funded to the billions and billions and billions of dollars by governments, by corporations trying to make profits. It's a major economic sector. We need to understand that. Second, many of its practitioners believe it's an objective endeavor. They're just seeking the truth. Historians of science understand that money shapes science, the biases of persons shape science, the absence of women and people of color until recently in science shapes science. And so we have an obligation to study the history of science and technology as crucial to society and yet also as another social and cultural institution. And the Soviet Union is just a perfect place to study science because the experience is so fraught with danger and

passion and scientists being arrested and working on the atomic bomb to get parity with the United States. [As one example, consider] Lysenkoism, which rejected genetics in the late 1940s. There's so much going on. It's so damn interesting.

When I entered the history of science and technology, it was during the Cold War. So there were also selfishly good prospects that I would find a job somewhere with my special knowledge. I did not want to work for the intelligence agencies, the CIA, for example. I was lucky to get an academic job because competition for an academic job was so severe. When I applied for my professorship at Kolby College, where I ended up, there were 90 applicants for this position. They chose me, but they could have chosen someone else, equally as good.

Your work focuses on Russia and the Soviet Union. You mentioned the belief that science should be international and impartial, but that's not always reality. Is there a difference between the role that science plays in Russia and the Soviet Union to the one that it plays in other countries? Is it more political in Russia or maybe less?

It's always more political in Russia. On the other hand, I've written a lot, and I've done a lot of research. I've written 16 books. In a few of the books, I make the case that the Soviet Union is more unique than it is like other places in the world in terms of science and engineering. But in other books I've written, I've made the argument that it's the science and technology that are so powerful and directing, almost a technologically determinist argument. So, I go back and forth on that as well. But clearly, it's a different kettle of fish or kettle of scientists, where politics plays an important role.

I should also point out that I got tired of working just on the Soviet Union. When the Soviet Union broke up, I moved to different fields, and I'm very politically active, and my brain goes wherever it wants. I was trained as a historian of physics. I became a historian of technology and an environmental historian. And then I also like to write about interesting things. I would say that every other project I do is Russia Soviet and then something else. So, for example, I've written a book called *Traffic*, which is a history of speed bumps in the roadway.

And it's a metaphor for saying that society needs speed bumps when engineers say, we need to go this way. I say, Let's put a speed bump there. Let's slow down and decide if it's good for society. I've written a history of fish sticks, and I've written this history of chickens, of sports bras, and a couple of other things. So, I write about both the former Soviet Union and new things.

How much do you think the attitudes have changed over the years, regarding your research into the history of science in Russia? Most of today's students cannot imagine going into archives in Moscow or St. Petersburg. Was it easier or more difficult in the past?

When you went to the Soviet Union during Soviet times, it was very hard. There

was a game that the archivists played with you, about whether you could have the material you requested, how many folders they would give in a day. You really had to know your stuff or, as a historian would call it technically, you really had to know your shit. So, I knew my shit and I was also very lucky. For example, I've worked on the history of physics, which - Soviets aren't going to let you go into archives. And furthermore, I was not accepted into the exchange programme, my then-wife was. So, I got a visa that said 'spouse of a scholar'.

And yet, they interfered with her research on 19th century peasant studies, and they allowed me to do my research. I talked my way into archives. I met a historian of physics, who worked in the physics institute, who was a delightful scholar and a good man, and he helped me. So from the start I had archival access.

And then, as the Soviet Union broke up, I kept on going back. Russian archivists think I am a good guy, I've been in the archives that are in the provinces, not in Moscow and St. Petersburg - in institutions, in the far north, in Siberia. I've always had luck and access. But with the war and invasion of Ukraine, I think it's unsafe for an American to go. With the war, I think young scholars should not do Russian topics that require archival research. They can still do topics on Russia, and there's a lot of stuff online. They can do Ukraine, many of the Ukrainian archives have been digitized, but they should not go to Russia. It's disappointing but you don't support a murderous regime.

Your most recent book, *Hero Projects*, came out just a month and a half ago, in March 2024. It tracks the mega-projects of the Russian Empire, the USSR and the Russian Federation. One of chapters concerns the Crimean bridge, which was built to connect the annexed Crimea peninsula to the Russian mainland, and later damaged multiple times during the war. What does the bridge and its damage mean to Putin and Russia in general, especially in the context of the attack on Ukraine?

Well, the bridge hasn't come down. I'm hoping that for his (Putin's) birthday this October, the bridge will come down. But - the book talks about how these big projects for resource development, transport and so on, all serve military purposes in one way or another. And the Crimean bridge specifically. In that chapter, I talk about engineers and bridges as being a military tool, and the construction of the Crimean bridge. Hitler tried to build one there too, and Stalin did as well. Putin succeeded - and he drove the first truck over the bridge. Isn't that surprising? That they orchestrated Putin to drive over the bridge.

My hope is that with the aid Ukraine now has, they will bring that bridge down. And hurt Russia and its pride.

Previously, you have also written about the Russian relations to the environment. An overarching theme you mention is Russia's tendency to take absolute control of whatever natural resources it has available. Maybe in other

countries we try to understand the environment and their place in it, but not in Russia. How does this impact the way people think about themselves and their relation to the environment?
Well, you know, people everywhere have a NIMBY attitude towards environmental problems - "not in my backyard". But it is true that essentially since the time of Peter the Great, the state has seen natural resources, forests, now oil and gas, platinum, water resources, what have you - as crucial to state power. Anything or anyone that gets in the way of development programs will be looked at with suspicion. In the Soviet period, of course, dissent was prevented. In the 1990s, under Yeltsin, there was much more openness and discussion and public participation, but we've moved to a stage again where the state has basically prevented public protest. The Putin government considers any NGOs that get funding from the west to be foreign agents, which is as bad as it sounds. That way they prevent significant opposition to Russian development the way they prevented opposition prevented under Soviet power.

And people of course want a clean environment; they especially want it for their children. Russians have had to live with very bad environmental situations. According to a state report I recently saw only 1% of drinking water in Russia today actually meets state standards for health. This just goes to show the dangers of the absence of public input into environmental problems. Not saying the public knows everything, but when you make officials, businesspeople, engineers, and others understand that they're moving too quickly, they don't see the impacts on local people and cultures - that's better than a situation than what you have in Russia where everything is for the state and the state is pursuing military programs.

If there was some advice you could give to current students of history, who are maybe for the first time encountering and becoming interested in history of science, what would it be?
I have fairly standard advice along those lines - as an historian of science I want to see more historians of science. But what I tell students with a humanistic background is that the humanists have just as much right and responsibility to study science as an institution, as a field of research, as part of culture, and point out its strengths and weaknesses. Scientists must study the humanities in order to participate as full members in society. Those are grotesque simplifications, but with humanists and scientists speaking together, there's a much greater chance that the outcomes at the end will reflect broader social, cultural, political values like democracy, freedom, equity, equality and justice.

I just finished a book called *Race, Gender and Technology in the Internet Age*, and the whole book is about how we see racial and gender inequalities appear, even in the simplest objects that we think must be entirely free of bias. We need more students today studying these things in the Internet age to make sure that we all live in a better place tomorrow.

Kateřina Fantová
Je studentkou historie na ÚSD FFUK, kde momentálně píše svou bakalářskou práci na téma vědců v 19. století. Studiu dějin vědy a technologií by se chtěla věnovat i nadále.

ROZHOVOR S PROFESOREM MARTINEM NEJEDLÝM O LIŠÁCÍCH, HISTORIKOVĚ PRÁCI A PSYCHOANALÝZE KARLA IV.

Matěj HRŮZA

Martin Nejedlý působí jako profesor na Ústavu českých dějin FF UK v Oddělení starších dějin. Zabývá se kulturními dějinami středověku 13–15. století a literárními díly jako historickými prameny, zejména se zaměřením na česko-francouzské vztahy. Je zároveň členem redakčních rad a vedoucím ediční řady *Medievistika* v nakladatelství Karolinum, vydávající současné zahraniční tituly o dějinách středověku.

Jaký obraz se utvoří v historikově mysli, když v hovoru uslyší slovo „lišák"?
Vybaví se mi samozřejmě slavný hrdina středověkých literárních příběhů Renart, filuta a šibal, který každého dokázal napálit a vždy zvítězit nad silnějšími zvířaty a také nad lidmi – oblíbená literární postava dětství Karla IV. a Blanky z Valois, o kterém si četli.

Takže se jako historik nyní zabýváte „zvířátky" ve středověku a liškami specificky? (Můžeme zmínit četné studie o *Románu o lišákovi* či konferenci pořádanou v Praze roku 2019 zaměřenou na „lišáky" v dějinách.)
Téma „zvířátek" mne doprovází už dlouhá léta, protože pro středověkého člověka byla důležitá stejně jako rostliny ve středověké symbolice. Vzhledem k tomu, že na ně často narážím v rukopisech, které studuji, se jim i jako historik věnuji. Nejedná se totiž o marginálie, jejich četné vyobrazení znamená, že nesly specifický smysl, který nám pomůže se době přiblížit.

V čem nám tedy pomáhá tato symbolika poznat středověkého člověka?
Tak například ve středověkých rukopisech jsou velice časté iluminace zvířat na okrajích rukopisů jako marginální iluminace a pro historika je přitažlivé pochopit

Obr. č. 1: *Iluminace z francouzského rukopisu Románu o lišákovi ze 14. století.* Le Roman de Renart, Bibliothéque nationale de Paris, sign. Fr. 12584, fol. 42.

jejich sdělení. Proč třeba u vážných biblických příběhů jsou opičáci a vedle nich králík nebo zajíc na loveckém koni – nebo dokonce na loveckém psu! Pochopení středověké mentality na tomto základě představuje výzvu a je mnoho různých teorií a interpretací, které vypovídají o možných objednatelích díla (u zmíněného „obráceného" světa zvířátek se mluví např. o ženách), o chápání víry nebo představách člověka o fungování soudobé společnosti.

Můžete moje informace doplnit a podělit se se čtenáři více do hloubky, na čem v současné době pracujete?
Obecněji bych řekl, že pomalu ale jistě připravuji monografii o pobytu Karla IV. na francouzském královském dvoře v letech 1323–1331. Zajímají mě zejména literární skladby, které četl, tedy mimo jiné ten lišák – což bylo mimochodem dílo pro dospělé –, ale i příběh Roberta Ďábla, jehož překlad je už hotový a dokončuji pouze předmluvu k českému vydání.

Tematicky se tedy jedná o mládí Karla IV. – dobu, kdy jej vychovával Pierre Roger de Rosieres, budoucí papež Kliment VI. a kdy se z Karla stala výjimečná osobnost. Karel byl od malička mimořádně nadaný, ale tím, že získal možnost se po léta vzdělávat, což nebylo obvyklé v královských rodinách, vyrostl ve zcela jedinečného vladaře. A toto období formování Karla IV. a literární díla, která jej utvářela, představují základní podklady mého bádání.

A můžete čtenářům přiblížit jeden z těchto zdrojů, záznamy vychovatele Karla IV., jako historický pramen?
Jsou to pracovní zápisky, osobní deník Pierra Rogera, kde se objevují poznámky o tom, co si chystal jako lekce pro Karla IV, tedy jakým způsobem jej vzdělával nejen intelektuálně, ale i v praktických dovednostech. Ačkoliv je to zatím nevydaný pramen, je patrné, že představuje právě pro rané vývojové období Karla IV. nezanedbatelný zdroj.

Dále Vás také zaujaly rodové pověsti Lucemburků – o Meluzíně jste sepsal monografii a nyní připravujete zmíněný překlad Roberta Ďábla. Jak Karel IV. reflektoval tyto příběhy?
Meluzína určitě utvářela Karlovu osobnost, protože to byla zakladatelka jeho rodu, ke které se hlásil. I když velká skladba ve francouzštině je až z 90. let 14. století (objednaná Jeanem z Berry a Joštem Moravským), je bezpečně doloženo, že si Karel s Blankou nějaký příběh o Meluzíně, snad uložený v královské knihovně, četli. Konec konců v posledních letech života kladl důraz také na svůj přemyslovský původ. Je známé, že na Vyšehradě byly uloženy mošna a lýkové střevíce Přemysla Oráče a spekuluje se, že jeden ze zlomků Dalimila v Národní knihovně byl zhotoven právě pro mladého Karla. Nicméně bych řekl, že on se rovnoměrně hlásil k oběma rodům. Dodnes, když se půjdete podívat na výstavu *Příběh pražského hradu*, tam najdete dlaždici s Meluzínou v podobě draka, s největší pravděpodobností

Obr. č. 2: *Pierre de la Rosieres pro poznání „vzdálených" Čech užíval například i encyklopedii Bartoloměje Anglika (1447), v níž se nachází heslo Bohemia. Na obrázku je zobrazena její iluminace zachycující rozmanitost světa.*
Kniha o vlastnostech věcí, Bibliothéque nationale de Paris, sign. Fr. 134, fol. 169r.

z Karlových úprav během 50. let. I takto symbolicky se tedy hlásil ke svému původu, což bylo pro něj viditelně důležité, a podobných příkladů známe více.

Vám jako historickému antropologovi přísluší také rekonstruovat mentalitu tehdejšího člověka. Můžeme říci, že při podobném zkoumání se z historika zčásti stává psychoanalytik malého Karla a osob kolem něho?

Do jisté míry můžeme, protože si dokážeme představit, že ten sedmiletý chlapec, který byl v roce 1323 odeslán z Křivoklátu do Paříže, neměl úplně lehké dětství. Už předtím byl odňat matce a Elišku Přemyslovnu již nikdy neviděl, pokud jde o otce, tak víme, že se často s malým Karlem ani nechtěl setkat, ačkoliv byl sám v Paříži. Takže i když později otec a syn dokázali najít společnou řeč a vystupovat společně v diplomatických jednáních, tak se historik může vážně zamýšlet, jak složitý byl Karlův vztah k rodičům. Ale například také soužití s francouzským králem, labilním Karlem IV. Sličným, který neměl potomky a s nímž končila kapetovská dynastie, muselo být pro Karla velmi složité. Často zanedbávaná je však postava Karlova tchána., Karla z Valois. Byl zcela mimořádným mecenášem a podporovatelem umění, objednal si třeba velkou heroickou skladbu o Charlemagne, dílo, které ovlivnilo Karla IV. a jeho velkou úctu ke Karlu Velikému. Tyto jednotlivé osoby a jejich duševní rozměr pak mohou historika oslovit, pokud by šel směrem zájmu o psychologii postav. A konečně i samotné zápisky nám vypovídají mnohé o chování a reakcích malého Karla.

Sdílíte názor jednoho z hrdinů Vaší knihy, G. Chastelaina, že historik by měl jako tkadlec sestavovat texty a vézt čtenáře k poznání podstaty, kombinovat a kompilovat?

Souhlasím s ním v tom, že by historik – a v tom je Chastelaine inspirativní, protože on byl profesionálním historikem, což my zde jsme také – měl navazovat na svoje předchůdce. Samozřejmě musí znát jejich práce, ale měl by se zároveň snažit přinést něco svého a vézt čtenáře k aktivní „spolupráci". To znamená, a opět jsme u těch pramenů, používat netradiční prameny buď literární nebo výtvarné tak, aby vzniklo něco nového. Ale jinak si myslím, že například má smysl psát další monografie

o Karlu IV. nebo Janu Lucemburském, protože každý historik může přinést pohled, který ještě neměli jeho předchůdci.

Ve svém rozhovoru s Jacquesem Le Goffem Vás zajímal jeho náhled na budoucí perspektivy česko-francouzské spolupráce v oblasti historie. Jak byste sám odpověděl na tuto otázku?
Samozřejmě Univerzita Karlova i naše fakulta má s Francií velice intenzivní styky. Třeba v těchto dnech podávám návrh na projekt meziuniverzitní spolupráce se Sorbonnou a Ženevskou univerzitou, který má být zaměřený na gotická hlavní města, tedy 13–15. století. V rámci tohoto evropského projektu, pokud uspěje, bych jednak působil příští rok dva měsíce na Sorbonně jakožto hostující profesor a pracoval bych tam na své monografii, a hlavně bychom následně uspořádali jarní školu (v současnosti dochází k podobné akci zaměřené na barokní města), která by byla v dubnu 2026. V jejím rámci by k nám přijeli studenti a pedagogové ze zmíněných univerzit a pořádali bychom přednášky a také návštěvy normálně nepřístupných gotických památek Prahy.

A nacházíte v současné literatuře či proudech bádání slibné body hodné pozornosti?
Určitě ano, jedná se zejména o tituly, které navrhuji na překlad do edice *Medievistika*. V současné době, jde už o dokončený překlad, mohu zmínit například švýcarského historika, mladého, ale velice zajímavého Loïca Cholleta a jeho dílo o pozdních křížových výpravách, o tématu u nás relativně málo prozkoumaném nebo zkoumaném hlavně z hlediska husitství. Zde jsou právě tyto národní dějiny zařazeny do širšího kontextu. Dalším slibným autorem je pro mne Xavier Hélary a jeho dílo o templářích. Jistě se o nich napsalo už mnohé, ale jemu se myslím podařilo zachytit celou obtížnou problematiku z nového, pregnantního úhlu pohledu. Příští rok bude také k disposici kniha paní profesorky Crouzet-Pavanové o 13. a začátku 14. století v Itálii. Není to tedy doba renesance, ale epocha jí předcházející – Itálie Giottova a Danteho – autorkou zachycená nejenom v rámci uměleckého, ale i hospodářského a společenského vývoje. Právě tyto tituly mě zaujaly, a proto jsem se rozhodl je také zpřístupnit českým čtenářům.

Myslím, že i Vy jste součástí této inspirativní produkce. Byl výběr profesního směřování a specializace odrazem Vašeho charakteru?
Bezpochyby to můj osobní charakter odráží, protože se domnívám, že není nikdy náhodné, jaká témata si historik volí a jak k nim přistupuje. I třeba v tom, že osobnosti, o kterých píši, jsou často literáti a já sám věřím, že mám určitý skromný literární talent, neboť jsem v mládí psal poesii. Ale pokud jde o historickou antropologii, v té vystupuje přímý francouzský vliv. Když jsem v roce 1990 přišel do Francie studovat doktorát, podařilo se mi zapsat na školu, v níž působil Jacques Le Goff a která byla a stále zůstává výspou historické antropologie.

Matěj Hrůza
V současné době je studentem prvého ročníku bakalářského studia sdruženého oboru Filosofie – Historie na FF UK. V obecném rámci ho zajímá problematika *intellectual history* zasazená do kontextu umění a duchovnosti dané doby, specificky pak dynamika a historická podmíněností vývoje východokřesťanské spirituality a myšlení, s přihlédnutím k jejímu vrcholu v 19. století. Vedle bádání v oboru by byl rád činný i v oblasti překladu.

JAKÉ TO JE STUDOVAT HISTORII NA SORBONNĚ

Markéta PROŠKOVÁ

Sorbonna je rozsáhlý historický komplex v centru Paříže, ve kterém od konce 12. století sídlila teologická fakulta Pařížské univerzity. Roku 1970 se Pařížská univerzita rozdělila na mnoho menších univerzit. V prostorách Sorbonny se tak usadila univerzita Paris 1 Panthéon-Sorbonne, nejznámější francouzská univerzita soustřeďující se na humanitní a sociální vědy, na které jsem měla příležitost strávit čtyři měsíce bakalářského studia. Překvapivě nebylo nikterak těžké se na Sorbonnu jako zahraniční studentka dostat. Vybrala jsem si ji primárně z jazykových důvodů, ale mimo to má Panthéon-Sorbonne v rámci výuky historie výborné hodnocení. Právě průběh a formu studia historie představuji v této reportáži, spolu s několika málo poznámkami ke studentskému životu v Paříži.

Většina studentů na Sorbonně si jako formu bakalářského studia volí dvojobor. V prvních dvou letech bakalářského studia historie se studující zabývají dějinným přehledem od starověku po novověk včetně hospodářských a sociálních dějin každého období. Zájem o hospodářské a sociální dějiny je tak mezi studenty vyšší než v Čechách, a to hlavně díky oblibě dvojoboru ekonomie-historie, navazujícího na tradici školy Annales. Ve třetím ročníku bakalářského studia si Francouzi vybírají pouze povinně volitelné předměty. Do tohoto ročníku jsou vždy zařazeni právě i studenti a studentky z Erasmu, aby si mohli sestavit libovolný rozvrh. Ten si tvoří ještě před odjezdem na Erasmus. Zápis pro výměnné studenty neproběhl elektronicky, ale výběrem z dlouhého katalogu předmětů, které následně zapsali bez ohledu na kapacitu francouzští koordinátoři. Přístup k ENT (Environnement numérique de travail), pařížskému „SISu“, jsme získali až později. Kromě funkcí

Sorbona s observatoří
Foto Markéta Prošková

českého informačního systému obsahuje ENT navíc v rámci aplikace mail a podobnou platformu jako je Moodle. Mně osobně vyhovovalo mít vše na jednom místě a zdálo se, že sorbonnští studenti i profesoři pracovali s EPI bez problémů.

Třeťáci, se kterými jsme chodili do školy, museli navštěvovat zhruba šest předmětů, studenti na Erasmu pouze tři nebo čtyři. Každý předmět se skládá z hodinové přednášky a dvouhodinového semináře, jež na sebe časově i tematicky navazují. Velmi příjemný je jednotný bodovací a hodnotící systém předmětů. Student má za úkol získat během semestru tři známky, jednu vždy za tzv. „midterm" neboli první zkouškové období uprostřed semestru, a další například za eseje, referáty či četbu článků. Z práce během semestru nakonec vznikne průměrná semestrální známka, která se ještě jednou zprůměruje se známkou ze závěrečné zkoušky. Tímto poměrně striktním systémem student získá studijní výsledky. Známkuje se za pomoci bodů, nejvyšší skóre představuje 20/20 bodů, minimální průměr všech získaných známek pro splnění předmětu byl pak 10/20. Černé na bílém to nevypadá tak špatně, avšak 20/20 prý téměř nikdy nikdo nezíská. Vyučující ze Sorbonny považují za opravdu dobrý výkon 15/20 bodů, průměrný 12/20 a není neobvyklé, že studenti v úkolech během semestru nasbírají méně než hraničních 10 bodů.

Přednášky probíhají srovnatelně s našimi pražskými, ale na seminářích se neustále pracuje s prameny. Vyučující si běžně připraví pramen k tématu, který pak některý ze studentů zpracuje. Rozbor pramene neboli „komentář k textu" má jasný metodologický postup a osnovu. Tuto metodologii aplikují na Sorbonně na všechny úkoly i zkoušky. Cvičení komentáře k textu se v různých formách opakuje až k dosažení dokonalosti. Na rozdíl od studentů a studentek historie na Univerzitě Karlově nečtou francouzští vysokoškoláci žádnou povinnou četbu. Byli tedy výborní, co se práce s prameny a kritického rozboru textu týče, ale častokrát jim chyběly faktografické znalosti, které získáváme četbou my. Setkat se s odlišnou formou výuky bylo nejvíce obohacující zkušeností z pobytu.

Osobně jsem si zapsala čtyři předměty typu pražských povinně volitelných předmětů. Oproti PVP však byly předměty mnohem podrobnější. Kupříkladu jsem si zvolila předmět *Historie latinské Ameriky v novověku* a celý semestr jsme se zabývali rozpětím deseti let. Bohužel na Sorbonně nevedou sylabus, takže student předem netuší, do čeho vlastně jde. Takto jsem protrpěla předmět *Současné hospodářské a sociální dějiny*, ze kterého se vyklubal předmět o fiskální politice Francie v 60. letech minulého století… Až na tento přešlap mnou vybrané předměty byly velmi poutavé, dobře připravené a komplexní. Lze říct, že odkaz historické školy Annales tu je stále patrný.

Je zajímavé, že francouzští třeťáci, se kterými jsme chodili do školy, nepsali bakalářku jako čeští třeťáci, ale místo toho vytvářeli tzv. „desky ke státnicím". Do těchto desek vkládali své nejpovedenější práce vytvořené v uplynulých třech letech na jimi navštěvovaných předmětech. Podle kvality těchto desek následně rozhoduje škola o jejich přijetí na magisterské studium. Francouzští studenti mají výhodu, že Sorbonna v současnosti spolupracuje s několika zahraničními univerzitami,

například s tou mnichovskou, a pro budoucí magistry existuje možnost získat titul kombinovaným studiem na Sorbonně a jiné univerzitě. Magisterský titul z historie vnímají ve Francii velmi odlišně než v České republice. Překvapilo mě, jak prestižně se na něj nahlíží. Historik s tímto titulem nalezne uplatnění krom v oboru i v kultuře, médiích či politice. Otázkou však zůstává, zda jde o prestiž povolání historika či titulu ze Sorbonny.

Chodba Sorbony
Foto Markéta Prošková

Ve finále se mně i ostatním zahraničním studentům, které jsem poznala, podařilo splnit všechny předměty a také si je nechat uznat domácími univerzitami. Závěrečné zkoušky probíhají v esejistické formě, opět cvičením komentáře k textu, během něhož dostane student pramen vztahující se k tematice předmětu a napíše během tří hodin jeho rozsáhlý rozbor.

Celkově bych hodnotila studium na Sorbonně jako náročné. Nejde jen o jazykové kompetence, které musí mít cizinec poměrně dobré, jelikož, jak je dobrým francouzským zvykem, nevedou téměř žádné předměty nebo programy pro studenty na Erasmu v angličtině. Větší potíž však působí splňovat metodologické požadavky francouzských pedagogů a stíhat množství úkolů. Příliš ohledu na cizince a cizinky ve třídě není bráno, protože jsou plně začleňováni mezi francouzské studující. To má samozřejmě své výhody i nevýhody. Student na Erasmu si může na vlastní kůži zažít francouzské vysokoškolské vzdělávání, ale v případě, že nezvládá nebo nerozumí, přijde na řadu typická věta: „Il faut se débrouiller" neboli „Je třeba se snažit."

I z těchto důvodů nebylo na Sorbonně příliš mnoho studujících na výměnném pobytu. Nevím, jak to funguje na jiných oborech, ale na historii nás bylo údajně 15 zahraničních studujících ku 300 domácím, francouzským. Bohužel neexistovala žádná skupina, která by studenty historie jakkoliv spojovala, jako to dělá Spolek studentů historie FF UK. Taková organizace mi chyběla – dala by mi možnost seznámit se jak s Francouzi, tak s dalšími studenty na Erasmu. Naštěstí existují skupiny pořádající setkání pro zahraniční studenty napříč celou Paříží a také akce od české ambasády, jež mi umožnily potkat pár nových přátel. Možná to byla pouze shoda náhod, avšak francouzští studenti v mém ročníku byli spíše odtažití. Prý se stýkají spíše po menších skupinách a hromadně nic nepořádají. Zároveň jim nelze nic vyčítat – s množstvím školních povinností jim příliš volného času na socializaci

nezbývá. Když už nějaký volný čas přeci jen zbude, angažují se francouzští studenti spíše politicky. Je běžné, že během semestru odpadají až týdny výuky kvůli demonstracím v prostorách Sorbonny.

Co se týče života v Paříži, je třeba se připravit na vysoké ceny. Stipendium 600 euro bohužel nestačí ani na leckterou kolej. Příchod Olympiády ještě zhoršoval studentskou ubytovací krizi, já jsem naštěstí sehnala na místní poměry levný byt přes známé. Jídlo je také poněkud dražší, ale jestliže si člověk vaří sám, do výše stipendia se pohodlně vejde. Francouzští studenti do menzy téměř nechodí, protože zde nevaří čerstvá jídla, ale nabízí pouze předražené sendviče. Okolo Sorbonny naštěstí existuje mnoho studentských podniků, kde se dá dobře najíst za rozumné ceny. Ušetřit lze i na hromadné dopravě – po Paříži je velmi pohodlné pohybovat se pěšky nebo na kole. Čtyřměsíční pobyt mi nestačil na to projít všechny památky, protože v Paříži je zajímavých míst nekonečně mnoho. Navíc všechna muzea i galerie mají evropští studenti do 25 let zdarma. V tomto ohledu se zde nikdy nemůžete nudit.

Celkově jsem se svým výjezdem do zahraničí spokojená. Sice mi chyběla sociální stránka Erasmu – a jestliže je toto vaše priorita, není Sorbonna nejlepší volbou destinace – ale pokud umíte francouzsky, chcete si vylepšit jazyk, a hlavně poznat odlišné přístupy k výuce historie a celkově k historické vědě, mohu tuto pařížskou univerzitu jedině doporučit. Mimo jiné, ačkoliv to působí prospěchářsky, je třeba zmínit, že její jméno má dobrý zvuk a na CV se nikdy neztratí!

Markéta Prošková
Studuje třetím rokem bakalářský program jednooborové historie na Ústavu českých dějin FF UK. Věnuje se raným českým dějinám a ve volném čase Spolku studentů historie FF UK.

PIŠTE DĚJINY

Jsou již pátým připravovaným ročníkem amatérské literární soutěže, kterou každé léto spolupořádají Spolek studentů historie FF UK – FFabula a časopis Obscura.

Každoročně přijímáme umělecké texty, povídky, básně a dramata s historickou tematikou. Soutěž není určena zdaleka jen studentkám a studentům historie, velkou část příspěvků nám tradičně posílá i studentstvo středních škol a široká veřejnost.

Porota složená ze studentů a studentek historie a literární vědy každý rok určí několik inspirativních témat a se začátkem letního semestru vybere vítěze a vítězky v jednotlivých kategoriích. Vyhlášení výsledků soutěže je vždy spojeno s předáváním hmotných cen a společným autorským čtením. Ocenění autoři a autorky se mohou nově také těšit na vydání sborníků nejúspěšnějších příspěvků.

Uzávěrka soutěže je tradičně plánovaná na konec srpna 2025. Základní informace o soutěži se můžete dozvědět na stránkách:

https://ffabula.cz/projects/piste-dejiny

Témata, konkrétní pravidla připravovaného ročníku a aktuality najdete na FB stránkách *Pište dějiny – Literární soutěž*. S případnými dotazy a hotovými příspěvky se obracejte na:

pistedejiny@ffabula.cz

POKYNY PRO AUTORY

Redakce studentského časopisu Obscura přijímá autorské texty s historickou tematikou v českém, slovenském a anglickém jazyce, a to vždy pouze v období, kdy je vyhlášena publikační výzva (Call for Articles). Texty jsou přijímány do rubrik Odborné studie, Reflexe, Postřehy, Recenze, Rozhovory, Kunst a Reportáže, přičemž texty v rámci rubrik Odborné studie a Reflexe procházejí oboustranně anonymním recenzním řízením. O publikaci příspěvků z ostatních rubrik rozhoduje sama redakční rada. O vyhlášení publikační výzvy a pravidlech pro publikaci je možné se informovat na webových stránkách časopisu www.obscura.ffabula.cz. Příspěvky je možné zasílat na e-mail obscura@ffabula.cz.

Odborné studie
Akademické texty, zahrnující komplexní analýzu konkrétního tématu či problému, založenou na vlastní interpretaci a analýze pramenů a odborné literatury. Texty přijímáme v rozsahu 10 až 25 normostran, a to včetně poznámkového a bibliografického aparátu (18 000 až 45 000 znaků včetně mezer). Dále je třeba poskytnout krátkou anotaci (max. 500 znaků), anglické résumé (900 až 1 800 znaků) a klíčová slova v češtině a angličtině. Odbornost a relevance textu je posuzována dvěma anonymními odbornými recenzenty*kami – jedním z řad studujících magisterských či doktorských historických programů, druhým z řad akademiků*ček.

Reflexe
Kratší analýzy a kritická pojednání o dílčím tématu či problému s vlastní, důkazy podloženou argumentací; odborné eseje, diskuse a úvahy. Přijímáme texty v rozsahu 5 až 15 normostran, vč. poznámkového aparátu a bibliografie, jež je třeba opatřit krátkou anotací (max. 500 znaků), anglickým résumé (600 až 1 200 znaků) a klíčovými slovy v češtině a angličtině. Odbornost a relevance textu je posuzována jedním anonymním odborným recenzentem*kou, a to z řad studujících magisterských či doktorských historických programů nebo z řad akademiků*ček.

Postřehy
Texty úvahového, subjektivního nebo popularizačního charakteru, kratší tematické eseje, zamyšlení nad aspekty vlastního studia či bádání, nad problémy historické vědy či nad společensky aktuálními problémy s historickou tematikou. Texty přijímáme v rozsahu 5 až 15 normostran včetně bibliografie. Tyto texty neprochází recenzním řízením, jejich relevanci posuzuje sama redakční rada. Přijímáme bez anotace, anglického résumé a klíčových slov.

Kunst
Popularizační texty pojednávající o novinkách na poli současné a populární kultury, zajímavých z hlediska historického bádání – recenze filmu, seriálu či výstavy, rozbory tištěných, obrazových i hudebních uměleckých děl s historickou tematikou. Přijímáme texty v rozsahu do 8 normostran.

Reportáže
Texty pojednávající o důležité události z oblasti historických věd, o nedávných výsledcích historického bádání, o dění na akademické půdě, zprávy z výjezdů, stáží, zahraničních pobytů, konferencí atd. Přijímáme texty v rozsahu do 5 normostran.

Recenze
Texty kriticky reflektující aktuální a relevantní historicky zaměřenou literaturu v rozsahu do 5 normostran. Redakce nepřijímá recenzní texty od autorů*rek, kteří jsou ve střetu zájmů s autorem*kou recenzovaného díla. Redakce také nepřijímá texty, které jsou pouhým shrnutím obsahu knihy bez autorova*čina vlastního kritického hodnocení.

Rozhovory
Strukturovaný dialog se zajímavou či jakkoliv relevantní osobností české i zahraniční historické vědy v rozsahu do 5 normostran.

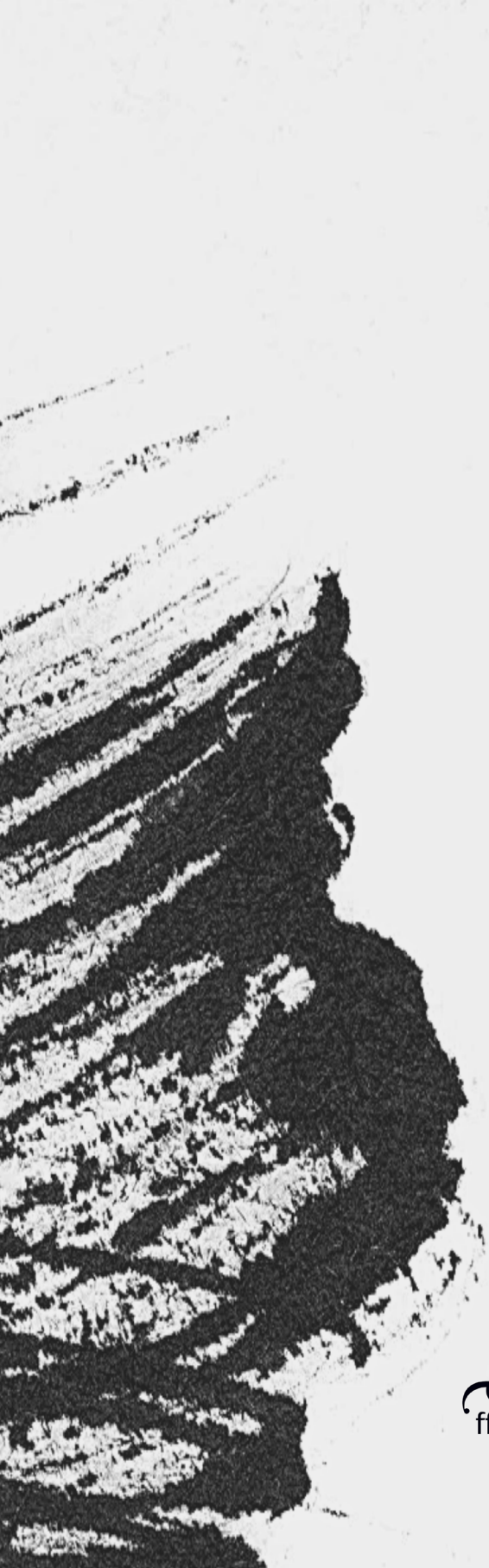

ffabula